

2

Созидание, как образ жизни

- Начну с того, что наша организация некоммерческая. Это общественная организация. Мы занимаемся объединением деятельности строительных организаций, обменом опытом между ними, содействуем внедрению новых технологий. Мы систематически проводим с работниками строительных организаций различные семинары. Еще одно направление работы – работа с кадрами. Проводим ежегодно конкурсы на звание лучшего по профессии, итоги которых подводим в свой профессиональный праздник. Мы занимаемся нашими ветеранами, в том числе ведем работу по увековечиванию памяти выдающихся представителей нашей профессии. Так, например, открыли мемориальную доску в честь Валентина Петровича Казакова, бригадира-монтажника, героя Социалистического труда.

- Вы являетесь членом координационного Совета при губернаторе области по реализации приоритетного национального проекта «Доступное и комфортное жилье – гражданам России». На ваш взгляд, можно ли, в конце концов, решить жилищную проблему?

- Мне кажется, что эта проблема носит извечный характер. И она никогда не решалась на сто процентов. Два года тому назад я был в Берлине. Там пустует несколько десятков тысяч квартир, потому что они очень дорогие и не всем по карману. Да, но там жилье настроено, оно есть. Сегодня в среднем в развитых странах на одного жителя приходится 40 квадратных метров жилья, у нас – порядка 18-19 метров. Чтобы обеспечить людей жильем, нужно строить в год жилья из расчета: один квадратный метр на душу населения. Соответственно, у нас в области нужно строить в год примерно 1 миллион квадратных метров жилья, а в целом по стране – около 150. В прошлом году по стране было введено 45 миллионов квадратных метров, а в нашей области – около 260 тысяч. А китайцы при населении в полтора миллиарда человек сумели выдать в

год 1 миллиард 300 миллионов квадратных метров!

Правда, сейчас налицо оживление в сфере строительства, в области и в Калуге осуществляется ряд крупных проектов, у потребителя появляется выбор жилья в зависимости от своих потребностей и достатка – это хорошо. Во многом происходящие позитивные изменения в этой сфере происходят благодаря губернатору Анатолию Артамонову, его личной инициативе. Я уверен, что к 2010 году область справится с поставленной им задачей – выйти на показатель – 1 миллион квадратных метров вводимого жилья в год.

- Николай Иванович, поделитесь секретом, откуда вы черпаете силы, жизненную энергию, чтобы так активно жить и работать?

- Не могу сказать, что у меня есть хобби, будь-то охота или рыбалка. Хотя я являюсь почетным охотником Калужской области. А знаете, за что мне присвоили это звание? За то, что я в лесу ни одного раза не выстрелил!

Откуда берутся силы? Никакого особенного секрета нет: я все время работаю, нахожусь в движении. Без работы просто не могу, даже сразу никогда полностью отпуска не брал – две недели – максимум и, что называется, снова в бой.

Лет пятнадцать назад я купил в деревне домик – развалину. И вот все эти годы занимаюсь его ремонтом. Я нахожу в этом удовольствие для души, не даю рукам позабыть инструмент – я же плотник.

И, конечно, моя опора – семья. У меня три сына, шесть внуков и столько же правнуков.

А вообще я очень люблю общаться с людьми, невзирая на ранги и социальное положение. Ведь всю свою жизнь я жил и живу для людей, занимаясь созиданием. А это – самая главная награда и самая высокая честь – быть полезным людям.

Беседовал Игорь САМОХИН.

СВЕЧА ПАМЯТИ

Липецкий художник Николай Рогатнев, автор памятника «Битлз», установленно-го в этом году в ливерпульском музее истории «Битлз», создал макет нового памятника, посвященного 20-летию Спитакского землетрясения.

ЛЮБОВЬ И УВАЖЕНИЕ К АРМЯНСКОМУ НАРОДУ – наша семейная черта: мой отец написал книгу и пьесу об Александре Вермишеве, чей род насчитывает не одно столетие. Я, например, перечислил деньги в фонд восстановления Спитака, а мой брат Виктор несколько месяцев принимал участие в строительных работах в Ленинкане.

В начале этого года я предложил липецкому художнику Николаю Рогатневу создать памятник «Скорби и Памяти». Силуэт храма, переходящий в силуэт пламени поминальной свечи, обрамляет горный кристалл, напоминающий о землетрясении и одновременно являющийся надгробной плитой – такова композиция памятника.

Тема поминального огня пронизывает все творчество художника. Рогатнев является автором нескольких памятников на территории России, посвященных ликвидаторам чернобыльской катастрофы, воинам-интернационалистам, погибшим в локальных конфликтах, объединению русских православных церквей.

В декабре мы хотим подарить небольшой макет этого памятника президенту Армении Роберту Кочаряну, а в следующем году планируем установить памятник на территории одного из пострадавших от землетрясения городов, чтобы армянский народ знал, что мы, россияне, помним об этой трагедии и скорбим вместе со всей Арменией. Надеемся, что для осуществления этого проекта удастся найти спонсоров как с армянской, так и с российской сторон. Это станет еще одним подтверждением многовековой дружбы между нашими народами.

Валентин БАЮКАНСКИЙ.

ПАМЯТНИК ЛЮБВИ И ВЕРНОСТИ

В столичном сквере Мартироса Сарьяна открылся памятник героям фильма Эдмонда Кеосаяна «Мужчины». Нашему замечательному режиссеру в эти дни исполнилось бы 70 лет, а его великолепной комедии - 35.

Идея увековечить исполнителей четырех главных ролей - Фрунзе Мкртчяна, Азата Шеренца, Армена Айвазяна и Аветика Геворкяна родилась у сына Эдмонда Кеосаяна Тиграна. Это случилось в прошлом году в Ереване, у кафе «Козырек» - места, где прошли съемки некоторых эпизодов фильма. Помните последние кадры комедии, когда героиня фильма Карине (в замечательном исполнении Аллы Туманян) в обнимку с каким-то парнем на миг

появляется на балконе своей квартиры, разбив тем самым мечты Арама (Аветик Геворкян)? Памятник поставлен именно под этим балконом, на который с грустью взирал безнадежно влюбленный Арам. В финальной сцене фильма четверо друзей все вместе бок о бок идут по этому самому отрезку улицы.

То, что творилось в день открытия памятника на улице Московяна, описать трудно. Это поймут те, кто помнит наш старый, добрый Ереван 70-х. Наверное, поэтому на мероприятие пришли люди среднего и старшего поколения. По словам автора памятника, скульптора **Давида Минасяна**, герои фильма Вазген, Арам, Сако и Сурен представляют собой пример истинной мужской дружбы. И поскольку сыновья Кеосаяна Тигран и Давид изначально решили, что скульптура эта должна быть и олицетворением великой дружбы, то именно они и были выбраны.

- Скульптуру можно считать собирательным образом ереванских друзей. Каждый, кто считает себя ереванцем и имеет друзей-ереванцев, увидит в этой работе и себя. Создавая эти образы, я ничего не выдумывал. Эдмонд Кеосаян с такой гармоничностью и добрым юмором сотворил своих героев, что мне оставалось просто перенести их с киноленты в бронзу, - рассказывает Д. Минасян. По его словам, когда авторская группа обратилась в высокие инстанции за разрешением, никто не смог отказать.

- Стоило только представителям префектуры и мэрии услышать имена Эдмонда Кеосаяна и наших прекрасных актеров, как они поставили свои подписи на установку памятника. Пользуясь случаем, хочу поблагодарить мэра Еревана Ерванда Захаряна и главу общины Кентрон Гагика Бегларяна за содействие и помощь, - сказал автор скульптуры.

После торжественного открытия этого замечательного памятника выступили родные, близкие и друзья Эдмонда Кеосаяна. Супруга режиссера, актриса **Лаура Геворкян**, блестяще исполнившая небольшую роль в этом фильме, с волнением сказала:

- Время обмануть невозможно. Эта картина снималась так легко и весело, что над ней невластно десятилетия. Это памятник не только героям фильма и его режиссеру. Это памятник любви к нашему Еревану и память о тех замечательных годах.

Всеми любимого грузинского актера **Вахтанга Кикабидзе**, специально приехавшего к открытию памятника, собравшиеся встретили бурными овациями. Актер, конечно, постарел, но в его глазах и улыбке было столько доброты и искренности, что, казалось, время остановилось, и перед нами стоит молодой и красивый Буба Кикабидзе из гениальной комедии «Мимино».

- Эдмонд Кеосаян - один из самых любимых моих режиссеров. И когда я получил

приглашение приехать на открытие памятника, то отказать не мог. А еще предоставилась возможность вновь побывать в моем любимом Ереване, с которым связано столько приятных воспоминаний.

У **Рафаэла Котанджяна** в фильме «Мужчины» была маленькая, но очень запоминающаяся роль:

- Эдмонд Кеосаян был потрясающим режиссером, который удивительным образом умел находить язык со всеми актерами. Я многому у него научился.

Гуж Манукян, актер:

- Фильм «Мужчины» - один из самых моих любимых. Уверен, что наши дети и внуки, проходя мимо этого памятника, будут помнить, что в мире есть настоящая дружба и любовь. У меня сегодня такое чувство, будто возвращается дух нашего доброго, старого Еревана.

Александр Григорян, главный режиссер Русского драматического театра им. К. Станиславского:

- Я помню, как снимался этот замечательный фильм, ауру тех времен. С тех пор прошли десятилетия, но я его и сегодня с удовольствием смотрю. Пусть с открытием этой скульптуры начнется новое возрождение нашего любимого Еревана. Сегодня актеров, исполнивших главные роли, за исключением Армена Айвазяна, уже нет в живых. Наверное, для него, испытавшего вкус настоящей дружбы, этот памятник будет особенно дорог, ведь теперь его друзья вновь, как и в те счастливые годы молодости, будут рядом с ним.

Говорят, что Эдмонд Кеосаян под конец жизни намеревался навсегда вернуться в Армению. Он планировал сделать фильм о Ереване и тех людях, с кем прошло его детство. Увы, не получилось. Пусть этот замечательный памятник станет данью любви и уважения режиссеру.

Тигран МИРЗОЯН.

«Разве умные люди пьют водку?»

Открытый на днях памятник героям фильма «Мужчины» изображает в бронзе не только персонажей полюбившейся картины, но и близких друзей — Мгера (Фрунзика) МКРТЧЯНА и Азата ШЕРЕНЦА. Предлагаем читателям воспоминания о них известного оператора Армена МИРАКЯНА. Его литературный дар позволил сохранить интереснейшие страницы армянской культуры.

ШЕРЕНЦ О ФРУНЗИКЕ

— Да какой же он артист?! Даже институт не окончил — не смог осилить экзамен по истории КПСС! А разве может быть настоящий актер без диплома? Ведь источником вдохновения каждого советского артиста должна служить своя родная партия, ее славная история...

У Фрунзика, в отличие от меня, нет той типичной европейской внешности, светских манер и сокрушительного обаяния.

Но все же я, будучи человеком объективным и справедливым, и как честный коммунист, считаю своим долгом со всей ответственностью и даже принципиальностью от-

метить, что Фрунзик, конечно, талантлив, даже очень и очень талантлив. Но опять-таки хочу подчеркнуть, что он, лично он, Фрунзик, тут ни при чем! Это, это от Бога!..

ФРУНЗИКО ШЕРЕНЦЕ

— Шеренц, будучи не причисленным к лику святых, и как личность уникальная, очень много внимания уделяет себе, ибо принадлежит к той категории людей, которые озабочены только собственной персоной, делая все возможное и невозможное, чтобы быть всегда в центре внимания. Если к рождению англичане готовятся чуть ли не с сентября, то к своему очередному дню рожде-

ния Шеренц готовится весь год, ибо он убежден, что своим появлением на свет осчастливил все человечество и тем более нас — его близких, которые, как он считал, у него в неоплатном долгу. И потому каждый раз, на протяжении уже нескольких десятков лет, как только мы садимся за стол, первый тост я всегда предлагаю за Шеренца — а то, не дай бог, вдруг забудем...

ШЕРЕНЦ О ФРУНЗИКЕ

— Кто сказал, что Фрунзик гений? Он не гений, далеко не гений.

Гении: Шекспир, Шопен, Шиллер, Шопенгауэр, Шуман, Шеллинг, Штраус, Шуберт, Шолом-Алейхем, Шоу, Шалаян, Шостакович, Шнитке... Шеренц, т.е. я... т.е. Шеренц... и, конечно, многопрофильный Леонардо да Винчи... Это говорю я — Шеренц... Шеренц!..

Фрунзик не был ни способным, ни талантливым — он был гениальным во всех ипостасях... У меня, да и не только у меня, была потребность встречаться и общаться с ним, слушать и слушать его. Фантазия его была беспредельна, которую, по-моему, можно сравнить с действующим вулканом. А если он и молчал, а это случалось с ним крайне редко, себя я часто ловил на том, что внимательно слежу за ним, за его безмолвной, но выразительной реакцией на все происходящее, за выражением его странных, печальных глаз. У Фрунзика была поразительная тяга ко всему удивительному, необычному, странному, дивному. Он очень часто посещал кафе Союза художников Армении, так называемый богемный пяточок! Эта среда давала ему ту духовную пищу, без которой не может существовать художник.

Первым делом он подходил к столику, прозванному всеми «для престарелых», и, тыча указательным пальцем поочередно в каждого, вслух, демонстративно начинал считать: раз, два, три, четыре, пять, шесть... и с нарочитой облегченностью, громко вздыхая, произносил: «Ну слава богу! А то мне что-то приснилось...» И, приняв для большего успокоения души свои сто пятьдесят, то бишь реализовав «пенальти», ибо расстояние от стола до стойки бара равнялось одиннадцати шагам, сразу же подключался к разговору, а через пару минут сам режиссировал все происходящее за этим столом, становился хозяином положения, своего рода тамадой. А за столом с подчеркнутым выражением мрачной грусти на лицах обычно присутствовали актеры Азат Шеренц, Вагинак Маргуни, Ованес Авакян, Ген Шахназаров, Генрих Алавердян (Басо), Шаум Казарян, Юрий Амирян, Левон Нерсисян, фотограф-художник Самвел Ханджян и другие...

Его появление заражало этот стол каким-то невидимым импульсом, ибо сразу же резко менялась интонация всего действия. Казалось бы, полная статика — стол, за ним сидят пожилые мирные люди. Какое может быть действие? Но это только на первый, непросвещенный взгляд, ибо их «бронепоезд» всегда стоял на запасном пути, а они, как пионеры ленинско-сталинской гвардии, всегда были готовы на любые свершения. В них все кипело и бродило, внутренне они

были заряжены. Они были уникальными личностями — знали все, умели все, для них не существовало темных пятен в истории, они всегда были правы и были наделены чрезвычайными полномочиями самим Господом Богом! На них как бы была возложена святая ответственность за развитие и процветание армянского народа не только в Армении, но и за ее пределами (в спюрке).

За столом, между прочим, они «устраивали» перевороты, «назначали» президентов, «смещали» глав и членов правительств, «разрабатывали» военные доктрины, «вносили» коррективы в развитие разных отраслей промышленности и сельского хозяйства, активно «участвовали» в разработке реформ в системе образования, смело «вторгались» в искусство и т. д. и т. п., ибо все они приближались к финишной прямой, т. е. были людьми, познавшими жизнь во всей ее красе. Воздух в пяточке, казалось, весь был заряжен эмоциональным, звонким «гур гуром» их стола.

«Если бы люди говорили то, что знают, какая была бы тишина» — Чехов. Я написал в прошедшем времени, т. к. сегодня почти все они находятся в состоянии божественного покоя.

ИЗ УСТНЫХ РАССКАЗОВ ШЕРЕНЦА

Как-то по случаю вместе с Фрунзиком посетили очередной «ветерок». На его просьбу последовал ответ буфетчика о том, что водки и коньяка в наличии нет, а есть только вино — доброе, здоровое, солнечное, армянское...

Фрунзик мгновенно побелел и, видимо, трезво оценив ситуацию, медленно, как бы того не желая, вышел, сел в машину и, выехав на шоссе, сразу же резко остановился...

— Шеренц джан, послушай! Разве умные люди пьют водку?

— Конечно, пьют! Умные люди, неумные люди, гениальные, глупые, все пьют водку и только водку, — подумал Шеренц.

— Нет, Шеренц джан! Умные, интеллигентные люди пьют вино и только вино, — как бы угадав затаенные мысли Шеренца, ответил Фрунзик, и, переключившись на заднюю скорость, машина быстро въехала обратно во двор «ветерка».

Фрунзик с фужером вина в руке: «Ну скажи, разве можно пить эту дрянь? Вспомни, Шеренц, наши предки водку пили? Я отвечу: наши предки водку никогда не пили. Наши предки пили вино и только вино! Вспомни грузин, Шеренц, они также пьют вино и только вино. Видел ли ты хоть одного грузина, пьющего водку? Я отвечу: нет, не видел!»

— Видел ли ты наших предков, пьющих водку? Я отвечу: нет, не видел! С сегодняшнего дня пьем, Шеренц джан, только вино! И Фрунзик выпивает, как правило, не закусывая.

Ему наливают, с фужером в руке он продолжает: «Шеренц, разве умные люди водку пьют? Разве можно пить эту гадость? Вспомни, Шеренц, что пили наши предки? Не можешь вспомнить? Я отвечу! Наши предки водку не принимали — водку они презирали. Наши предки пили вино: красное, белое, сухое, полусухое, сладкое — разное пили, но пили вино и только вино! А что

пили грузины? Да и сегодня что они пьют? Я, я отвечу. Видел ли ты хоть одного грузина, пьющего водку? Я, я отвечу... Совсем недавно я вернулся из Тбилиси — так вот, они все пьют из рога, но только вино! Все пьют из одного рога, пьют и... долго пьют. Хорошо пьют!»

Шеренц кивает.

— С этого часа пьем только вино. Вино и только вино!

Фрунзик пьет, естественно, не закусывает.

Ему снова наливают, он продолжает: «Шеренц, Шеро джан, нормальные, умные люди никогда, никогда не могут пить водку! А нормальные, умные люди предпочитают пить вино и только вино! Я прав, Шеренц?» Шеренц послушно кивает.

— Наши предки, как сегодня помню, пили вино. Вахтанг Кикабидзе тоже предпочитает вино. Послушай, Шеренц, что я скажу тебе: вино как благородный напиток с древнейших времен употребляли такие личности, как Сенека, Сократ, Платон, Аристотель. А сам Александр Македонский перед битвой пил вино и армию всю поил.

— А то как же? А бургундское, как ты сам знаешь, любимое вино Наполеона, сыгравшего не последнюю роль в его победах... А твой любимый Хмелев? Разве перед каждым выходом на сцену не пропускал по стаканчику красненького?

Большой поклонник Хмелева, Шеренц кивает.

— А Карузо? — продолжает Фрунзик. — Итальянцы намереваются выпустить вино «Карузо»... Вино и только вино соответствует моему представлению о радостях жизни... Когдаходишь в этот удивительный и неповторимый мир вина, то выйти из него практически невозможно, ибо оно как наркотик, как настоящая волшебная, необъяснимой силой... Вино, как музыка, является самым возвышенным выражением человеческой души! Послушай, Шеренц джан, что сказал Омар Хайям:

С тех пор как на небе Венера и Луна

Кто видел что-нибудь прекраснее вина?

Дивлюсь, что продают его виноторговцы:

Где вещь, чтоб ценностью была б ему равна?

Шеренц послушно кивает.

— Шеренц джан, вино — самый благородный напиток — его надо пить стоя, с благоговением!

Они оба встают, чокаются, и в это время входят трое рослых парней, в руках у них несколько бутылок водки...

Фрунзик аж побелел — протрезвел...

— Шеренц джан, послушай! Я тебе одну умную вещь скажу, но слушай внимательно! Ведь мы уже убедились в том, что вино — это прекрасно. Давай убедимся в том, что водка — это противно! Ну скажи, Шеренц, я прав? Давай попробуем водку?!

Шеренц молчит.

— А ты знаешь, Шеренц, что сказал Максим Горький о вине? Не знаешь? Так вот, слушай внимательно. Максим Горький сказал: «В вине много солнца! Да здравствуют люди, которые изготавливают вино и вместе с ним вливают солнце в наши дни!» Так давай вольем, Шеренц джан, солнце в наши души...

— Послушай, Шеренц, давай-ка Расскажу я тебе одну историю, интересную историю. Значит так, слушай внимательно. До революции Омар Хайям жил в Александрополе, рядом с полигонами. Любил пить вино и есть хинкали в кафе «Полоз Мукуч». Так вот, сидим мы там как-то с Ваграмом Папазяном, Грачья Нерсисяном, Гургеном Джанибекяном, Татулом Дилакяном, Жаном Эляном, Сосом Саркисяном, Жорой Тер-Ованесяном, Анастасом Микояном, маршалом Баграмяном и с милым добрым нашим Пато, вдруг заходит, как ты думаешь, кто? А?..

— Омар Хайям заходит, Фрунз джан, Омар Хайям, — отвечает довольный собой и жизнью Шеренц.

— Так вот, слушай внимательно, Шеренц! Заходит Омар Хайям и говорит: «Здравствуй, Фрунзик джан, в где Шеренц?» Шеренц, — отвечаю я, — на «Ленфильме» снимается в роли добропорядочного отца семейства. «Жаль, — взгрустнул Омар Хайям, — ведь я специально для Шеренца написал рубай — послушай, я прочту, Фрунзик джан. Я уверен, ты тоже поймешь, оценишь:

Хмельная чаша нам хотя запрещена,
Не обходись и дня без песни и вина.
На землю выливай из полной чаши каплю,
А после этого всю высушай до дна».

— Омар Хайям, как всегда, прав, — ответил Шеренц, — но зачем идти так далеко? Лучше послушай, что сказал о вине всего-то полтора века назад сам великий Пушкин. «Во-первых, запасись вином, ибо порядочного нигде не найдешь!» Это он написал в письме не известному лично мне какому-то Соболевскому. Пушкин здесь говорит о качестве вина, т. е. является одновременно и дегустатором, и полноправным автором пресловутого советского «Знака качества»...

— Ты, Шеренц, прав, и Пушкин тоже прав. Омар Хайям всю дорогу пишет о вине, но ни разу не упомянул о водке. Он, как и Пушкин, как и Максим Горький, хвалит целебные качества вина, ибо все они трое прошли пре-

красную школу культурного питания, и потому, чтобы окончательно убедиться, что водка — это дрянь, я предлагаю еще раз попробовать водку... — Ведь говорят, лучше один раз выпить, чем сто раз услышать... Ведь наши предки пили вино. Точно?

Шеренц кивает.

— Грузины по сей день пьют вино. Точно? Шеренц кивает.

— А молдаване? А испанцы? Когда с Антоном Кочиняном находились в Испании, как сегодня помню, нас там угощали только вином, ибо водка — это ужасно, она разъедает организм...

Он поднимает рюмку, которая сразу же наполняется водкой.

— Да, кстати, об испанцах. Вот что сказал великий Сервантес — сын испанского народа. А он сказал вот что: «Человек, выпивший лишнее, не хранит тайн и не исполняет обещаний...» Учти, Шеренц, выпивший лишнее — не человек слова. А мужчина, как ты сам знаешь, не сдержавший слова, не мужчина! Но мы как настоящие мужчины уже договорились, что с сегодняшнего дня пьем только вино и ничего, кроме вина. А водка? Водку долой... Мы с ней прощаемся навсегда. И потому выпьем на посошок!..

Лицо его сморщилось, как у детей, которых заставляют выпить рыбий жир.

— Как же мы пьем эту гадость? Можешь ли ты мне объяснить? — спрашивает он, протягивая рюмку буфетчику. Ему снова наливают.

— Послушай Шеренц, — будто что-то вспомнив, спрашивает он, — а во времена Буденного и Чапаева бойцы перед наступлением пили вино или водку?

Свою некомпетентность в этом вопросе Шеренц скрывает долгим молчанием.

— А во времена Жукова и Баграмяна, в войне против фашизма, — продолжает Фрунзик, — тоже пили вино? А может, водку? А?..

Шеренц безмолвствует, ему уже все равно — когда, кто и что пил. Он уже «готов»...

— Так вот, Шеренц джан, — найдя ответ на мучивший его вопрос, Фрунзик продолжает: — И во времена Буденного с Чапаевым, и во времена Жукова с Баграмяном бойцов перед сражением поили водкой и только водкой!.. Шеро джан, ты человек мудрый, и потому я хочу тебе одну умную вещь сказать.

Он встает и, как бы собираясь с мыслями, оглядев всех и поднимая рюмку, с торжественностью, напоминающей клятву или принятие присяги, продолжает: — Так как вся наша жизнь есть борьба, я, Фрунзик, будучи в здравом уме и трезвом рассудке, торжественно клянусь и обещаю на всю жизнь, на всю оставшуюся жизнь пить водку и только водку! И если хоть когда-нибудь я позволю себе принять вовнутрь хоть один глоток вина, значит я... значит я... я не мужчина, и пусть покарает меня сам Господь Бог.

И так красноречиво, вдохновенно, искренне и, самое главное, так убедительно закончив тираду, он... принимает на грудь!..

...Я не знаю, есть ли хоть какие-то записи его устных рассказов? Думаю, что скорее всего нет таких записей, ибо при жизни никто или почти никто не задумывается о смерти, тем более о смерти такой личности, какой являлся он...

...Собравшись по цеху, Фрунзик и Шеренц, несколько десятилетий были также близкими друзьями и как личности творческие, честолюбивые, вполне естественно, ревновали к славе друг друга — не дай бог похвалить одного из них больше или меньше в присутствии обоих, конечно.

Будучи легкоранимыми, незащищенными, на качелях с очень большой амплитудой нелегких творческих судеб, безжалостно расплывая себя, прожили жизнь достойно, без оглядки, несмотря на 17-летнюю разницу в возрасте, ушли на вечный покой с интервалом в одни сутки...

Да храни их покой, Господь!!!

Армен МИРАКЯН.

МАСТЕРОВОЙ СЛОВА

В АРМЕНИИ ПРОШЕЛ ФОРУМ ЛИТЕРАТОРОВ СТРАН СНГ И БАЛТИИ

«ПЕРЕВОД КАК ГРАВИТАЦИОННОЕ ПОЛЕ ВЗАИМОПРОНИКНОВЕНИЯ КУЛЬТУР»

Волею случая оказавшись в ЦДЛ на творческом вечере Ашота Сагратяна, я к удовольствию своему обнаружила на стульях листок со стихотворением Аветика Исаакяна, написанным в далеком 1907 году.

Я увидел во сне: колыхаясь, виазь,
Проходил караван, сладко пели звонки.
По уступам горы, громоздясь и змеясь,
Проползал караван, сладко пели звонки.
Посреди каравана - бесценная джан,
Радость плещет в очах, подвенечный наряд...
Я за нею, палимый тоской... Караван
Раздавил мое сердце, поверг его в прах.
И с раздавленным сердцем, в дорожной пыли,
Я лежал одинокий, отчаянья полн...
Караван уходил и в далекой дали
Уходящие сладостно пели звонки.

Пер. Александра БЛОКА

А рядом, с бесспорно мастерским переводом Александра Блока, виновник торжества дал и свое видение предмета.

Я видел во сне: качаясь вдали,
Под звон бубенцов шагал караван,
По склонам холмов, по краю земли
Под звон бубенцов шагал караван.
Я видел - она, в шитье золотом,
Под белой фатой плыла под венец,
Ей в ноги упал, взмолился: - Постой!..
По сердцу верблюд пронес бубенец.
Растоптан вконец, навек одинок
Остался лежать в дорожной пыли...
Остался лежать... Но слышать я мог,
Как сладостный звон качался вдали.

Пер. Ашота САГРАТЯНА

Как ни странно, сравнение оказалось в пользу... Ашота Сагратяна,

что подтверждали мне и другие участники этого праздника поэзии - переводной и оригинальной.

Более близкое знакомство с творчеством Ав. Исаакяна открыло мне прямую связь его пронзительной лирики с лучшими достижениями культуры европейской и русской. Кто знает, возможно, именно скитания по дальним странам открыли в нем неиссякаемый родник неизбывной тоски и печали по родине предков. Чем дальше уходил он от жизни армянской, тем сильнее тянуло его к шуму мельничных жерновов, перемалывающих печали армянские в насыщенный хлеб полезности родине. Этим и только этим объяснимо, полагаю, столь позднее возвращение

его на историческую родину. Кто знает, вернись он годом раньше, может, и успел бы завершить работу над своим романом размышлений «Уста Каро»? А ведь эту вещь можно смело поставить вровень с романом Хачатура Абовяна «Раны Армении»...

Но пора вернуться к двум трактовкам одного стиха. Чего нет у А. Блока, так это осязаемости образа. Восток ему был видением - не больше. К тому же видением скорее умозрительным. Отсюда и звонки, звонки, звонки, наводящие больше скуку, нежели отвечающие замыслу автора. Со времени написания стиха минуло 100 лет, со дня ухода Варпета из жизни - 50. Вспоминаю - так же в народе именovali Мартироса Сарьяна, оставившего на холсте едва ли не самый вдумчивый образ Поэта.

Чем же трогает нас перевод А. Сагратяна? А стержневым толкованием смысла происходящего. Ему достаточно было показать нам, как «По сердцу верблюду пронес бубенец», чтобы разверзлась вся бездна неутешности влюбленного, чувства которого попорны жестокостью жизни. К тому же переводил А. Сагратян с языка оригинала, а не с подстрочника, способного кого угодно свернуть с пути истинного.

Не исключено, что творцы подстрочных переводов для «Антологии армянской поэзии с древнейших времен до наших дней» под редакцией В. Я. Брюсова - Погос Макинцян и Карен Микаелян - упустили из виду или просто-напросто «забыли» снабдить русских поэтов, участников этого грандиозного проекта, подробными комментариями к потаенным смысловым прочтениям предлагаемых к переводу произведений армянской классики. На мой непросвещенный взгляд, несколько лучше обстояло дело у переводчиков «Сборника армянской литературы» под редакцией А. М. Горького. Возможно, молодая тогда и более чем активная Мариэтта Шагинян помогала каждому из переводчиков.

Отталиваясь от добротного перевода, выполненного Ашотом Сагратяном, пользуясь случаем начать серьезный разговор о судьбах армянской литературы в переводе на русский. Наслышана о Славянском университете, о переводческом факультете Ереванского университета, об Институте иностранных языков, нося-

щем имя В. Я. Брюсова, однако, к моему огромному сожалению, достать их научные труды не представляется возможным, особенно теперь, когда границы суверенитетов удаляют нас друг от друга как никогда прежде. Я не уверена, что современные русские поэты, время от времени наезжающие в республику, как это бывало в канун пресловутых декад национальных литератур в Москве, способны заткнуть брешь в целостном понимании процессов, всенепременно происходящих в душах людей, переживающих блокаду.

Россия, пробив еще при Петре Великом окно в Европу, приглашает и своих единоверцев-армян воспользоваться им - предстать перед мировым читателем во всем блеске мудрости народной. К тому же в достойных уважения переводах. Ведь не секрет, что вся литература народов СССР стала известна миру через русские переводы. К слову сказать, с грузинской литературой в переводах на русский дела обстоят много лучше. Несмотря на лихолетье, Грузия сумела сохранить бесценные кадры своих переводчиков, в том числе и из русских ребят, выпестованных на кафедре художественного перевода Литературного института им. А. М. Горького. А какова судьба выпускников трех армянских групп? Куда смотрят успешные в русских землях бизнесмены-армяне? Или это не их литература чахнет, брошенная на произвол пораженного безвкусицей книжного рынка? Единственный русскоязычный журнал «Литературная Армения», как заметила не я одна, дышит на ладан. Сдается, есть в том частично вина и Посольства России в Армении, о которой мы любим говорить как о верном нашем союзнике на юге Закавказья. Щит духовности может оказаться единственно спасительным для нашего присутствия на земле, народ которой поверил нам.

Общение с Сагратяном я завершила вопросом:

- Кто лично вам помог в наше непростое время?

- Супружеская чета Мирзоянов - Марина и Гамлет. В серии **ДАР ШКОЛЬНИКАМ АРМЕНИИ** они издали мой однотомник - «Журавлиной печали отчизна». До меня этой чести удостоился отличный московский прозаик Вардван Варжапетян. Его «Ванские сны» стали уже библиографической редкостью. На очереди книга московской поэтессы Аллы Тер-Акопян и вдохновенные очерки Александра Товмасыана о периоде анабиоза 90-х. Дважды обращался я к Ара Абрамяну, прося издать на средства Союза армян России поэму Паруйра Севака «Несмолкаемая колокольня» в моем полном и сверенном с записями автора переводе, но получил отказ. Не откликнулся никто из московских богачей и на просьбу издать «Армянский фольклор». А ведь книга эта могла бы стать настольной в семьях двухмиллионной армянской диаспоры в России.

Я не смогла найти слов утешения, хотя в них Ашот Сагратян, как я заметила, и не нуждается. Сам кого угодно утешит своими несомненными успехами во славу родной литературы. Надеюсь, ему хватит упорства повторить творческий подвиг В. Я. Брюсова и сплотить вокруг себя новую когорту радетелей армянской культуры, тем паче что из его переводческого гнезда уже выпорхнули три группы переводчиков художественной литературы. В Москве попасть на его мастер-классы могут все желающие. Он с радостью сообщил мне, что в рамках работы с молодежью намерен открыть переводческие курсы для студентов-армян, обучающихся в московских вузах.

Светлана СИНИЦКАЯ.

Израильтяне отвечают на вопросы

На сайте **NEWSru. co. il** завершен опрос по теме «Израиль и Геноцид армянского народа», проводившийся в два этапа - 27-28 августа и 2 октября. В опросе принял участие 561 респондент, из которых 509 ответили на все вопросы. Опрос был связан с заявлением Антидиффамационной лиги о необходимости признания массового истребления армян в 1915 году Геноцидом армянского народа. Это заявление было прямо или косвенно поддержано

многими израильскими политиками, что привело к значительному ухудшению отношений с Турцией.

Как показал опрос, проведенный редакцией, абсолютное большинство респондентов (82, 5%) согласны с мнением, что народ Израиля, переживший свою катастрофу, не вправе отрицать катастрофу народов других стран. При этом 72, 4% считают, что Израиль должен признать массовые убийства армян в Турции в 1915 году Геноцидом армянского народа. При-

мечательно, что лишь 43, 8% участников опроса полагают, что Израиль должен признать Геноцид армян даже ценой разрыва отношений с Турцией. 35, 2% заявляют, что такую цену Израиль платить не должен.

48% считают, что Турцию в принципе можно убедить в необходимости признания Геноцида армянского народа. 33, 2% не верят в подобную перспективу.

Информагентства.

1100-ЛЕТНИЙ ТАТЕВ

Недавно в живописнейшем уголке Армении - Сюнике прошла конференция, посвященная 1100-летию Татевского монастыря, организованная марзпетараном Сюника, Сюникской епархией Армянской Апостольской церкви и НАН Армении.

С IV века Сюник был одним из сильнейших армянских княжеств, известных своей необыкновенной природой и замечательными историческими памятниками, один из которых – Татевский монастырь сыграл неосценимую роль в духовно-просветительском и культурно-образовательном становлении средневековой Армении.

Татевский монастырь был создан в 895 году и стал крупнейшим среди 48 монастырей Сюника и одним из влиятельных культурных центров Армении. В 896-906 годах на территории Татевского монастыря строится главная церковь - Погос-Петроса - собор Сюникского княжества. В 930 году церковь была богато украшена фресками, остатки которых вместе со знаменитым Эчмиадзинским Евангелием 989 года служат неоспоримым доказательством славы, окружавшей в те далекие времена Татевскую школу миниатюры. А золотой оклад Татевского Евангелия, на котором изображены евангельские сцены и портреты выдающихся татевских ученых - Ованеса Воротнеци и Григора Татеваци, хранящиеся в Музее Первопрестольного Святого Эчмиадзина, - свидетельство высочайшего класса мастеров Татевской школы, как и двери Татевского храма (1253 и 1614 гг., Государственный исторический музей Армении), представляющие собой уникальный образец резьбы по дереву. Настоящим чудом Татев был и уникальный восьмигранный качающийся посох-столб (гавазан) девятиметровой высоты, воздвигнутый в 904 году. Под воздействием сейсмических колебаний почвы и даже от простого прикосновения человеческой руки гавазан наклонялся и вновь возвращался в исходное положение, вызывая восторг, трепет и изумление и наводя ужас и страх на врагов. Перед лицом такого чуда, как рассказывает летописец Степанос Орбелян, сельджукские захватчики, поджигавшие церковь Григора Лусаврича, остановились в страхе и не посмели продолжать разрушения.

С конца IX века при Татевском монастыре начал действовать университет, который достиг своего наивысшего расцвета в годы деятельности виднейших армянских ученых Ованеса Воротнеци и Григора Татеваци в XIII-XIV вв. В одном из культурных очагов Сюника, центре епархии - монастыре Нораванк протекала деятельность поэта, ученого-летописца, видного церковного и политического деятеля - епископа Степаноса Орбеляна, представителя княжеской династии Орбелянов. Предметом его особого внимания были центры письменности Сюника. Для обеспечения их материальных нужд он выделял средства из личных поместий и владений. О предметах, порядке и методике обучения в Татеве можно судить по

памятным записям рукописей, литературным произведениям и деятельности десятков школ, основанных в дальнейшем выпускниками университета. Автор жизнеописания Мхитара Саснеци рассказывает о порядке обучения: «Учились путем вопрошений и ответов. Ибо при вопрошениях и ответах не только становится известным мудрое Слово Божие, но и укрепляется и соединяется Оно с разумом и душой, ибо где нет рассуждения, там нет и совершенного знания».

Биограф выпускника Татевского университета Товмы Мецопеци - Киракос Банасер перечисляет различные науки и дисциплины, преподававшиеся в Татевском университете: «... Был он украшен всеми добродетелями и сведущ в теории и практике и науке, ибо овладел 12 частями философии, 7 книгами внешней философии, 72 книгами Ветхого и Нового Заветов, труднодостижимыми тонкими писаниями и сложными книгами православных и украшенных Божьей милостью святых вардапетов и 51 эпическим повествованием». Эта программа, разработанная и принятая в высших школах средневековой Армении, существовала еще со времен Давида Анахта. Она включала в себя целую систему светских и духовных дисциплин. Студенты, независимо от специальности, были обязаны в течение 7-8 лет обучения изучить кроме богословия еще и светские науки, и искусства.

Таковых было семь: грамматика, риторика и логика составляли основу гуманитарного образования, а остальные четыре предмета: арифметика, теория музыки, геометрия и астрономия - составляли цикл точных наук. Ованес Воротнеци написал ряд работ сугубо логического характера и поднял преподавание этого предмета в возрожденном им Татевском университете на еще более высокий уровень. Он ввел в программу обучения работы и западноевропейских авторов: сочинения по логике Жильбера Порретанского, Варфоломея Болонского и Петра Арагонского, переведенные в 1330-1340 годах Акопом Крнеци (Таргманом) при участии самих авторов.

«... Было в святом Татевском монастыре три отделения: на одном обучали музыке по канонам сладкозвучного пения, следуя древним певцам-вардапетам, и сюда приходили учиться со всех концов страны, а на другом учились живописному искусству и

разным приемам рисования... А на третьем изучали науки внешние и внутренние». По окончании учебного цикла выпускнику университета присуждалась степень вардапета или посох.

В 1297 году Сюникский митрополит завершил реконструкцию Татевского монастыря, который, как пишет Орбелян, развалился до самого основания. Строительно-реставрационные работы осуществляли главные архитекторы дома Орбелянов - Сиранес и Момик.

Учебные центры Армении постоянно подвергались притеснениям со стороны кочевых племен: школа Вардана Аревелци - известного историка и книжника в Хор Вирапе, монастырь Святых Апостолов в Муше, монастырь Танаат и др. Ректор Гладзорского университета Нерсес Мшеци, известный также под именами Нерсес Таронаци и Нерсес Гладзораци, - преемник Вардана Аревелци, был вынужден прекратить десятилетнюю учебную деятельность в Таронском монастыре Святых Апостолов (1271-1281). Преследуемый кочевыми курдами, он оставил родную область и монастырь и переехал в Каджберуник: «И увидел область Каджберуник погрязшей в невежестве без учения и сильно побуждал черноризцев следовать учению Священного Писания, и сам отправился в область Сюник, в святую обитель Гладзора, отвергнув предложения братии Мецопского монастыря обосноваться у них». Для существования школы, прежде всего, были необходимы спокойствие и безопасность. В то время Армения стонала под жестоким игом новых завоевателей - монголов. Феодалы князь Сюника - Орбеляны и Прошяны, находясь в вассальной зависимости от них, получают привилегию внутренней автономии в своих владениях, вследствие чего область в некоторой степени остается в стороне от нашествий и грабежей.

Около 60 лет просуществовал университет Нерсеса Мшеци и Есаи Ничеци - знаменитый Гладзорский университет. После смерти Есаи Ничеци в 1338 году учебно-образовательное дело и научная работа продолжились в Татевском монастыре под руководством Тиратура Киликеци, знаменитых ученых и наставников Ованеса Воротнеци и Григора Татеваци.

Тиратур Киликеци одним из первых воспитанников Гладзора, где копировал «Нарек», переписывал Евангелия. В 1337 году он упо-

минается уже как главный наставник. В 1338 году Тиратур Киликеци переносит университет в Гермонский монастырь, ибо в это время многие княжеские дома, в том числе и Прошяны, которые всячески поддерживали университет, были подвергнуты монголами преследованию и разорению. Гермонский же университет находился во владениях Орбелянов, и дело обучения и образования могло здесь продолжаться. Выдающимся воспитанником Гермонского университета явился и Ованес Воротнеци, именуемый Кахиком. От Есаи Ничеци он получил сан священника, а от Тиратура Киликеци - степень вардапета. «Светлейший вардапет наш Тиратур сиял в свое время, как солнце среди звезд», - вспоминал впоследствии Ованес Воротнеци. В 1356 году он уже сам стал главным наставником университета и «30 лет занимался преподаванием, просвещая Восточный край». Университет Ованеса Воротнеци функционировал в Татеве и Воротнаванке до 1384 года. Постоянные нашествия, набеги и грабежи вынуждали главных наставников университета переносить его с места на место... В 1384 году «турки захватили Воротн, а вардапет Кахик бежал в Цару и увел нас в Ерынджакский монастырь... У святого, светлейшего и бла-

годетельного наставника армянского, владыки Ованеса Воротнеци в его университете мы были погружены в занятия, когда пришли захватчики и взяли крепость Воротн, и хотели взять в плен святого нашего наставника, ибо был он наследником крепости». Два года университет скитался по родной стране. В 1386 году Ованес Воротнеци умирает, назначив ректором университета Григора Татеваци. Один из наставников Татевского университета - Маттеос Джугаеци пишет: «Великий философ армянский Ованес Воротнеци перед смертью повелел Григору Татеваци стать во главе великого университета Есаи Ничеци и продолжать его дело как главный наставник Великой Армении». Ученики Ованеса Воротнеци разъехались в родные гавары и основали десятки новых школ в Капосе, Сагмосаванке, Мецопаванке, Харабасте и т. д.

Григор Татеваци в монастырях Апракуниса, Шаапонка, а затем и Татева продолжал развивать бурную учебно-педагогическую, общественно-политическую и литературную деятельность. Он был не только известным философом, но и живописцем. Его портрет, один из редких в армянской книжной живописи, сохранился на миниатюре 1449 года в «Толковании псалмов Давида». В конце

XIV века Григор Татеваци выполнил несколько миниатюр для Евангелия 1297 года. Но Армения снова становится ареной кровопролитных войн и дважды подвергается страшному разгрому - опустошительным нашествиям хана Тохтамыша и Тамерлана. Григору Татеваци не раз приходилось спасаться от орд захватчиков, прятать рукописи в горных тайниках, читать лекции в пути и после ухода погромщиков возвращаться к разоренному очагу.

В 1408 году в Мецопском монастыре он основал высшую школу «грамматического и каллиграфического искусства». В 1409 году в пустыне апостола Анании получают степень вардапета десять учеников Григора Татеваци из Каджберуника. Они и были последними выпускниками Татевского университета. Григор Татеваци умер в 1409 году. Его похоронили в южной стороне церкви Погос-Петроса Татевского монастыря.

1100 лет Татевский монастырь гордо несет в себе непреходящую славу и величие тех, кто беззаветно служил народу и стране, кто свято следовал Пути Господа, кто из глубины времен передал нам Свет Знания, который они не позволили погасить в Армении в самые жестокие и страшные времена...

Мэри ЧОЛАКЯН.

Ставропольское региональное отделение САР приняло участие в проведении Дня города Пятигорска

В рамках празднования Дня города Пятигорска состоялась презентация армянской общины, которую подготовило и провело Ставропольское региональное отделение Союза армян России под руководством председателя Артема Шмавоновича Арзуманяна.

Праздничные мероприятия, посвященные 227-летию Пятигорска, проходили с 23 по 30 сентября. Для проведения гала-концерта была восстановлена сценическая площадка на Поляне песни, установлены скамейки, асфальтированы дороги, ведущие к месту праздника, и вывешен большой экран для трансляции концерта.

По традиции национально-культурные организации представляли свою культуру через предметы быта, прикладного искусства и национальную кухню. На большой сцене в программе праздничного концерта принимали участие мастера эстрады России и творческие коллективы города Пятигорска и Ставропольского края.

Армянское подворье проходило под девизом «Армяне Пятигорску». Были

представлены ковры ручной работы, художественные полотна армянских художников, предметы быта и уникальные фотодокументы, рассказывающие об участии армянских купцов, архитекторов, предпринимателей в развитии города Пятигорска с первых дней его основания. Для посетителей были открыты дегустационные пункты, где они могли отведать блюда и продукты традиционной армянской кухни.

Были также оформлены стенды с армянскими книгами и пищевой продукцией предприятий Армении, с которыми плодотворно сотрудничают компания «Мир продуктов» и другие фирмы города Пятигорска и ЮФО.

Председатель СРО «САР» Артем Шмавонович Арзуманян тепло и гостеприимно встретил Главу города Льва Николаевича Травнева и членов городской Думы. В теплой и дружеской обстановке прошла презентация армянского подворья. Слова восхищения Главы города Льва Травнева были оценкой вклада

армян в социально-культурную и экономическую жизнь города.

Армяне города были представлены и на большой сцене городского праздника. Народный ансамбль танца СРО «Союз Армян России», «Терсихора» под руководством Каринэ Асаян и Роберта Явряна подарили городу мужественный и традиционный «Берд и Кочари» в новых костюмах. Номер был принят бурными аплодисментами и восторженными возгласами зрителей. В программе концерта был еще один армянский девичий танец в исполнении ансамбля «Наири» СШ № 18.

В очередной раз СРО «Союз Армян России» показал, что является действенным союзом всех армян и готов достойно представлять интересы армянского населения региона на всех уровнях и во всех проводимых мероприятиях. Доказательством этому являются все последние мероприятия, проведенные СРО «САР» в разных городах Ставропольского края.

Мила АКОПДЖАНЫ.

Ашот САГРАТЯН

МОЙ ЧАРЕНЦ

Позволяя себе присвоение столь громкого имени, я шёл проторенной дорогой, следуя опыту Корнея Чуковского («Мой Уитмен») и Марины Цветаевой («Мой Пушкин»), обретших в душевных исканиях своих кумиров.

Жизнь Егише Чаренца оборвалась в конце ноября 1937 года... Ни возница хлебного фургона, вывезший тело поэта в картонном коробе, ни санитарка, до последнего часа опекавшая его, так и не поведали мне – где его могила. На все мои просьбы и мольбы, как сговорившись, оба, последними видевшие поэта, предлагали принести им разрешение на то от всесильного КАВИДО. Так в устах этих тёмной души исполнителей звучало название всесильного карателя – НКВД.

Более полувека вчитываясь в стихи этого неистовых страстей поэта, вслушиваясь в дыхание времени, сокрытое между строк, впитывая подкожные страхи и вполне осознанные опасения – что за свою жизнь, что за жизнь семьи, я позволил себе предстать в глазах русского читателя адвокатом творческой состоятельности незаурядного таланта, одного из трубадуров советской эпохи.

Чаренц, яркий поклонник новаторских идей Маяковского, сам реформатор стиха и конструктор новаций, вдохновитель «Манифеста трёх», так же призывал – после победы Октября – свергнуть классику с корабля современности, но, осознав себя во времени, пришёл к истокам той же классики к 1934 году, в канун своего исторического выступления на Первом съезде советских писателей, на котором публично отрёкся от «жалкой химеры национальных самоограниченностей». Чаренц, вздохнув упиваясь маршевой поэзией Маяковского в Политехническом (а сидел он на каждом выступлении В.В.М., свесив ноги со сцены), стал первым ретранслятором его убойного стиха на армянский. Он предложил читателю нового времени небольшой, но цельный цикл поэта-горлана, основал первую советскую переводческую школу в Армении, даже создал в Армгизе целый отдел. А ещё Чаренц был фанатом высокой поэзии и русской культуры, в частности. В одной из дневниковых записей находим такое признание: «Больше всего я люблю читать Пушкина. Когда мне грустно, и, уставший, я хочу вознаградить себя величайшим наслаждением, я закрываю двери своего дома, ложусь и начинаю читать Пушкина – любое его произведение». Свободно владея русским, неплохо зная немецкий, отличный пианист Чаренц отдал художественному переводу немало сил и энергии. С 1923 по 1930 год изпод его пера вышли в переводе на армянский стихи Н. Агнивцева, Д. Бедного, Галины Г., С. Есенина, М. Лермонтова, К. Либкнехта, Н. Клюева, Г. Гейне, Н. Хикмета, В. Гюго, Н. Некрасова, Э. Верхарна, С. Третьякова, У. Уитмена., отрывки из «Фауста» Гёте в вариантах. На склоне дней Чаренц взялся за изучение английского: перевести Брунинга.

Почему он мой? Да потому, что более чем за полвека я сросся с ним, вобрав в себя столько, что, садясь за стол, я вижу себя им, пишушим по-русски. Были и у него «накладки» в разумении русских реалий. Так, в «Необычайном приключении...» Маяковского Чаренц недопонял слово «мёрзкий», истолковав его как «мерзкий».

Других огрехов во владении им русским лично мною не замечено.

В своём учебнике по философии и психологии перевода для начинающих переводчиков – «Введение в опыт перевода. Искусство, осязаемое пульсом» - я уделил достаточно места воззрениям Чаренца, поэта и переводчика, на проблему толкования иной образности. Настаивая на том, чтобы в русских переводах была отображена его близость (на раннем этапе творчества) к некоторым русским поэтам-символистам, он считал главным и свой отход от их поэтической школы. Искренне надеясь, что в русских переводах его поэзия не будет сглажена, что в ней будут бережно сохранены присущие ему национальные стиховые формы, поэт уверовал, что – в пределах возможного – удастся уберечь от нивелировки и его речевое своеобразие. При составлении своих сборников ратовал за то, чтобы в них составители и редакторы включали произведения, в коих слышно влияние ритмографии Маяковского, с его гиперболической метафорой, особыми интонационными ходами.

Имея обыкновение подтверждать свои выкладки убедительными примерами, привожу параллели Маяковский – Чаренц:

Замечали вы –
Качается
В каменных аллеях
Полосатое лицо повешенной суки?
И отголоском -
Снова, снова, снова мне снится:
Потому Ереван притих,
Что повис,
Как самоубийца,
На верёвках нервов моих.

Неугомонный поэт во все времена тщательно вычитывал корректуру своих книг. То же было с едва ли не самой зрелой из них – «Книгой пути» 1934 года, в которой комиссар от идейности литературы Валериан Кирпотин буквально перед началом Первого съезда советских писателей учуял дух национализма, бросив зловещую тень на дальнейший творческий путь одного из выдающихся армянских поэтов, пришедшего к пониманию языка Ованеса Туманяна и его роли в становлении гражданина социалистического отечества.

Чаренциана, если можно так именовать всё, что стало достоянием мировой культуры, начиная с переводов, выполненных ещё при жизни поэта В. Брюсовым, М. Кузьминым, О. Румером, И. Поступальским до прочтений его стихов А. Ахматовой, и поклонником классических форм восточной поэзии, с головой ушедшим в Чаренцанамэ А. Тарковским, сделавшим горькое признание:

И зачем свои лучшие года
Отдал я за чужие слова?..
Ах, восточные переводы,
Как болит от вас голова! –

отмечена долгожительством поэта Егише Чаренца, что подтверждает неослабевающий интерес ко всему, что без конца обнаруживается в госархивах, требуя расшифровки по факту его биографии.

Признавшись, что в шкуре опального поэта провёл я добрых полвека, хотел бы обратить внимание заинтересованного читателя на то обстоятельство, что работать, опираясь исключительно на подстрочник, пусть даже аутентично интонированный, сложно и трудно. Переводчику следует побродить по перипетиям поэтов судьбы, воспроизвести в памяти звуки и запахи старого Еревана-Эривани, посидеть во дворе персидской мечети, где любил сживать с друзьями неугомонный искатель приключений Чаренц, хотя бы бегло скользнуть взглядом по его личным вещам (богатейшую библиотеку растащили господа-«наводчики»), вдуматься в рисунки и холсты кисти Мартироса Сарьяна, в рисунки Александра Бажбеук-Меликяна, не случайно поместивших рядом с поэтом статуэтку Будды... Медитации и только они спасали Егише в узилище его неистошмой любви к Родине.

Первую строчку перевода одного из его программных стихов 1921 года – и да не покажется это читателю преувеличением – подсказал мне пустовавший после падения культа личности Сталина самый высокий в мире монумент «отцу народов». После того, как 16-метровую фигуру вождя вселюдно скинули с постаментов, придавив насмерть солдата, раскладывавшего автопокрышки под готовый к свержению памятник, каменный туфовый блок которого – в увековечивание! – пролежал три года в растительном масле, проектора, установленные лакея-

ми режима, каждую ночь продолжали бесстрастно освещать ТО место. Вот я и спроецировал небольшого росточка Чаренца на тот пьедестал его посмертной славы. И получилось:

- Поднимите глаза, я иду, я иду
Из угрюмого чрева веков,
Я седые мечты за собою веду
И стихи наших дней без оков...

Предлагая читателям журнала подборку

стихов Чаренца в своей трактовке, как «таргман», толкователь сакральных начал, заложенных в Слове поэта, смею думать, что бдения мои над его вдохновенными строками оправдали себя.

Прилагаемый к подборке стихов рассказ о последних днях Чаренца и его заочном диалоге с властью предрержащими (руководителем сталинско-бериевской «тройки» по Армении был друг Егише Чаренца Анастас Микоян) призван пролить свет и на мир «миллиона (его) терзаний».

Желающие ознакомиться с ним пусть возьмут в руки новый толстый российский журнал – «Дом Ростовых». На его страницах долгожданный рассказ «На изломе» и опубликован.

Раскопан я в архиве и посвящение памяти поэта, написанное ещё в 1957 году, и ввёл в однотомник свой «Журавлиной печали отчизна» ещё два, которые и предлагаю, как форму видения образа.

А ещё, взявшись за кисть, изобразил Чаренца предводителем неистовых толп.

ЕГИШЕ ЧАРЕНЦУ, РАНИМОЙ ДУШЕ

Поступь времени неумолима.
Кто и сколько попортил Вам жизни?!
Все мы славно гуляем на тризне
Грустной маски весёлого мима.
Узнаёте знакомые лица?
Как Вам нравится небо Наири?
Вы сгорели, чтоб нам в этом мире
Не могло бы такое присниться.
Ваших грозных стихов колесница
Прогремела в века и обратно.
Вас читают уже не превратно,
К Вам приходят теперь – причаститься.
Это верно, что в прошлое канул
Век доносов и век подозрений,
Наступила эпоха прозрений:
На поэтов не ставят капканов...
Отсияв ослепительно ярко,
Вы ушли от уюта могилы,
Завещая нам радуги арку,
Чтобы нас не оставили силы...
Поступь времени неумолима,
Но до Вас не дотянется старость.
В грустной маске весёлого мима
Вам до вечности дней не осталось.

ПАМЯТИ ЕГИШЕ ЧАРЕНЦА

Уже не спится по ночам:
Как мы могли пойти на это –
Чтоб молча выдать палачам
На убийство поэта?!

Никто руки не протянул,
И разом все отмежевались,
А был один он на страну,
Да мы цены ему не знали.

Тюрьма кричала об одном –
Чтоб сохранили жизнь поэту...
Ночь ликовала за окном,
Приговорённая к рассвету.

1957 г.

У ПОРТРЕТА ЧАРЕНЦА САРЬЯНОВСКОЙ КИСТИ

Фон тревожный. Будда. Маски.
Настороженные краски.
Как неистов был поэт.
Был внутри поставлен свет,
А снаружи были блики,
Озарения и крики
Обезумевших, но лет,
Тех, которые восстали,
Чтобы строить новый мир.
Цвета воронёной стали
Был у них ориентир.
Точно бронзовая птица,
Над землёй летел пожар.
Кровью надо причаститься,
Жизнь отдать стихии в дар...
Проливая кровь, как свет,
Догорал в огне поэт.
Фон тревожный. Будда. Маски.
Приглушённой боли краски.
И – из тёплой дали лет –
Он, звезды далёкой свет.

СОКРОВЕННЫЕ СЛОВА

I. Слово «VAN»

Слово «Ван» изначально означало «Бог» («Бог моря»). С приходом новых божеств «статус» слова, означающего «Бог», понижается. Позже «Ван» означало просто море, озеро. Видно слово «ванна» тоже из этого «водного хозяйства». А также слово «диван». В словах «диван» и «ванна» отражено изначально содержание слова «Ван»: «Бог моря». От первого слова со значением «Бог» получено слово «диван». От второго слова со значением «море» получено слово «ванна». Имя Иван русские часто произносят в звательном падеже - Вань (т. е. Господь, господин). «И Ван» на древнеармянском языке означает «К Богу» («Приближённый к Богу», «От Бога», «Из Бога» и т. п.). В «пониженном» значении «царь» имя «Ван» перешло к китайцам. Это говорит о том, что к китайцам оно перешло относительно поздно, т. к. первоначальный его смысл – Бог. В форме «Ванк» имя «Ван» перешло к вьетнамцам. «Ванк» - слово исключительно армянской конструкции. Его нынешний смысл в армянском языке («монастырь») соответствует изначальному смыслу («обитель богов»). Ванки армяне строили около озёр. Мне кажется, это было невольной памятью об античных просветителях, вышедших из воды... Согласно вавилонской мифологии чёрный бог Оанес (Ованес) вышел из моря и принёс цивилизацию... Старинное армянское имя Ован чаще представляется в эллинизированной форме – Ованес. Имена «Иван» и «Ован», очевидно, являются двумя вариациями одного и того же имени, созданного на основе святого слова «Ван» («Бог»). В вавилонской мифологии это имя пишется че-

рез «О», а в Библии – через «И». В обоих случаях с искажениями – соответственно Оанес и Иоанн. Почему полагаю, что Ван был Богом моря? Во-первых, слово «ван» образовано на основе слова «ва» («вода»). Во-вторых, согласно мифологии, чёрный бог Ован вышел из моря. В-третьих, после Всемирного потопа наш праотец Ной спустился на землю, в древнеармянскую провинцию, которую армяне стали называть Нахичеван (Нахиджеван): «Нах иче Ван» на древнеармянском языке означает «Сначала сошёл Бог». В названии этого топонима, связанного с потопом (моря хлынули на сушу), в качестве слова «Бог» использовано слово «Ван». Всё это наводит на мысль, что изначально Ван был Богом моря. Армянское Нагорье и прилегающие районы полны топонимов, образованных из слова «ван». Озеро Ван. Смыслы этого гидронима: Бог, Божественная вода (Божественное море, Божественное озеро), вода (море, озеро)...

Озеро Севан. «Сев Ван» изначально означал... Чёрный бог. Более поздний смысл гидронима «Севан» - Чёрная вода (Чёрное море, Чёрное озеро)... Чёрное море? Не связан ли гидроним «Чёрное море» с вышедшим из моря Чёрным Богом Ованом? Не является ли этот Чёрный Бог прообразом Черномора А. С. Пушкина? Поскольку слова «Ас» и «Ван» в армянском и родственных языках означают «Бог», то топонимы «Севан» и «Севас» являются синонимами. Топоним «Севас» («Чёрный Бог») обильно встречается в Малой Азии в разных вариациях: Сивас, Севас, Севаз... Топоним «Севастополь», хотя он и не древний, содержит основу «Севас». В Крыму есть также озеро Севаш (Севас).

Озеро Алван (Каспийское море). Армянский смысл гидронима

Алван (Албан, Агван) – Солёная вода (Солёное море, Солёное озеро). Топонимы «Ичеван» («Иджеван») и «Ванадзор», названия армянских городов, соответственно означают «Сошёл Бог» и «Божье ущелье».

Рассмотрим слово «ван» в значении «озеро» («море»). Что нужно озеру? Лодка нужна? Прочтём слово «ван» справа налево. Получим слово «нав». «Нав» по-армянски означает «лодка». Слово «нав» прекрасно вписывается в систему армянских слов «бав», «гав», «дав», «нав», «зав», «кав», «лав», «тав», «хав», «цав» и др. «Нав» – исконно армянское слово (Ачарян Г. *Этимологический коренной словарь армянского языка. В 4-х томах. – Ереван, Изд-во ЕГУ, 1971-1979, т. III, с. 433*). Из армянского языка оно перешло в кавказские, семитские и др. языки. В родственных армянскому языку индоиранских языках в разных вариациях также фигурирует слово «нав». Это слово является «собственным» во многих индоевропейских языках. Где лодка находится? На воде. Древняя форма этого выражения «на ва». Отсюда, «нава» или «нав». То есть армянское слово «нав» есть сокращение старославянского выражения «на ва». А слово «нава» имеет глубокие корни в индоиранских языках. Отметим, что в санскрите «вода» - «вар». «Вар-да» означает «дающая воду». В русском языке изначально была аналогичная конструкция: «ва» означало «вода», а «ва-да» – «дающая воду». То, что во многих угро-финских языках «ва» означает «вода», говорит о древнем близком общении славян и ильмеров (древних финнов), но не о том, что слово «ва» угро-финское. Слово «ва» общее для части индоевропейцев и угро-финнов, в том числе для древних армян. Слово «ва» в современном армянском языке сохранилось в составе других слов, например, «вайтел» («вылить»). (В армянском языке для обозначения воды употребляется звуко-подражательное слово «джур»). Из этого слова происходит латвийский гидроним «Юрмала»). Слово «вода» в форме «вада» сохранилось, например, в итальянском языке. Слово «ва» дальше не расщепляется на другие слова. «Ван» – расширение слова «ва» и означает «озеро», «водоём». Слова «ван» и «нав» образованы не в процессе естественных изменений языков, а в результате глубоко продуманного параллельного построения системы языков (в данном случае изначально русского и армянского языков). Отметим также удивительно созвучные слова с корнем «нав»:

навигация - навагнацтун

Слева – русское слово, справа – его армянский перевод. Слова-то эти сравнительно со словом «нав» новые, составные, но как красиво и гармонично напоминают о своём древнем родстве, словно близнецы!

II. Слово «STELLA»

В армянском языке в разное время слово «бог» обозначался разными словами: ар, ас, ан, ваг (vah), ван, тер, тир и др. Первое – ар. Ныне говорят «астватз». Это позднее искажение: «ас тватз» означает не «бог», а «богом данный» (Богдан). Армянским соответствием имени «Богдан» является имя «Асатур», что буквально означает «Дай бог». В древнеармянском языке имелись два звука «л» - мягкий и твёрдый. Мягкий соответствует русскому «л», твёрдый «л» ныне произносится как мягкое «х». В древности армянские слова «ас» и «тел» означали соответственно «бог» и «место». Слово «астел» буквально означало «место бога». Это слово в армянском языке означает также «звезда». То есть «звезда – место бога». Из армянского слова «астел» методом перестановки слогов получается латинское название звезды (stella), а также женское имя Стелла:

а-стел > стел-а (Стелла)

«Звёздное» происхождение имеет армянское слово «пастел» (в нём сохранено древнейшее звучание слова «астел»). «Пастел» означает тонкий высушенный лепесток из сливовой массы. Эту массу надо разложить на ровной доске и высушить под солнцем. Сравните с русским словом «пастель». Корень «астел» («звезда») связывает русское слово «пастель» с ночью, что естественно. Позже слово «звезда» почти повсюду вытеснило древнее слово «астел», что было общим у древних

славян и армян, но где-то как-то (например, в слове «пастель» или «пастел») слово «астел» «выжило». А связь сливовой лепестка со звёздами может означать то, что тонкую сливовую массу надо сушить под звёздами.

III. Слова «СМЕРТЬ» И «СНЕГ»

Исследователи отмечают, что помимо армянского названия библейской горы («Арапат» на древнеармянском языке означает «Обитель Бога») святая гора Арапат (Святогор) имеет также славянские названия своих вершин – Сис и Масис. Так называются Малая и Большая вершины Арапата. «Сис» есть русское слово «сись». «Масис» - это «Ма сись» (Материнская грудь). Две белоснежные и красивые вершины сокровенной горы первоначально славян сравнили с женской грудью... Отметим, что «сись» по-армянски означает «тзитз». В русском языке нет соответствующего звука, поэтому я написал буквосочетание «тз». Очевидно, слова «сис» и «тзитз» являются двумя вариантами одного и того же слова. Эти слова переходят друг в друга заменой звука «с» на звук «тз» и наоборот. Есть другой, но близкий им звук в армянском языке – «дз». В этом случае в русском языке тоже нет соответствующего звука, поэтому пишем буквосочетание «дз». Отсюда схожие по форме и смыслу слова – русское «сын» и армянское «тзин». Отсюда схожие по форме и смыслу слова – скандинавское «сон» («сын», «мальчик») и армянское «тзо» («сын», «мальчик»). Слово «сон» («тзо») в значении «сын» в разных вариациях распространено во многих индоевропейских языках и за его пределами. «Самсон» – родной брат «Топсона». Переход звука «тз» в звук «с» происходил и в самом армянском языке. Например, «тзнох» («родитель») и «снох» («питатель»). То, что звук «тз» переходил в звук «с», а не наоборот, следует из того факта, что в армянском языке звук «с» присутствует, поэтому нет необходимости в переходе звука «с» в другой звук. А в языках, где звук «тз» отсутствует, есть необходимость в его переходе в близкий по звучанию звук «с». В армянском языке «зима» означает «дзмер». Заменяв в этом слове звук «дз» на звук «с», получим слово «смер» («смерть»?). У древних армян зима считалась относительной смертью. В старославянском языке слово «смерть» означало также «зима». Возможно, слово «зима» в русский язык пришло позже, из индоиранских языков. В лингвистике считается, что слово «зима» восходит к авестийскому слову «zima» (Абаев В.И. *Историко-этимологический словарь осетинского языка. Том I-V. – М. Л.: Изд-во АН СССР, 1958-1995, том IV, с. 321*). Заменяв в слове «снег» звук «с» на «дз», получим армянское слово «дзнег» («снег идёт», «снег пришёл», «снегопад»)... Ниже приведена небольшая таблица, отражающая указанную закономерность.

№	Армянское слово	Русское соответствие
1	дзмер (зима)	смерть
2	дзнег (снегопад; дзне - снежный)	снег
3	дзон (посвящение, погружение)	сон
4	дзук (рыба)	сук (сиг)
5	котз (вой)	кос (косить)
6	метз (великий)	Мессия
7	тзал (слой)	сало, слой
8	тзитз (сись)	сись
9	тзин (рождённый, сын)	сын
10	тзнох (родитель), снох (питатель)	сноха
11	тзо, то (мальчик)	со(н), ко (сын)
12	тзух (дым)	сухо

Виктор ВАГАНЯН,
доцент кафедры высшей математики РУДН.

ИНФОРМАЦИЯ о первенстве по шахматам

В г. Брянске со 2 по 6 октября 2007 года проводилось первенство области по классическим шахматам среди юношей и девушек 10-12 лет.

Соревнования проводились по швейцарской системе в 9 туров. В возрастной группе до 10 лет, в которой участвовало 24 юных шахматиста, убедительную победу одержал Бароян Карен Гагикович, который набрал 8 очков из 9 возможных, не проиграв ни одной партии.

До областных соревнований, в мае 2007 года, в группе до 10 лет он также стал победителем г. Брянска. С 1 ноября по 10 ноября 2007 г. он примет участие в первенстве Центрального федерального округа по классическим шахматам, кото-

рое пройдет в г. Серпухов Московской области. Участники, занявшие 1-4 места, получат право на участие в Высшей лиге Первенства России в 2008 году.

Р. С. Бароян Карен, 1998 года рождения. Он родом из Ташира. Ученик 3 класса лицея № 27 г. Брянска. Помимо того, что он хорошо учится в школе и занимается плаванием, Карен уже 2 года играет в шахматы и достиг значительных результатов. Он имеет II разряд, участвует в различных соревнованиях. Например, в 2006 г. он занял места с I по IV в первенстве Брянской области по шахматам среди юношей в возрастной категории до 8 лет (1998-1999 гг.) А в период с 21 по 26 марта 2007 г. Карен занял I место в первенстве г. Брянска по классическим шахматам среди юношей 1998 г. рождения и моложе.

Мария АКСЕНОВА.

Разрабатывается единая программа для ВОСКРЕСНЫХ ШКОЛ

С 13 по 20 сентября в Цахкадзоре проходила III Всеармянская олимпиада по арменоведению. 107 участников из 9 стран (лишь треть - из Армении и Арцаха) соревновались в знаниях армянского языка и литературы, истории и культуры. Они достойно показали себя в конкурсах декламации и народной песни, устной речи и творческого сочинения. За 8 дней ребята разучили народные игры и песню Амазаспа Восканяна «Айастан», танцевали Шурджпар в Сардарапате, участвовали в походах и экскурсиях, встречались со сверстниками из армянских школ.

РАССКАЗЫВАЯ ОБ ЭТОМ НА ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИИ В КЛУБЕ «АЯЦК», начальник управления по связям с Диаспорой Министерства образования и науки РА Грач ТАДЕВОСЯН подчеркнул важность ставшего традиционным конкурса, проводимого каждые два года. Заявку на участие в олимпиаде потенциальные конкурсанты получают через местные общины. Министерство направляет им для предварительного ознакомления вопросы и примерный набор заданий. Проезд оплачивают общины или сами участники, а пребывание – за счет принимающей стороны. «Цель подобных мероприятий – в популяризации армянского языка, укреплении связей между Арменией и Диаспорой», – рассказывает Грач Тадевосян и ссылается на статистику, которая

неумолимо свидетельствует: из года в год число школьников, посещающих армянские школы в других странах, сокращается.

Сегодня в мире насчитывается порядка 150 воскресных армянских школ, из которых только в трех школах (Болгария, Англия, Аргентина) двухдневное обучение. Прискорбно, но в Алеппо дети обучаются по учебникам 30-летней давности. И несмотря на это, в Алеппо, в Тегеране и в Испании отношение к армянскому языку остается на достойном уровне. Но если ничего не предпринимать, местные общины со временем постигнет та же участь, что и в других странах.

УЧИТЫВАЯ СЛОЖИВШУЮСЯ СИТУАЦИЮ, Минобразования разрабатывает единую образовательную программу для воскресных школ армянских общин. Параллельно обновляются учебники. Так, в Тегеране совместно со специалистами из Армении модернизировали 8 учебников, в Алеппо готовы первые три учебника. Разумеется, при разработке учебников учитыва-

ются местные особенности и, в частности, приверженность к западно-армянскому и восточно-армянскому языку.

Отдельные программы проводятся для учителей. Так, в прошлом году при финансировании церкви месячные курсы прошли 30 учителей. К сожалению, в этом году, из-за ремонта здания семинарии «Геворкян», где проходили переподготовку учителя, занятия пришлось отложить.

Поощряются и частные инициативы. Так, выпускники самой большой армянской школы в Австралии «Аршав и Софи» ежегодно проводят каникулы в Армении, посещают Арцах. На днях ожидается очередная делегация – 23 армянских ребенка проведут две недели на исторической родине. И это, надеемся, останется лучшим воспоминанием в их жизни и укрепит связи между отдельными людьми, носителями единой веры, единого гено типа и памяти, даже если они проживают на разных континентах.

Марта АХНАЗАРЯН.

В Риме установлен Хачкар в память о Геноциде армян

В Риме установлен Хачкар (камень-крест – IA REGNUM) в память о Геноциде армян 1915 года в Османской Турции. Памятник освятил глава армянской епархии Германии архиепископ Гарегин Бекчян, посетивший Рим по приглашению армянского духовного пастырства Италии. В своей речи армянский духовный пастырь Италии Арен Шагинян выразил благодарность правительству Италии и ее народу, подчеркнув, что «открытие этого Хачкара в вечном городе является неоспоримым свидетельством дружественных армяно-итальянских отношений».

На церемонии открытия Хачкара присутствовал замминистра иностранных дел Армении Армен Байбурдян, Посол Армении в Италии Рубен Шугарян, представители правительства Италии и другие почетные гости.

Михаил АВЕТИКЯН – 32 года, родился в Харькове, живет в Канаде. Занимается профессиональной охотой и рыбалкой. Официальный член Северо-Американского клуба охотников, Дипломированный охотник Федерации дикой природы Канады. Дипломированный член Ассоциации стрелков провинции F класса.

Дневник Канадского охотника

Спасибо, ПАПА

Этот дневник я написал для человека, который любит охоту или просто интересуется ею. Это никак не повесть или рассказ, претендующий на критику, это просто то, что я люблю делать и рассказывать своим друзьям и знакомым. Охота для меня – это мой смысл жизни и, может, я не всегда могу похвастаться большими трофеями, но всё то время, что я провожу на охоте, ни с чем не сравнимо в простой будничной жизни. Оно оправдано тем, что я увидел, запомнил, сберёг и чему научился. С 12 лет, когда отец решил меня научить всему тому, что он знал об охоте, а также полностью овладеть умением пользоваться оружием, я и осознал, что я должен стать охотником, так оно и произошло. Я с гордостью могу сказать, что я – Охотник.

За многие годы, которые пролетают в нашей жизни, не каждый может так хорошо вспомнить то или иное событие, произошедшее с ним. Зато на охоте человек полностью отдается этому делу, как бы получая от жизни бонус времени, который потом ему так не достаёт в старости. Хотя и в старости охота тоже продлевает его жизнь, но каждый запоминает то, что видел.

Охотник живёт миром, в котором по сей день есть тайна нашей природы. Вообще, если говорить про это дело, то ведь оно с нами не только в крови с рождения, а еще с самого начала бытия. Человек стоял над всем животным миром не по своей прихоти, а по решению Бога, который всё и создал для нас. Первый человек, Адам, должен был беречь и заботиться о мире. Добывать и кормить – это уже потом, но и тогда он осознал, что, беря от сего мира, надо и отдавать свою заботу ему.

Наверно, не будем сразу говорить про истоки, откуда берется сама охота. Спорить на эту тему можно долго, но человек вырос на охоте, охота его кормила и одевала. Он всегда был и будет homo sapiens, который рождён быть охотником, а если даже и нет, то этот дар у нас заложен с рождения, и его надо только развить.

В этом дневнике я написал про охоту в Канаде. В этой большой, красивой и удивительной стране.

ОХОТА В КАНАДЕ

Страна, которая бережёт свою природу и тем самым воспитывает подрастающее поколение в традициях любви к своему дому и государству, может иметь будущее. Наша Канада – тому пример!

Начиная с восстановления государства и до сегодняшнего дня, мы окружаем и бережём ее просторы и чистоту ее земли. Невозможно себе представить, но это правда, что Канада, которую открыли тысячу лет тому назад викинги, до сих пор поражает своими лесами, красивейшими пейзажами прерий и необъятными просторами.

В 1497 г. по приказу английского короля Генриха VII на северные земли материка ступает нога путешественника Джона Кабота, тем самым определяя будущее нашей страны и право владения английской короной почти всеми северными землями материка. Именно в те дни по возвращению в Англию Кабот, пораженный богатой природой и количеством рек и озер, лесов и полей, где много зверя и рыбы, рассказывает королю о великой земле (прочел и запомнил этот абзац).

Проходили столетия. Страна переживала великие события побед и падений, деления земель и власти, договоров и меж-

доусобиц, но с первых дней, как ступила нога белого человека на эту землю, всегда были те, кто был далек от политики и жил одним лишь делом. Это – Охота.

Мир живет своей жизнью, но как бы он ни менялся, всегда в цене была охота. Она кормила и одевала человека, она учила правильному отношению и любви к природе. Не каждый может гордиться тем, что он охотник, много нужно познать и многому научиться, прежде чем так себя назвать, получить право на это.

Охота в Канаде – одно из самых старейших и дорогих занятий. В лесах до сих пор сохранены все виды животного мира. Всё это благодаря правильности ведения охоты. Говорить об истоках этого дела очень трудно, поскольку истоки его начинаются с первых строк библии, когда человек был поставлен над всем животным миром, чтоб править им и беречь его. Зато о законах охоты можно получить много информации.

На сегодняшний день Канада считается Меккой охотничьего мира, но при этом она имеет самую сильную структуру охраны и защиты природы. Каждая провинция имеет свой свод законов и правил охоты. Нарушение их строго карается законом. Существуют центры подготовки и изучения правильного ведения

Проект посвящается моему отцу, который меня воспитал и сделал из меня настоящего охотника. Я благодарен ему за это и верю, что и мои дети смогут также правильно и с чистой совестью, как и я, отнестись к такому серьезному делу, как Охота.

охоты. Желающие стать на путь охотника проходят курсы и сдают экзамены на разрешение быть охотником. В дальнейшем также подготавливают к правильному владению и ношению оружия. Об оружии – это отдельный разговор.

Таким образом наша Канада продолжает сохранять и беречь природу и её неограниченные возможности охоты на этой земле.

Во время охоты человек приобретает самые важные навыки. Он вплотную сталкивается с загадочной и необычайно интересной жизнью леса. Не имея опыта, он может познать это из рассказов других охотников, но лучше самому всё это увидеть и почувствовать. Не всё так просто, как кажется. Лес не терпит ошибок и всегда хорошо перед тем, как начать свой путь охотника, заглянуть в книги и в специальную литературу об охоте. Также существуют и клубы охотников, где с радостью вам окажут внимание и поделятся опытом.

Много интересного вас ожидает в лесу, а также и много опасного. Во время охоты еще надо много внимания уделить дис-

циплине и осторожности. Нужно понимать, что не только маленький и беззащитный зверек проживает там, но также и истинные хозяева леса могут повстречаться на тропе, а уж они-то не прощают ошибок. Крупный зверь, как медведь, кабан или пума, да даже взрослый лось, может серьезно отстаивать свои права на территорию, куда вас приведет лесная тропинка. Всё нужно предусмотреть и всему научиться до того, как вы решите начать заниматься охотой.

Самое главное, что нужно сказать обо всем этом – это то, что охота – это образ жизни каждого охотника. Это то, что может сделать из вас человека, который не только пользуется природой, но и бережет её. Наверно, кому-то эти слова покажутся странными, но, если правильно выполнять все требования и законы, то природа останется благодарна нам и нашим детям. Её ресурсы будут обогащаться, и животный мир не будет под угрозой уничтожения.

Михаил АВЕТИКЯН.

● Первый президент Армении Левон Тер-Петросян выдвинет свою кандидатуру на президентских выборах в Армении в 2008 году. Об этом он заявил в ходе митинга оппозиции 26 октября на площади «Свобода». Митинг, проходящий в поддержку Левона Тер-Петросяна, стартовал минутой молчания в память о жертвах теракта в парламенте

Армении 27 октября 1999 года. На митинг собралось порядка десяти тысяч человек. Как отмечают соратники первого президента, именно от сегодняшнего митинга во многом зависят последующие шаги Тер-Петросяна. Не исключено, что в дальнейшем власти страны вновь введут ограничения на санкционирования очередных сборов оппозиции. Отметим также,

что этот митинг уже заинтересовал западные и российские СМИ. В частности, на Западе заговорили о возможности «цветных революций» в Армении, хотя власти страны продолжают категорически опровергать эту возможность.

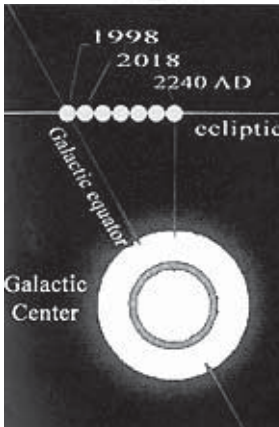
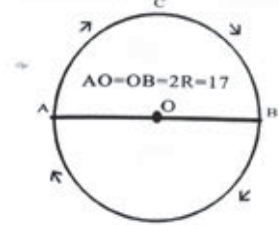
PanARMENIAN. Net.

Հնագույն արևային հավատամք «Մասնա ծռեր» էպոսը

Լուս Անջելեսում լույս է տեսել «Հնագույն հեթանոսական Աստվածաշունչ «Մասնա ծռեր» էպոսը» (490 էջ) վերտառված և ուսումնասիրությունը Արթուր Արմինի հեղինակությամբ: Մեր էպոսագրության մեջ բոլորովին անհայտ շերտի հայտնաբերման այս

փորձը փոփոխության է ենթարկում էպոսի՝ մինչ այդ ունեցած ստերեոտիպ մեր պատկերացումները, որպես կրոնական պարզ հավատալիքների և ժողովրդական կենցաղագրական հորինվածքային կառույց-պատումի: Կերպարային, նշանային և անվանումների համակարգային նոր վերծանումները, այսպես ասած դրանց կողագերծումը՝ թվային համապատասխան արտահայտություններով, ի հայտ են բերում հնագույն շրջանի աստղագիտական այնպիսի տվյալներ, որոնք ըստ հեղինակի, համընկնում են ժամանակակից գիտության մի շարք բացահայտումներին: Նյութի ուսումնասիրությունը կատարված է տարբեր ասպեկտներով, որտեղ զուգորդվում-խաչաձևում են աստղագիտության, մաթեմատիկայի, պատմագրության, լեզվաբանության, դիցաբանության, կրոնագիտության, գաղտնագիտության որոշակի իմացություններ: Աշխատության մեջ հղումներ են կատարված ինչպես հայ և օտար մատենագրական աղբյուրների, կրոնական տարբեր ուսմունքների, նաև գիտական շատ տեղեկությունների: Ըստ էության, ուսումնասիրության հիմքում ընկած է գոյաբանության հավերժական առեղծվածի՝ տիեզերքի բացահայտման մարդու որոնումները: «Այսօրվա դյուցազներգությունները հնագույն քրմական տաճարների հավատամքային ավետարան-կորոզներ են, որ հին ժամանակներում ձևավորել են մարդկանց հոգևոր և բարոյական նկարագիրը: Հնագույն հավատամքային պատումներում փորձել են բացատրել գոյության գաղտնիքը և մեկնաբանել բնությունը՝ որպես հոգևոր-անբերևույթ սֆերայի տրանսֆորմացիա՝ նյութա-

միայն պատկերացում կարող է տալ հիշյալ ուսումնասիրության մասին:

- 1. Փոքր Միերի՝ Ազգավաքարից ելնելու ընթացքը
2. Արեգակի՝ գալակտիկայի կենտրոնին մոտենալու NASA-ի արձագանքները

- 1970-ականներին ռուս ականավոր գիտնականներ Վ. Իվանովը և Վ. Տոպորովը հրատարակեցին «Հնդեվրոպական ընդհանուր միֆ» աշխատությունը: Դա ես կոչում եմ «Մայր պատում», որովհետև ոչ թե միֆ է, այլ հավատամքային պատում, և իր մեջ մաթեմատիկական, աստղագիտական լուրջ գիտելիքներ է պարունակում: Հայտնի է, որ նախահնդեվրոպացիները իրենց բնօրրանից հետագայում ենթագրացվել են աշխարհի տարբեր ծայրեր՝ իրենց հետ տանելով հողագործական, անասնաբուծության, աստղագիտական իմացություններ ու կենսագիտելիքներ, նաև հավատամքային պատումներ: Ըստ ժամանակի և տեղանքի, այդ պատումներն ունեցել են իրենց նոր արտահայտությունները:

Նախկինում կար տեսակետ, որ այդ նախահայրենիքը եղել է Միջերկրականի ավերին կամ Ուկրաինական կուրգաններում, չի բացառվել նաև Հայկական լեռնաշխարհը: Համեմատական լեզվաբանության մասնագետներից ոմանք, Մերիտոթ Ռուիլեն «Լեզուների ծագումը» գրքում համաշխարհային 11 գենետիկական լաբորատորիաների ուսումնասիրությունների հիման վրա ցույց է տալիս, որ նախահնդեվրոպական ցեղերը մոտ 10000 տարի առաջ դուրս գալով Հայկական լեռնաշխարհից և Փոքր Ասիայից՝ տարածվել են Եվրոպայի և Հնդկաստանի ուղղություններով:

Անզլիացի պատմաբան, լեզվագետ Վադելը փաստեց, որ շուներական, բաբելական,

եգիպտական աստվածների սրբազան անունները հնդեվրոպական կրոնի կանոնակարգման մասնակի իմպրովիզացիաներ են՝ ըստ որոշակի տեղանքների: Այսինքն՝ հնագույն ընդհանուր հավատամքը տարատեսակ դրսևորումներ է ունեցել տարբեր տեղանքներում: Անունների, պերսոնաժների նույնությունը ակադեմիական գիտության կողմից ընդունված և հաստատված երևույթ է, ըստ որում այդ միֆոլոգիան ուղղակիորեն աղերսվում է աստղագիտության հետ: Ինչպես, օրինակ, եգիպտական հավատամքում՝ Օգիրիս-Իզիս հարսբերությունները արտահայտություն է Օրիոնի համաստեղության և Սիրիուս աստղի հարաբերության: Սրանք բոլորը կոսմիկական, աստղագիտական բնույթի են, և հին կրոնները բառացիորեն աղերսվում են համաստեղությունների շարժերի հետ: Այդ հավատամքի ծննդավայրը, բնօրրանը նախահնդեվրոպացիների մայր հայրենիքն է, որը Հայկական լեռնաշխարհն է:

Հայկական լեռնաշխարհում գտնվող հնագույն Արատա պետությունը համարվում էր աստվածների և սրբազան օրենքների երկիր: - Կարելի՞ է սա զուտ աշխարհագրական տարածք ընկալել, այսինքն՝ հայերի, որպես էթնիկ խմբի ավելի ուշ ձևավորման երևույթը նկատի առնելով:

- Ոչ: Բառացիորեն հայերի հետ է կապվում: Որովհետև հայերենը որպես հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին պատկանող լեզու իր մեջ կրում է ամբողջ այդ բառամթերքի,

կանացված պրոեկցիա, որը երեք չափունմային մեր գոյաբանական աշխարհ-իրականությունն է», - գրում է հեղինակը:

Արթուր Արմինը հեղինակ է մի շարք գրքերի և բազմաթիվ հոդվածների («Նամակներ մենության հեռուներից», «Փոքր Միեր», «Բնագանցություն»), եղել է Լուս Անջելեսում հրատարակվող (1996-1998 թթ.) «Եղիցի լույս» մշակութային հանդեսի հրատարակիչ-խմբագիրը, 2000-ին ԱՄՆ-ում «60 րոպե» CBS հեռուստահաղորդաշարի պատվերով մասնակցել է հռչակավոր բժիշկ Ջեյ Գևորգյանի (Doctor Death) դատավարության փաստավաճարագրական ֆիլմի ըստեղծմանը՝ որպես սցենարիստ և պրոդյուսեր: Արժանացել է բանաստեղծական և լրագրողական ԱՄՆ մի շարք մրցանակների («Boston Poets Society», «California Motion Pictures» և այլն): Գրքի մեկնաբանությունները թողնելով մասնագետներին՝ ստորև ներկայացվում է մեր գրույցը հեղինակի հետ, որ ընդհանուր գծերով

հնագույն աստվածների անունների ճշգրիտ ստուգաբանված տարբերակները: Մայր պատումի հայկական տարբերակը «Մասնա ծռեր» էպոսն է, որը ոչ թե 1000 տարեկան է, ինչպես սովետական էպոսագիտությունն է համարում, այլ մի քանի անգամ շատ ավելի հին է և հազարամյակների վաղեմություն ունի: Աշխարհի գիտական շատ կենտրոններում փաստված է, որ Միեր-Սիրի-Սիթթայի պաշտամունքը 4000-ից 4500 տարեկան է: Մեր էպոսի մեջ ունենք երկու Միեր: Ինչպե՞ս է հնարավոր դրա միջնադարյան ծնունդը: «Մասնա ծռեր» էպոսի մեջ այնպիսի գաղտնիքներ կան, որոնց վերծանումը աստղագիտական տարբեր երևույթների զարմանալի ճշգրտություն է պարունակում:

Խոսենք օրինակներով: Հնուն քրմերը տարվա 4 եղանակների սկիզբը ֆիքսում էին աստեղատներով արևի կատարած ընթացքով: Էպոսում Մեծ Միերը կոչվում է Առյուծածն, որովհետև ամառային արևադարձին արևը մտնում է Առյուծի համաստեղություն, զարնանային գիշերահավասարին՝ Ցուլի, աշնանային գիշերահավասարին՝ Կարիճի և ձմեռային արևադարձին՝ Ջրիտի համաստեղություններ: Սրանք չորս առանցքային աստեղատներն են, որ նույնիսկ Հին Կտակարանի եգեկելի գրքում և Նոր Կտակարանի Հովհաննու Հայտնության մեջ կրկնված են: Գահին բազմած է գերագույն Հայր Աստվածը և նրա չորս կողմը կանգնած են Առյուծը, Ցուլը, Արծիվը, Մարդը: Խոսքը չորս առանցքային համաստեղությունների մասին է, և

Արևը մտնում է իր չորս կարևոր փուլային շրջանները. Ուրարտական շրջանի հնագիտական իրերի վրա ևս նման պատկերներ կան՝ թռչող Արծիվ, Արև, Գերբուհու Առյուծի, Յուլի նշաններով: Այս ամենը փաստվում է և՛ աստղագիտության, և՛ լեզվաբանության, և՛ թաքնագիտության տվյալներով, և՛ աստվածների անունների ստուգաբանությամբ: Պարզվում է, որ շատ աստվածների անուններ կողավորված թվեր են: Օրինակ, Սիիր կամ Սիերը թվաբանական տերմին է, որ օգտագործել են շումերները, և սա նշանակել է սրբազան քառակուսու մակերես (60x60): Սրբազան քառակուսին ամբողջի հասկացությունն է՝ ժամային ըմբռնումով. դա 3600 վայրկյանն է: Սա հաստատուն թիվ է և համարվել է սրբազան թիվ: Շումերական Նոյ-Չիուսուդարյի տապանի չափեր 1 այլ է, հիթիթների մոտ մեկ ամբողջը 1 այլ կամ հայկ է, որտեղից ըստ իս, գալիս է Հայկ աստվածության խորհուրդը:

Գամինի Սիիրի կամ Փոքր Սիերի տաճարն ունի օրվա 24 ժամերի խորհուրդ. այն կանգնած է 24 սյուների վրա, 8 աստիճան ունի: Սիիր աստվածությունը ութերորդ աստվածությունն է: 8-րդ աստվածությունը վերջին փուլային աստվածությունն է, որը համարվում է կործանող: Տաճարի պարագիծը՝ 6x9 հարաբերությամբ, կազմում է 54 թիվը: Այդ 54-ը նույն տեղանքում արևի խավարման տարեփուլը՝ Սարոսի շրջափուլն է: Մեր էպոսում այս երևույթը աղերսվում է Սիերի՝ Ազաւալաբարից դուրս գալու պատումի հետ: Ամեն տարի գիշերահավասարին մա փորձ է անում այդտեղից դուրս գալու: Էպոսի բոլոր պատումներում ասվում է, որ նա մեկ ժամում անցնում է 40 ավուր ճանապարհը, և հողը ծանրություն չի պահում, և նա ետ է դառնում: Հնում մեկ տարի հաշվվում էր 360 օր, գիշերահավասարին ցերեկը՝ 12 և գիշերը 12 ժամ էր: Մեկ ավուր ճանապարհը 12 ժամ ճանապարհն է: Նա 40 ավուր ճանապարհն անցնում է 1 ժամում, արագությունը մեկ ժամում 12x40= 4800 ժամ/ճանապարհն է: 40 օր գնալով հասնում է հողին: 40 օրվա նրա անցածը 480x480=123.400 է (ճանապարհ): Ետդարձի ճանապարհը նույնությամբ կրկնվում է, այսինքն՝ ստացվում է 460.800 ժամ/ճանապարհ: Այս թիվը հարաբերելով (բաժանելով) հնում ընդունված սխեմատիկ տարվա 360 օրերի թվին, ստացվում է 53.333՝ 54 տարի: Սա արևի պարբերական խավարման փուլն է, որ կրկնվում է ամեն 5333+1,3 կամ 54 տարին մեկ:

Ծովինար աստվածուհին ջրային բնույթ ունի: Նա շումերական թվային հասկացություն է, որ նշանակում է 600: Հնագույն բոլոր հավատամքներում ջրային բնույթ ունեցող գերագույն աստվածուհիները վեցամիսա հեքսագոնի սիմվոլի տեսքով էին ներկայանում: Ընդամենը մի քանի տարի առաջ հայտնաբերվեց, որ երբ ջրի մոլեկուլային կառուցվածքը սառեցնում են (72 աստիճան C) նա վեցանկյան ձև է ստանում: Այդ նշանով մենք ժայռապատկերներ էլ ունենք: Եվ կամ Սանասար, Բաղդասար երկվորյակները ծռեր են կոչվում, որովհետև նրանք Արևի և Լուսնի կորագիծ ուղեծրերն են, որոնք երկրից դիտողի համար հատվում են «երկվորյակների» և «Աղեղնավորի» համաստեղություններում:

- Մեկ հարց՝ գրքի խորագրի հետ կապված. ինչու՞ է «Աստվածաշունչ» բառն օգտագործված:

- «Ասն» նշանակում է հոգի, սանիկ՝ հոգևորի, սանամայր՝ հոգեմայր և այլն: «Ասուն-Սանասուն» անվանումը առավել հակիրճ և իմաստավորված է որպես «շունչ-հոգու բխում», հնարավոր է, որ «Սանասուն» դիցաբանական հավատամք-էպոսը կոչվել է «Աստվածային շնչի տուն»: «Քիբլիա»-ն, որ բառացի թարգմանվում է «Գիրք», Ոսկեդարի մեր հեղինակները թարգմանել են «Աստվածաշունչ»: Կարծում են, Հայաստանում, երբ քրիստոնեությունը ներմուծեց ին՝ հեթանոսական հավատամքի հետ կապված բազմաթիվ ծեսեր, գեղարվեստի տարրեր, այնպես էլ հին հավատամքի «Սանա Տուն» հոգևոր ավետարան-պատումի վերնագիրը վերախմբագրված ներմուծվեց:

- Չեր այս ստվարածավալ գրքից կարելի է օրինակներ անվերջ շարունակել, իսկ ո՞րն է ընդհանրացումը:

- Անշուշտ, գիտենք, որ մարդկության զարգացման ընթացքը ուղղագծորեն միայն պրոգրեսիվ ընթացք չէ, այլ նման է սինուսոիդի գալարին՝ վերընթաց և վարընթաց շարժումներով: Երկրագնդի գնդաձևության, պտույտի ու նրա ճշգրիտ ժամային բաժանումների մասին գիտեին Կոպեմնիկոսից ու Գալիլեյից դարեր առաջ, սակայն մարդկությունը մոռանալով և ետընթաց ապրելով, իր ինքնածը նորից հայտնագործեց 16-20-րդ դարերում:

Հնագույն էպոսները, հավատամքային առասպելները չեն կարող լինել ժողովրդական բանահյուսության արդյունք: Դրանց խորքում պետք է տեսնել խորհրդաբանական իմաստները և հասկանալ այդ հոգևոր ուղեծրերի նպատակն ու այդ ժամանակի «գիտականությունը»: Հնագույն քրմական դասը մեծ գիտելիքների է տիրապետել, և ընդունված էր դրանց հաղորդման պատկերավոր, այսպես սասած, պատումի լեզուն: Յո. Կեպլերը, որ հայտնաբերողն է մոլորակների շարժման երեք օրենքների, իր աշխատություններից մեկում գրում է, որ ինքն իրեն չի վերագրում դրանց հայտնագործությունը, այլ որ եգիպտական պատումներից մեկում ձվին փաթաթված վիշապի նկարագրությունը վերծանելով է ստացել գիտական այդ հայտնագործությունները:

Եվ իրոք, թաքնագիտական շատ կողեր բացելով՝ մենք հայտնվում ենք թվերի ու համակարգերի մի ահռելի աշխարհի առաջ, որոնք իմաստավորում կամ բացատրում են երկրագնդի շարժի, պտույտի փոփոխարեքություններ և կոսմիկական այլ երևույթներ:

- Այդուհանդերձ, եթե վերադառնանք Չեր Նախորդ խոսքին, ապա կարելի է վստահաբար ասել, որ արդի դարաշրջանում մարդկությունը արձանագրել է գիտական մտքի ցայտո ռենեցած իր բարձրագույն նվաճումը: Ի՞նչ նշանակություն ունեն անցյալի «մոռացված» գիտելիքների այս վերհանումները:

- Շատ բարի: Հնագույն հավատամքային պատումները, բոլոր կրոնները աշխարհի վերջի մասին իրենց ճշմարտություններն ունեն: Իմ այս գրքում հղում է կատարված NASA-ի 4 խոշորագույն գիտական կենտրոնների ուսումնասիրություններին, ըստ որի Արեգակը մոտ 2012 թվականին մոտենալու է Օիր Կաթինի կենտրոնին: Գրեթե բոլոր հնագույն հավատալիքներում ասվում է, որ Օիր Կաթինի կենտրոնում վիշապի երախն է, որտեղ կարելի է կորչել, հայտնվել անդրաշխարհում: Օիր Կաթինի կենտրոնում գտըն-

վում է սև խոռոչ, որի գրավիտացիոն դաշտը այնպիսի ահռելի ուժ ունի, որ կարող է միանգամից ամբողջ Արեգակնային համակարգը ներքաշել ու ոչնչացնել: Եթե Արեգակը Օիր Կաթինին մոտենում է կենտրոնական միջջորտեղանով, հաշվարկները պատվում են 2240 թվականի շուրջը, իսկ եթե հասարակածով է մոտենում՝ 2018 թվականն է դա: Մայաների օրացույցը, օրինակ, որ շուրջ 3.000 տարվա պատմություն ունի, արձանագրում է 2012 թիվը: Աշխարհի վախճանը մեր էպոսում արտահայտված է Սիերի՝ Ազաւալաբարից դուրս գալով, Նոր Կտակարանում՝ Քրիստոսի 2-րդ գալստյամբ և Ահեղ դատաստանով:

- Հապա փրկության գաղափարը:

- Փրկությունը հոգևոր իմաստով է, մենք խոսում ենք նյութական աշխարհի մասին: Մեր էպոսում արեգակնային խավարման շրջափուլներով կատարվող հաշվարկները գրեթե համապատասխանում են այդ թվերին: Էպոսի հաշվարկները ըստ էության ավելի ճշգրիտ են, քանի որ հաշվի են առնվում խավարման 54 տարեփուլերը: Հիմա, թե ի՞նչ կպատահի, սա ուրիշ խնդիր է, դա կպատահի՞, թե մի տիեզերական այլ ընթացքով կամ Աստծո բարեհաճությամբ փրկություն կլինի, այլ բան է: Բառացիորեն հազարավոր տարիներ առաջ կատարված հաշվարկները, վերլուծումներն ու կանխատեսումներն այսօրվա գիտական բարձրագույն կենտրոնների տվյալների հետ ապացուցիչ ճշգրտությամբ հանդնկնում են: Մեր էպոսը, որ հնագույն նախահնդեպոսական շրջանի ծնունդ է, դուրս է եկել բարձրագույն գաղտնի քրմական կատալից-տաճարից: Այսօրվա միջոլոգիաները նախկին մոռացված գիտական աշխարհայացքներն ու համակարգերն են, որովհետև երբ նոր կրոնը հաստատվում էր, հինը մերժվում, դառնում էր առասպել, հեքիաթ, որոնք խորքում սակայն լուրջ գիտական տվյալներ են պարունակում:

- Դուք առաջադրում եք նոր հարցադրումներ և նոր մեկնաբանություններ եք կատարում: Անցյալի էպոսագիտության մեջ ընդունված մոտեցումների ու տեսակետների մեջ կա՞ն արդյոք որոշակի ընդհանրություններ Չերի հետ:

- Ամենամանրնդունելի և անհեթեթը էպոսի թվագրությունն է, երբ 1939 թվականին նշվեց նրա 1000-ամյակը: Անհեթեթություն է նաև էպոսի պերսոնաժների պատմական դեմքերի և դեպքերի հետ ուղղակիորեն առնչելը, ինչպես, օրինակ, Քեռի Թորոսի կերպարը Թորոս Ռշտունու հետ կապելը: Պատմական անձին որքան էլ ուռճացնես, հերոսացնես, նա չի կարող կոսմիկական բնույթ ունենալ, հակառակը՝ կոսմիկական աստվածություն է, որ կրոնների փոփոխությամբ երբ հավատամքային կարգակառույցը քանդվում է, դառնում է ժողովրդի սեփականություն և գուսանները էլ (ասացողները) որպես սյուժետային, հետաքրքրական հեքիաթ սկսում են փոխանցել սերունդներին: Բայց ես հավատացած եմ, որ մեր էպոսը պահպանելու և տարածելու գործում մեծ է եղել նաև նրանց դերը, ովքեր անցյալներում քողարկված շարունակել են դավանել արևապաշտական հավատամք:

Գալով Չեր մյուս հարցին՝ իհարկե ժամանակին ահռելի ծավալով նյութ է հավաքվել, խնամքով հրատարակվել, հսկայական աշխատանք է կատարվել: Եվ եթե այդ հավաքչական աշխատանքները չլինեին, հաջորդ

սերունդը չէր ունենա ուսումնասիրությունների ավելի լայն հնարավորություն, ինչպես հիմա է: Ինքը՝ Գարեգին եպս Սրվանձտյանը, բացի հավաքչական, գրառունային հսկայական աշխատանքից, հողվածներ էլ է գրել, որոնցում զուգահեռներ է տանում նաև Հիմ Կտակարանի որոշ սյուժետային գծերի հետ:

Հիշատակեմ երկու մեր մեծերի՝ Հովսեփ Օրբելու և Հովհաննես Թումանյանի նկատառումները: Ակադեմիկոս Հ. Օրբելին, պատմական դեպքերն ու դեմքերը զուտ կաղապարային հագուստներ համարելով, ընդգծում է հայկական էպոսի կոսմոկոսմոսական բնույթը: Իսկ Հ. Թումանյանը գրում է. «...այդ

առասպելական (դիցաբանական, միթոսական) պատմությունն է, որ կազմում է ամեն ազգի գրական պատմության նախադուռը: Նրա ստեղծագործության մեջ գործ չունեն քնահաճույքն ու ֆանտազիան: Առասպելը անխուսափելի, տեսողական երևույթ է, բացատրելի պերսպեկտիվայի օրենքներով, որին ենթարկվում է տարածության նման և՛ ժամանակը»:

Ցավոք, մեր այս երկու մեծերի մոտեցումներն ու զգուշացումները մնացին ձայն բարբառոյ յանապատի: Մեզ՝ հանրությանը 69 պատումներից մերկայացված «Սասնա Շռերի» տարբերակը՝ իբրև միջնադարյան

ժողովրդական բանահյուսության նմուշ, խեղաթյուրված է ծնդաբանությամբ և զրկված է իր հիմնական բնույթից, որովհետև դուրս են դրված հնագույն հավատալից հատուկ տիեզերական, խորհրդաբանական մոտիվները: «Սասնա Շռեր» էպոսը մեր գեներալական հավատալից է եղել հնագույն ժամանակներից և շարունակելու է մնալ՝ վերականգնված ձևով: Հայ ժողովուրդը եթե այսօր երեք ամենամեծ հարստություններն ունի, դրանցից մեկը «Սասնա Շռեր» էպոսն է: «Սասնա Շռեր» էպոսը հայ ժողովրդի ծննդյան վկայականն է:

Զրույցը՝ Սելանյա ԲԱՊԱԼՅԱՆԻ

ՎԱՐԴԳԵՍ ՍՈՒՐԵՆՅԱՆՑ. «ՈՏՆԱՀԱՐՎԱԾ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ»

Մեզ առանձնահատուկ է արյան կանչը: Մեր երկրան մեջ է այն, ու բավական է հայրենիքի հետ կապված փոքր-ինչ արտակարգ իրավիճակ՝ կինչի արյան կանչը, ու կելեննք մեր թշնամյաց դեմ:

Մարդկային ապրումների այդպիսի իրավիճակների դրսևորումներ ունեն Վարդգես Սուրենյանցի պատմական թեմաներով ստեղծագործությունները՝ «Հռիփսիմեի վանքը Էջմիածնի մոտ», «Կանանց ելքը Անիի եկեղեցուց», «Կաթողիկոս Խրիմյան Հայրիկ», «Լքյալը»...

Արյան կանչը նաև վերահաս ողբերգության կանխագագողություն ունի, ինչ-

Հայ նկարիչ Վարդգես ՍՈՒՐԵՆՅԱՆՑ • 1860 – 1921

տուկ վարպետությամբ Սուրենյանցը այս ստեղծագործության համար էլ կոմպոզիցիոն այնպիսի կառուցվածք է ընտրել, որում հիմնական ասելիքը կենտրոնական տեղ է գրավում՝ իր վրա բեռեցնելով ուշադրությունը: Կառուցվածքի առումով նկարչի այս գործն էլ պարզ է, բայց արտահայտիչ ու բազմանշանակ:

Սուրենյանցի արվեստի արժեքը ոչ միայն թեմատիկայի յուրօրինակության, այլև մեկնաբանման ինքնատիպության մեջ է: Եկեղեցու գունաթափ ու մաշված սալահատակով տարածականության մեջ ընդգծված են մազադաթ ոսկեգոծ կազմերով մատյանները, պարզորոշ են ձեռագրերի մանրանկարները: Արվեստագետը միտումնավոր չի ներկայացրել եկեղեցին որպես կոնկրետ ճարտարապետական կառույց, սակայն դիմացի պատը զարդարող խաչքարով, կիսաշրջանաձև կամարներով ու դրանք պահող այուներով, հրաշքով անծեռնմիջելի մնացած սրբապատկերով այն բնորոշ է դարձրել մեր բոլոր եկեղեցիների համար. ահա բովանդակության իմաստավորությունը համընդհանուր դարձնելու սուրենյանցական արվեստի արժանիքներից մեկը:

Գնահատելով եկեղեցու լուսավորչական ու համախմբող դերը ազգի լինելիության ճակատագրում՝ հայրենասեր նկարիչը մի խորհուրդ էլ ունի. հուսալքության չեն տանում նրա ստեղծագործությունները, այլ ավելի հաստատուն ու վճռական են դարձնում հանդուրդը, որ կապրի ու կմնա այն ժողովուրդը, որը չարիք չի գործում, և խավարը չէ նրա պաշտամունքը, այլ ճշմարիտ է իր գործերով ու գնում է դեպի Լույսը:

Ռ. ՍԱՆՈՒԿՅԱՆ

պես Վարդգես Սուրենյանցի մոտ: Մեծ եղեռնից դեռ մեկ տասնամյակ առաջ սուլթանական Թուրքիայում հայ ժողովրդի նկատմամբ կիրառված բազմաթիվ ան-

մարդկային բռնություններից, զանգվածային ջարդերից ու ավերումներից արվեստագետը կանխագագել է վերահաս մեծ աղետը՝ ստեղծելով իր «Ուտահարված սրբություն» նկարը:

Եղեռնագործությունը կատարվել է Վանի շրջակա գյուղերում ու Վարագավանքում: Թուրքական հրոսակախմբերը նախ հրի ու սրի են մատնել բնակավայրերը, ապա մտել եկեղեցի՝ այն կողոպտելու: Խառնամբուխը, չբավարարվելով պատմական արժեքների հափշտակումով, պատառոտել ու դեսուդեն է նետել մազադաթյա ձեռագրերը: Մուտքի մոտ սպանված է վանահայրը, ով, հավանաբար, փորձել է փրկել ձեռագրերը... Կոնկրետ իրադարձության պատկերումով նկարիչը մեծ ընդհանրացման է հասել՝ մեկ անգամ ևս հավաստելով հայ ժողովրդի ստեղծած մշակութային արժեքների ոչնչացման հետևողական քաղաքականությունը: Իրեն հա-

ՀԵՏԱՊՆԳԵԼ ՀԱՅԵՐԻՆ

1980 թ. զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ Քենան Էվրենի առաջնորդությամբ Թուրքիայում տեղի ունեցած ռազմական հեղաշրջումից հետո ժամանակաշրջանի պաշարողական արտակարգ դրության ղեկավարությունը 1982 թ. սեպտեմբերի 8-ին անվտանգության կազմակերպությանը հրամայել է Թուրքիայի ամբողջ տարածքով մեկ «հայտնաբերել, հաշվառել և հետապնդել արմատներով հայ քաղաքացիներին»:

Թուրքական «Ուղիկալը» գրել է, որ իրամանր բոլոր նահանգապետերի կողմից անվերապահորեն և պատրաստական կատարվել է: «Մեր կողմից ձեռք բերված այդ փաստաթղթում «հայ» արտահայտությունը «հրեա» արտահայտությամբ փոխելու դեպքում, այն չի տարբերվում միտլերյան Գերմանիայում Հոլոքոստից առաջ տեղի ունեցած հետախուզական աշխատանքներից, ընդ որում, դա արվել է ոչ թե հիտլերյան Գերմանիայում, այլ

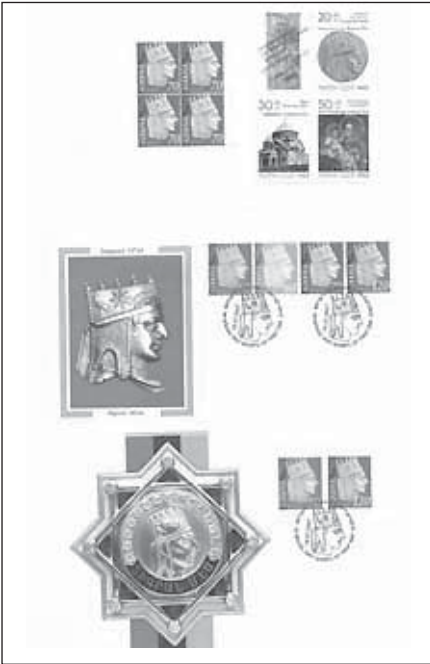
25 տարի առաջ Թուրքիայում, այն էլ հարկեր վճարող և բանակում ծառայող թուրքական քաղաքացիություն ունեցող հայերի նկատմամբ», - գրել է թերթը:

ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ ԲՆԱԿՎՈՒՄԷ 200 ՀԱՁԱՐ ՀԱՅ

Ըստ պաշտոնական տվյալների, Մոսկվայում գրանցված է երկու հարյուր հազար հայ: 2002-ին այդ թիվը կազմում էր մոտ հարյուր յոթանասուն հազար: Արդեթեացիների թիվը Մոսկվայում կազմում է մոտ 145 հազար մարդ: Սակայն մասնագետները պնդում են, որ օտարերկրացիների թիվը իրականում շատ ավելին է: Ռուսաստանի Դաշնային միգրացիոն ծառայության ղեկավարը շեշտել է, որ ամեն տարի Ռուսաստան է ժամանում 20 միլիոն մերգաղթող, որոնցից 10 միլիոնը՝ անօրինական:

ՏԻԳՐԱՆ ՄԵԾ. ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՆԱՄԱԿԱՆԻՇՆԵՐ

Հայոց թագավորներից ամենահզորի՝ Տիգրան Մեծի անձը զբաղեցնում է քաղաքական գործիչների ու արվեստագետների՝ պոետների, նկարիչների, երաժիշտների արդեն քանի-քանի սերնդի միտքը: Կարկառուն այս բարեփոխիչն ու պետական գործիչը վարձական պատմագիրների «մշակած» հայոց առաջնորդի ստեղծտիպիկն ոչ մի կերպ չի համապատասխանում: Նրա գործունեությունը «պատմությունն ու գիտությունը խմբագրողների»՝ «թույլատրելիության շրջանակներից» դուրս է և, ըստ էության, հակադրվում է հենց հայերի համար «թխմիած» ազգային հերոսի բնույթին: Տիգրան Մեծի հանդեպ այս մոտեցումը երկուհազարամյա ավանդույթ ունի, և, թերևս, դրանով է պայմանավորված, որ հայոց արքայից արքայի կերպարը մինչ օրս գործնականում ուսումնասիրված չէ: Այնինչ ակնհայտ է, որ ընդհանուր մի շարք հատկանիշներով մեր Տիգրանը ապշեցուցիչ նմանություններ ունի ռուսների Իվան Ահեղի ու Պետրոս Առաջինի հետ: Պատմական երևելի ուրիշ կերպարներ էլ կան, որոնք շատ ու շատ բնութագրերով հիշեցնում են հայոց արքային:

Հարկ է նշել, որ հայոց պաշտոնական պատմագրությունը, որ, անշուշտ, Տիգրան Մեծի կայսրության շրջանում եղել է հունարենով և, մասամբ, ասորերենով, հռոմեացիների կողմից ամբողջովին ոչնչացվել է: Հավանաբար, շատ լուրջ հիմքեր պիտի լինեին դրա համար: Պլուտարքոսը, Ստրաբոնը և Հին աշխարհի այլ պատմագիրներ հիշատակում են Մետրոդորոս Սկեփասացու՝ հատուկ Տիգրան Մեծին նվիրված աշխատությունը: Հայաստանը Հռոմի հպատակը դառնալուց հետո ոչնչացվեցին նաև Հերակլիդեսի, Ապոլլոնիդեսի, Դիոֆանտոսի և հին այլ հեղինակների երկերը, ովքեր «անզուգույնն էին ունեցել» իրենց ստեղծագործություններում հայոց արքային պատկերել ճշմարտագիրներն: «Հայ Տիգրանին» նվիրված բազմաթիվ տրակտատների ծրագրված ոչնչացումը թելադրված էր Հռոմի քարոզչական քաղա-

քականությամբ, ինչի մասին շատ դիպուկ ասել է Կիկերոնը. «Թույլ տվեք ինձ, Կվիրիտներ, աստ հետևել մեր տարեգիր պոետների օրինակին և լռել մեր պարտությունների մասին»: Ընդ որում, ինքը՝ Կիկերոնը ևս, պաշտոնական քաղաքականությանը տուրք տալով, իրեն չի զրկել այդ հաճույքից՝ Տիգրան Մեծի հզորությունը պայմանավորելով ոչ թե վերջինիս անձնական արժանիքներով, այլ ներկայացնելով դա որպես «ասիացվոց» վերջիններիս համար ատելի Հռոմի դեմ ընդհանուր պայքարի տեսակետից: Մեջբերենք կարճ մի հատված Կիկերոնի ճառից. «Երբ Լուկուլլոսը իր զորքով մտավ նրա (Տիգրանի) թագավորությունը, շատ ցեղեր արդեն զորավոր էին մեր զորապետի դեմ: Մի կողմից ահով էին լցվել այն ցեղերը, որոնց երբեք հռոմեական ժողովուրդը մտադիր չէր եղել անհանգստացնել կամ պատերազմի միջոցով նվաճել: Իսկ մյուս կողմից՝ բարբարոս ցեղերի մեջ մի դաժան ու զրգռիչ կարծիք էր ստեղծվել և տարածվել, որ իբր թե մեր զորքը այդ երկրներն էր մտել, որպեսզի կողոպտի ամենահարուստ ու ամենանվիրական սրբատեղիին: Այսպիսով բազմաթիվ և մեծ ցեղեր զրգռվել էին և դարձյալ մատնվել ահ ու սարսափի»:

Հռոմեական աղբյուրների կամֆակալությունը մեր թվարկության առաջին դարի անցքերի վերաբերյալ իրավացիորեն նկատելի է նշել և Հովսեփ Փլավիոսը: Իր «Հրեական պատերազմի մասին» գրքում նա մատնանշում է, որ նույնիսկ իրադարձություններին ակնատես հռոմեացի գրողների մոտ չափազանց խեղաթյուրված են պատմական ստույգ փաստերը և ի հաճույս հռոմեացվոց զովվորական աշառու: Նկարագրություններ են տրված: Իսկ Տիգրանի մասին նա խոսում է իբրև շատ ուժեղ միապետի: «Այդ ժամանակ լուր ստացվեց, - գրում է Հովսեփ Փլավիոսը, - որ Հայոց Տիգրան թագավորը 300 հազար զորքով մտել է Ասորիք և գալու է նաև Հրեաստան: Տեղեկանալով այս մասին՝ թագուհին և ժողովուրդը, բնականաբար, սարսափափար եղան: Նրանք ուղարկեցին Տիգրանի մոտ, որը պաշարել էր Պտղոմայիդը, դեսպաններ բազմաքանակ ու արժանավայել ընծաներով:

Իսկ Սելենե թագուհին, որի անունն էր նաև Կլեոպատրա և որն իշխում էր Ասորիքում, զորոն էր բնակիչներին, որ դիմադրեն Տիգրանին: Դեսպանները եկան նրա մոտ և աղաչեցին, որ բարի ու ողորմած լինի դեպի իրենց թագուհին և ժողովուրդը: Եվ այդ ժամանակվանից Տիգրանը հոգատար վերաբերմունք ունեցավ նրանց նկատմամբ և քաջալերեց նրանց ու հուսադրեց: Երբ Տիգրանն արդեն վերցրել էր Պտղոմայիդը, նրան հայտնեցին, որ Լուկուլլոսը պաշարել է և ավերում է Հայաստանը: Երբ Տիգրանն այդ իմացավ, վերադարձավ իր բուն երկիրը»: Այդ նույն ժամանակ նա օգնության ձեռք մեկնեց Պոնոսի թագավոր Միհրդատին, որը փախել էր Լուկուլլոսի հետապնդումից Իբերիա, հրավիրեց իր մոտ և իրաժարվեց նրան հանձնել Հռոմին: Տիգրան Մեծի անձնական քաջության և հանուն պետության փրկության ինքնազոհաբերվելու պատրաստակամության մասին վկայվում է Կասսիոս Դիորի երկուն: Տիգրան Մեծն արդեն 75 տարեկան է, նրա

հզորության գագաթնակետն արդեն հետևում է, նրա դեմ է դուրս եկել հայոց ընդդիմությունը սեփական որդու զխավորությամբ, որը համաձայնության էր եկել Գնեսու Պոմպեոսի հետ: Սեպարատ հաշտության համաձայն, Տիգրանը պետք է հրաժարվեր իր բոլոր նվաճումներից, այն է՝ Ասորիքից, արևելյան Կիլիկիայից, Փյունիկիեից, Կասպադովկիայից, Կորդուիքից ու Տուրքից և մնալու էր միմիայն իր հայրենի երկիր՝ Մեծ Հայաստանի թագավոր: Իսկ նրա որդին՝ Կրտսեր Տիգրանը, ստանալու էր Տուրքը և հոր մահից հետո ժառանգելու էր նրա գահը: Հայոց ծերունի թագավորը պետական խորագետ այրի պահվածք է դրսևորում: Երբ Պոմպեոսի զորաբանակը մոտեցել էր Արտաշատին, Տիգրանը, տեսնելով, որ դիմադրությունն աննպատակ է ու անօգուտ, վճռեց ինչ գնով էլ լինի համաձայնության գալ Պոմպեոսի հետ և գնաց ինքն անձամբ նրա մոտ ու կամավոր անձնատուր եղավ հռոմեացիներին: Ստնելով Պոմպեոսի մոտ, ինչպես վկայում է Կասսիոս Դիորը, «նա դեմ գցեց իր խույրն ու ուզեց խոնարհվել ու նրան ողջունել, սակայն Պոմպեոսը իսկույն տեղից վեր կացավ, նրան բարձրացրեց և նստեցրեց իր կողքին: Այնուհետև մխիթարեց և հայտնեց, որ նա ոչ միայն կմնա Հայաստանի թագավոր, այլև կհամարվի հռոմեացիների բարեկամ ու դաշնակից»: Սրա շնորհիվ Տիգրանը պահպանեց հայկական անկախ պետականությունը, Հռոմի հետ ռազմաստրատեգիական միության դաշինք կնքեց և շարունակեց խաղաղ ու անխռով թագավորել մինչև իր մահը՝ 85 տարեկանը:

Պատմահայրը՝ Մովսես Խորենացին, հայոց թագավորներից ամենաբարձրն է գնահատել Տիգրան Մեծին. «Բայց անցուք այսուհետև որ ինչ յաղագս Տիգրանայ և որ ի նման է գործք: Քանզի սա ամենեցունց թագաւորացն մերոց հարստագոյն և խոմեհագոյն, և արանցն այնոցիկ և ամենեցուն քաջ»: Ֆրանսիացի հայտնի պատմաբան Ռ.Գրուսսեն նույնպես շատ բարձր գնահատական է տվել Տիգրան Մեծի գործին պատմական կտրվածքով. «Տիգրանը՝ այս մեծագույն, անզնահատելի տիրակալը, անկասկած, առավել արժանի է պատմության հիացմունքին, քան նրա ժամանակակից Միհրդատ Եվպատորը, ով փայլուն կերպով «իր կայսրությունը ինքնասպանության հասցրեց», մինչդեռ Տիգրանը ապահովեց իր ժողովրդի հավերժական գոյությունը»: Գրուսսեն կարևորել է նաև Տիգրանակերտ քաղաքի՝ Մերձավոր Արևելքում հելլենիզմի խոշորագույն կենտրոնի հիմնադրումը:

Ֆիլատելիայում Տիգրան Մեծին նվիրված նամականիշ թողարկվեց 1988-ին (երկրաշարժից տուժածներին նվիրված 4 նամականիշերի շարքում). նամականիշի վրա պատկերված է մ.թ.ա. 1-ին դարում հատված նրա կիսադեմով դրամը: Այս տարի Հայփոստը Տիգրան Մեծի դիմանկարով 4-նամականիշանոց շարք թողարկեց: Թողարկվել են նաև ծրարներ, փոստային բացիկներ մեդալի դրոշմանկարով և հորեյանական ոսկեդրամով:

Վարուժան ԱՆՏՈՆՅԱՆ

ՀՐԱԶՅԱՆ ՍԱՐՈՒԽԱՆ-60

Տիրատուր ներքնատեսություն

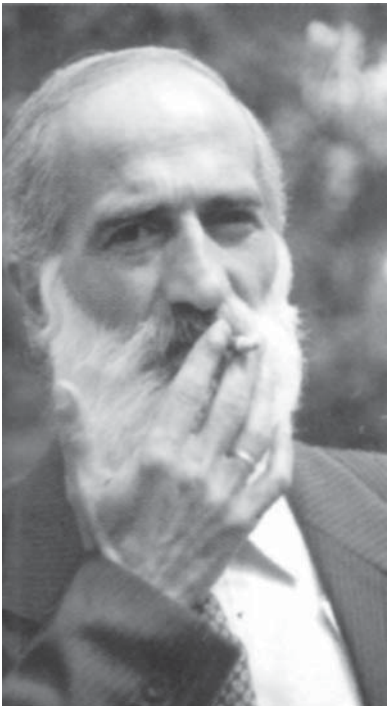
Բնականության, բնականոնության, բանականության ու ոգեկանության քաղցի և անբան խոսքի մեր ժամանակներում գրական մեր գանգվածն ապաժամանակյա հայեցակերպի թմբիրի մեջ է, և քանի որ դա իրոք թմբիր է, ապաժամանակյան նշանակում է ոչ թե բոլոր ժամանակներին պատկանող, այլ պարզապես ոչ մի ժամանակի չպատկանող, նույնիսկ սեփականին, որովհետև այդ գանգվածի՝ անօրինակ ապագա կերտելու բարձրաքիթ հավակնոտությունը հիմնված է մի կողմից՝ ոչ թե անցյալի, այլ անցյալի եղած-չեղածը ծաղր ու բամբասանքով լցնելու ամբարտավանության վրա, մյուս կողմից՝ հազնեղիք-թափեղիքի ու սիրագուրկ սեռատենչության փալաս-փուլուսից կարկատած դրոշով մեջլիս մտնելու արքրականության երերուն թառի վրա: Եվ կարող ես շնչահեղձ լինել աղտեղ միջավայրի պարտադրած այս հոգեթափությունից, եթե շուրջդ չլինեն նաև գրչի մոգիչ խենթեր՝ գրի ուժին հավատացող ու հավատացնող և այդ ուժով անկյալին բարձրացնել ջանացող, գետնամածությունից վերնամերձության մղող իրենց ինքնագոհ նվիրունով:

Ահա բանաստեղծի տողասանդուղքով վեր էլնելու հավատավոր հույսը, նրա՝ «քո ցողի համար, անձրևի ու ծյան և քո աշխարհիկ անխռովության, հար հրահրվող հոգու եղեճնում» քեզ համար խռով մեռնելու պատրաստականությունն է, որ ազգ ու երկրիդ կեռված մեջքն այնուամենայնիվ շտկված տեսնելու վստահությունն է ներշնչում:

Ախր, ո՞նց ասեն հազարամյակների մեր սիրո ու հայրենյաց ազնիվ սարսուռները ոտնակոխ տալով 21-րդ հազարամյակ ոտք կոխած մեր ուշացած մոդեռնիստներին, որ տղամարդու կամ կնոջ մարմնի եղած-չեղածն աննպատակ ի ցույց դնելու ամենից հարմար տեղը գրականությունը չէ, որ մերկությունը գեղեցիկ է ոչ իր ցուփոթյամբ, այլ արվեստավոր գեղեցկությամբ ու հրաշալույս ճերմակությամբ, որից ոչ միայն կուրանում ես, այլև կուրությունը ես իբրև զգեստ առաջարկում մերկացյալին: Ավելին, թանձրացյալ այրականությունն այդ (ոչ միայն արտաքին) գեղեցկության համար արցունքները չթաքցնելու խիզախությունն է.

*Միակ բանը,
Որ կարող եմ քեզ տալ,
Քո բաժնի վերջին արցունքներս են.
Վերցրու...*

Մեր 60-ամյա հոբելյարի՝ Զրաչյա Սարուխանի արցունքները, սակայն, միայն սիրո համար չեն, այլ «ամեն տառի, ամեն բառի, ամեն տողի, տաղի համար»: Վայ թե միակ բանը, որի համար արցունք չի թափել, տասնամյա հապաղումն է եղել իր առաջին գրքի տպագրության: Զգիտեմ՝ ինչքան է վշտացրել դա երբեմնի պատանի հոգուն, բայց մի անօրինակ վրեժ է լուծել նա գրա-

կանությունից ու ապագա գրական աշխարհից, գալիք գրահավաքների բանը բուրդ է, քանի որ Սարուխանից առանձին ընտրանի կազմելու հնարավորություն չպիտի ունենան. սա՛ է նրա վրեժը՝ թույլ բանաստեղծություն չունենալը...

Չանգվածային լրատվամիջոցը՝ իր գանգվածային բնույթով, հնարավորություն չի կարող տալ գրական երկի լիարժեք քննության: Սակայն ընթերցողի ուշադրությունն ուզում են հրավիրել, հեղինակի բնորոշմամբ, մի երկփեղկ գործի վրա, որն իր փեղկված խտությամբ բանաստեղծ հոգու խորաչափության ազդարարն է: Բանաստեղծությունը, պայմանավորված իր կառուցվածքի արտասովորությամբ, ունի տողատակի հեղինակային հղում. «Գրեթե չկետադրված երկփեղկ այս գործը կարողալ նաև որպես մի ամբողջական քառատող»*: Ահա՛ բանաստեղծությունն այդ, որ ըստ էության համանիշ բանաստեղծափունջ է.

*Ի՞նչ բանածն բարդեն
Ի՞նչ ավելորդ խնդիր
Յոր առջև է արդեն
Նա խայթերով խրթին:
Կարծրակառույց ու կուռ
Ի՞նչ ավերակ հարցեր
Նա աչքալույծ ու լուռ
Տուն է վերադարձել...*

Թեման աստվածաշնչյան է կամ համաշխարհային, բովանդակությունն էլ՝ հանրահայտ: Այս առումով կարծես ասելիք չկա: Արտաքուստ՝ կառուցվածքային առումով էլ ասելու բան չկա, քանի որ հեղինակն ինքն է բացում «խաղաբարերը»: Սակայն լեզվաբանիս աչքից չվրիպեց մի բան՝ բանաստեղծական այս հորինվածքի հարացուցաշարակարգային խաչաձևումը, որից սերունդ-բացվում է երրորդ փեղկը: Վերստին անդրադառնա՞նք հեղինակի

հղումին. «... Այս գործը կարողալ նաև որպես մի ամբողջական քառատող»: Գեղինակային «նաև»-ը նշանակում է երկրորդ արտահայտություն, ասել է՝ քառատողի հարաբերությամբ առաջին արտահայտությունը՝ ութնյակը, բովանդակությունն է. ութնյակը՝ իր ուղղաձգությամբ, նշանի նշանակյալն է, քառատողը՝ իր հարթաձգությամբ, նշանի նշանակիչը. ութնյակով կերպավորված լեզվական բովանդակությունն իրացված է նաև որպես քառեկակերպ խոսքային արտահայտություն: Սակայն քանի որ թե՛ ութնյակը, թե՛ քառատողն արդեն տրված են խոսքում որպես արտահայտություն, ապա «լեզվական բովանդակություն» բնորոշումն ութնյակի համար պայմանական (նշան) է: Այն բովանդակությունն է քառատողի նկատմամբ իր առաջնային արտահայտվածությամբ և, որպես այդպիսին, երկրորդական բովանդակություն է լեզվական վերնուղղուի բուն (առաջնային) բովանդակության հարաբերությամբ. սա էլ նշանակում է, որ քառատողն արտահայտության արտահայտություն է կամ նշանակչի նշանակիչ:

Ժամանակակից լեզվաբանությունը, ի պատիվ հայ լեզվափիլիսոփայական ու լեզվանշանագիտական մտքի, լեզվական հորինվածքի նկատմամբ ունեցած բազմաչափ վերաբերմունքով թևակոխել է իր պատմության չորրորդ փուլը, որի կազմավորման առանցքում է դուրսարդ Աթայանի անունն է: Ըստ աթայանական ուսմունքի՝ լեզուն տրամաբանական, հոգեբանական և նյութական (հնչյունային) շերտերի ներհյուս բաղկացություն է, որոնցից առաջին շերտը լեզվական համակարգն է, վերջինը՝ խոսքային զծակարգը, երկրորդը՝ առաջինը երրորդին շաղկապող լեզվախոսքային շարակարգը: Բնավ պարտադիր չէ, որ տեսական այս իրականություններին իրազեկ լինի բանաստեղծը: Կարևոր է ժամանակի ընդհանրական մտածողության բեկումը՝ ըստ արվեստի ու գիտության ոլորտների: Բացառված չէ, որ այս ընդհանրականությունն իր դրսևորումներն ունենա նաև արվեստի ու գիտության ուրիշ ճյուղերում:

Արդ, հարկ է պարզել Սարուխան բանաստեղծի տվածի՝ այս ամենի հետ ունեցած խորքային կապը: Ինչ վերաբերում է ութնյակ/քառատողի իրական լեզվական համակարգին, որը վերն անվանեցի նաև լեզվական հորինվածքի վերնուղղու, բացահայտելի կամ նույնիսկ բացահայտ է միայն իր հեղինակի համար, որովհետև բանակերտման գաղտնիքի հրաշքն արվեստագետի սեփականությունն է, և ընթերցողը կռահումներին մակարդակից այն կողմ չի անցնի, ինչքան էլ մասնագետ լինի նա: Վերջինիս գնահատականները լեզվի խոսքամերձ ներքնուղղուին միայն կարող են վերաբերել: Ահա ինքս էլ, փորձելով մերժեմալ այդ ոլորտին, ընթերցողիս իրավունքով, հեղինակի՝ մակերևույթին թողած համակարգային ութնյակին ու զծակարգային քառատողին ի տրիտուր բացել են ուզում երրորդ փեղկը. դրանից արտածում են այդ երկուսին ներանցված հոգեբանական գոյամակարդակը՝ շարակարգա-

յին հյուսվածքը՝ լեզվաբանի կետադրությամբ:

*Ի՞նչ բանաձև բարդեն,
Ի՞նչ ավելորդ խնդիր
Կարծրակառույց ու կուռ
Ի՞նչ ավերակ հարցեր
Չոր առջև է արդեն
Նա խայթերով խրթին,
Նա աչքալույծ ու լուռ
Տուն է վերադարձել...*

Կարծում եմ, Սարուխանի աշխարհին մոտենալիս շահեկան կլինի օգտագործել այս բանալին, որով կարելի է բացել նրա ներք-

նատես հոգու դուռը, որովհետև բանաստեղծական նորարարությունը միայն չափուձևի նորությամբ, ոչ էլ բառաստեղծման առատությամբ է որոշելի, որով լեզուն է նաև մեր բանաստեղծի ստեղծագործությունը, չկա՝ նորարարություն առանց խորքային գյուտի: Իսկ այդ գյուտը թերըմբռնելի կլինի, եթե չասենք, որ նրա «Անառակ որդու» չարչրկված թեման էլ զուտ ձևակազմական նպատակների չի ծառայում. սա ինքնաճանաչ ու ինքնաճանաչման մղող մշտանորոգ ինքնակեղեքում է, որ ինքնահաշտության հանգրվանին կարող է հանգել միայն զուլալությամբ, որն արդեն ափսոս է քրքրելը, ուստի խոսքիս ավարտը թող ազդարարեն բա-

նաստեղծի՝ իր իսկ արտահայտությամբ՝ «անլռելի լուռություն» հուշող կախման կետերը.

*Տեղավորվեմ մտքիս մեջ՝
Տեղնուտեղը մանկանամ.
Չորն ու մորս շնչին մերժ՝
Շնչակույրլ թանկանամ,
Ու՛ անանուն անտարիք,
Փառավորվե՛մ ինձնով մեկ,
Ու տեղ չանեն մտքիս մեջ,
Ու էլ բան չցանկանամ...*

Դավիթ ԳՅՈՒԼՁԱԴՅԱՆ

*Չրայայ Սարուխան, «Ի տրիտուր», Երևան, 2005, էջ 49:

ՀԱՅՈՒՀԻՆ, ՈՎ ԳՐԱՎԵԼ Է ՄԱԿԵԴՈՆԱՅԻՆԵՐԻ ՄՐՏԵՐԸ

Արմինե Փիլոյանի՝ Մինեի մասին

«Չայ մշակույթի դեսպանը Մակեդոնիայում»․ այսպես են մակեդոնացիները բնորոշում մեր հայրենակցուհի Արմինե Փիլոյանին Մինեին, ում խեցեգործական աշխատանքների յուրաքանչյուր ցուցադրություն տեղացիների համար դառնում է մշակութային իրադարձություն: Նրա մասին բազմիցս հրապարակումներ են եղել մակեդոնական մամուլում, տեսանյութեր են ներկայացվել տեղի հեռուստատեսությամբ, անդրադարձել է նաև մեր մամուլը: Այդուհանդերձ, ավելորդ չհամարեցինք մեկ անգամ ևս անդրադառնալ երիտասարդ հայուհու գործունեությանը՝ օգտվելով նրա՝ հայրենիքում գտնվելու հանգամանքից: Զրույցի սկզբում հետաքրքրվեցինք, թե ե՞րբ ենք Մինեի աշխատանքների ցուցադրությունը տեսնելու Չրայաստանում: Մինեն պատասխանեց, որ ինքն էլ անհամբերությամբ է սպասում այդ միջոցառմանը, պարզապես կազմակերպական ինչ-ինչ խնդիրներ պիտի լուծվեն, իսկ ցուցադրելու բան չատ կա՝ նոր հավաքածու, իրագործված նոր մտահղացումներ: Առայժմ զբաղված է մակեդոնական մի քանի քաղաքներից ստացված հրավերներին նախապատրաստվելով, և ո՛չ միայն... Մինեն ակտիվ դերակատարում ունի նաև տեղի հայության համախմբման գործում:

րաստել ո՛չ միայն կավից, այլև՝ արծաթից: Խեցեգործական աշխատանքների հետ միասին նա միշտ ներկայացնում է նաև իր բիժուտերիական աշխատանքները, որոնք Մակեդոնիայում մեծ հաջողություն են վայելում և արագ վաճառվում:

Ամուսնու և երկու դուստրերի հետ մշտական բնակություն հաստատելով Մակեդոնիայում Արմինեն սկսեց ուսումնասիրել այդ երկրի մշակույթը: Խեցեգործությունը, նրա խոսքերով, այդ երկրում չափազանց հարգի է, սակայն կավն օգտագործում են միայն կենցաղային իրեր, ամանեղեն պատրաստելու նպատակով: Մինչդեռ մենք հայերս, կավին ավանդաբար ավելի գեղարվեստորեն ենք վերաբերվում: Արմինեի խեցեգործական աշխատանքներն առաջին իսկ ցուցահանդեսում այլոց աշխատանքներից առանձնացան իրենց ինքնատիպությամբ, ուրույն ճաշակով ու ոճով. նա անմիջապես ուշադրություն գրավեց տարբեր երկրներից ժամանած մյուս 65 արվեստագետների շարքում և արժանացավ մրցանակի: Խեցեգործությունը, նրա խոսքերով, Մակեդոնիայի մշակույթի նախարարության մշտական ուշադրության առարկան է. Բիտոլյա քաղաքում, օրինակ, նախարարը խեցեգործներին նվիրել է մի մեծ շենք, որտեղ նրանք ստեղծագործում են, ցուցադրում իրենց աշխատանքները և վաճառում:

Մինչ կյանքում իր կոչումը գտնելը՝ խեցեգործությանը նվիրվելը Արմինեն զբաղվում էր լեզվաբանությամբ: ԵՊՀ ռոմանագերմանական ֆակուլտետի անգլերենի բաժինն ավարտելուց հետո սկսել է դասավանդել «Չրայայ Աճառյան» համալսարանում, այնուհետև հայրենի Արմավիրում աշխատել է ջրամատակարարման նորաստեղծ մի ընկերությունում՝ որպես գլխավոր տնօրենի ասիստենտ: Այս աշխատանքը շրջադարձային դեր ունեցավ աղջկա կյանքում. գլխավոր տնօրենը՝ ազգությամբ մակեդոնացի Յանե Վրտեսկին, դարձավ նրա ամուսինը: Սակայն Արմինեն այն աղջիկներից չէր, ովքեր, ունենալով բարեկեցիկ կյանք, ապրում են սոսկ առօրյա հոգսերով: Անընդհատ ձգտումը՝ նորը սովորելու, կատարելագործվելու, ինքնարտահայտվելու և տարբեր ասպարեզներում ինքնադրսևորվելու, նրան հանգիստ չէր տալիս: Նա սկսեց համագործակցել ամերիկահայ բանաստեղծուհի Դայանա Տեր-Չովիանցիայանի հետ՝ թարգմանելով և հրատարակության պատրաստելով հայ կին գրողների ստեղծագործությունների անթոլոգիան, այնուհետև սկսեց հաճախել Չ. Իգիթյանի գեղագիտական դաստիարակության կենտրոն խեցեգործության դասեր առնելու Նունե Բաղայանի մոտ: 4-ամսյա ամենօրյա դասընթացները տվեցին իրենց արդյունքը. ստեղծագործելու անհագ ցանկությամբ վարակված Արմինեն արագ յուրացրեց խեցեգործական արվեստը և սկսեց պատրաստել իր առաջին հավաքածուն: «Խեցեգործության հիմքում երեք կարևորագույն տարրերի՝ հողի, ջրի, կրակի հետ աշխատանքն է. ջուրը հառնվում է հողին և կրակով թրծվում: Երեքն էլ ամբողջությամբ զգալու համար աշխատում էի և այսօր էլ աշխատում եմ միայն մատներով՝ առանց կաղապարների, առանց գործիքների: Անբայատրելի մի հաճույք է կավի ջերմությունը զգալը», պատմում է Արմինեն: Չետո նա սովորեց նաև մոմի մոդելավորում, սկսեց զարդեր պատ-

խեցեգործությունից բացի՝ բազմաշնորհ Մինեն, ինչպես նրան բնորոշում են տեղացիները, անդամակցում է նաև Սկոպյեի Կանանց ինտերնացիոնալ կազմակերպությանը, որն ունի 110 անդամ աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներից: Կազմակերպությունում ընդգրկված կանայք անցկացնում են բարեգործական մշակութային միջոցառումներ՝ իրենք իսկ հանդես գալով արվեստի այս կամ այն ձևում, միջոցառումներից ստացված հասույթն էլ փոխանցելով կարիքավոր մանուկներին: Արմինեն այդ միջոցառումներում և՛ երգում է, և՛ նվագում՝ դաշնամուր, քանոն:

Մակեդոնիայում հայերը մեծ թիվ չեն կազմում. թեպետ գիտեն իրենց՝ հայ լինելը, բայց հայերեն խոսել չեն կարողանում: Ուշագրավ է, սակայն, այն փաստը, որ, ինչպես Արմինեն է պատմում, այնտեղ «պատահական» հայ ընտանիքներ չկան. բոլորը մտավորականներ են և մակեդոնացիների մեծ հարգանքն են վայելում: «Ապրիլի 24-ին հայերս մշտապես հավաքվում ենք, հարգանքի տուրք մատուցում եղեռնի զոհերի հիշատակին», պատմում է Արմինեն: Նա, սերտ կապեր ունենալով տեղի հայության հետ և իմանալով վերջիններիս՝ մայրենի լեզուն սովորելու մեծ ցանկության մասին, հանձն է առել նաև այդ առաքելությունը. այժմ դասընթացների ծրագիրն է մշակում ու գրքեր ձեռք բերում, որպեսզի, վերադառնալով, սկսի պարապմունքները:

Առաջիկա դեկտեմբերին նա ունենալու է մի քանի ցուցահանդես մակեդոնական քաղաքներում: Եվ արդեն իսկ ունի բազմաթիվ նոր ծրագրեր, որոնք, վստահ ենք, անպայման իրագործելու է իրեն բնորոշ լավատեսությամբ, նվիրվածությամբ, ժպիտով...

ԼՈՒՄՆԻ ՀԱԿԱՌԱՎԿ ԵՐԵՍԸ ԿԱՄ ՓԱՆՉՈՒՆԻՆԵՐԻ ՊՍԱԿԱԶԵՐԾՈՒՄԸ ԴԱՌՆՈՒԹՅԱՄԲ ԵՎ ԶԱՎԵՇՏՈՎ

Ազնիվ ընթերցողը պետք է միշտ պարտապանի զգացում ունենա տաղանդավոր գրողի հանդեպ: Առավել ևս պրոֆեսիոնալ ընթերցողը, գրականության գիտակը, գրականագետը: Ես, որ թեպետ երկու, թե երեք անգամ գրավոր խոսել եմ իր գրականության մասին, ուրախ եմ, որ այսօր պատեհ առիթը ունեմ ընթերցողի իմ պարտքը հատուցելու և իմ հիացմունքն ու սքանչացումը արտահայտելու Վահագն Գրիգորյանի հիրավի տաղանդավոր, խորապես արդիական, մտածողությամբ և արվեստով ժամանակակից, թարմ և ուժեղ գրականության հանդեպ:

Վահագն Գրիգորյանի «Առաջնորդի կյանքն ու մահը» վեպը (Երևան, 2006, «Նաիրի» հրատարակչություն) տաղանդավոր գրողի հերթական տաղանդավոր գործն է: Գիրքը գրվել է 2001 թվականին: Ինչի՞ մասին է այս երգիծական վեպը: Գրողը պատմում է հայ քաղաքական կյանքի, քաղաքական մի կուսակցության գործունեության, այդ կուսակցության առաջնորդի վերջին մեկ-երկու տարվա կյանքի մասին: Ըստ երևույթին, դատելով ըստ մեր ժողովրդի քաղաքական կյանքի պատմության, ըստ մեր ներկա քաղաքական կյանքի, ըստ մեր ժողովրդի այսօրվա վիճակի ու ըստ մեր իրականության, հայ քաղաքական կուսակցություններին ու նրանց առաջնորդներին վիճակված է ի վերջո իրենց անփառունակ կյանքի և ծախսվել, ինքնամպատակ «գործունեության» վախճանը գտնել հայ երգիծական լավագույն գրականության էջերում, իբրև պարոնյանական դառն ծիծաղի և օտյանական սպանիչ ծաղրի առարկա:

1988-ից ի վեր մեր երկիրն ու ժողովուրդը մեծ փորձությունների ենթարկվեցին և դրանց հետևանքով հայտնվեցին ճակատագրական մեծ շրջադարձի առջև: Պատմությունը մեզ երկրորդ անգամ մեծ հնարավորություն տվեց ազգային անկախ, ինքնուրույն պետություն կառուցելու, ինչը տասնյակ սերունդներ են երազել դարերով: Բայց այն, ինչ տեղի ունեցավ և ինչը այսօր գոյություն ունի Հայաստանում, դժվար է սերունդների երազանք կամ այդ երազանքի իրագործում համարել: Դժբախտությունն այն է, որ պատմական այդ մեծ խնդիրը, այսպես թե այնպես, պետք է իրագործեր խորհրդային իրականության մեջ ապրած հանրությունն ու մարդկային զանգվածը: Մինչդեռ խորհրդային հանրությունը իր մեծագույն մասով արատավոր հանրություն էր, քաղաքացիական հստակ ու առողջ մարդկային նկարագիր ձևավորելու առումով բացարձակապես մերժելի ու անկատար: Տասնամյակներ շարունակ խորհրդային մարդը սարել է պետական ու հասարակական կեղծիքի մեջ, երկատված պետականորեն կեղծվող իրականության և իր ապրած իրական կյանքի միջև: Այդ արատավոր հանրությունն էլ ձևավորել է խորհրդային մարդու հոգեբանությունն ու հեղիեղուկ, ընչաքաղց, պիղծ ու անբարոյ նկարագիրը: Ի վերջո, խորհրդային մարդը յոթանասուն տարի սարել է առանց հավատի ու առանց Աստծու գաղափարի, այսինքն՝ առանց բարոյականության և առանց խղճմանքի, առանց կարեկցանքի և գթասրտության: Այնպես որ, մեր նոր երկիրն ու մեր նոր իրականությունը պետք է ձևավորեր-ստեղծեր-կառուցեր խորհրդային ռեժիմի ու խորհրդային կյանքի հոգեբանություն ունեցող, խորհրդային կոմունիստական կուսակցության երեկվա հավատավոր անդամ ու եռանդուն գործիչ Հոմո Սովետիկուսը: Անշուշտ, խորհրդային իրականության մեջ կար մարդկանց մի շերտ, ընդհանուրի մեջ գրեթե չերևացող մի հատված, որ ազգային բարձր գիտակցություն, ազգային ու մարդկային բարձր իդեալներ, բարոյական մաքրություն և քաղաքացիական նկարագիր ուներ: Ցավալի իրողությունն այն է, որ երբ օրը հասավ, մեր հանրության այդ շերտն ու այդ հատվածը անմիջապես մեկուսացվեց կասկածելի ճանապարհներով նոր իրականության մեջ իշխանության հասած Հոմո Սովետիկուսի ձեռքով և հետո պարզապես մի կողմ նետվեց:

Եվ ի՞նչ հաջորդեց դրան, ի՞նչ տեղի ունեցավ: Խորհրդային երկիրը փլվել էր, հազարավոր գործարաններ, հաստատություններ, հիմնարկ-ձեռնարկություններ, ինստիտուտներ էին փակվել և հարյուր հազարավոր մարդիկ զրկվել էին աշխատանքից, դարձել էին գործազուրկ: Ազգային շարժման վիթխարի տարերքը իր մեջ ներառել էր ամեն տեսակ մարդկանց: Հետո դրանց

մի մասը հասավ իշխանության, դարձավ ղեկավար ու պաշտոնյա: Մեծ մասը, բնականաբար, չհասավ որևէ դիրքի և իշխանության: Ահա հենց այդ ժամանակ էլ ասպարեզ եկան կուսակցությունները: Ազդեցության ոլորտներից, դիրքից, իշխանությունից հեռու մնացածները, - իսկ սրանց մեջ կային ամեն կարգի մարդիկ՝ դատարկապորտներ, բախտախնդիրներ, զանազան ճարակորդներ, կասկածելի անցյալ ու վարք ունեցող անձնավորություններ, - սկսեցին կուսակցություններ կազմել: Մարդիկ լավ էին հասկացել նոր իրականության թելադրանքը՝ իշխանության, այսինքն՝ բարեկեցիկ և ապահով, հարուստ կյանքի հասնելու միակ ուղին կուսակցություն կազմելն է և կուսակցության մեջ լինելը: Այսպես էր, որ Հայաստանում կուսակցությունների թիվը շատ շուտով անցավ մի քանի տասնյակի սահմանը և աճում էր սպառնալի արագությամբ: Իհարկե, ազգային հանրահանուր նպատակները, ազատության հրապարակում արտասանված ոգեշունչ ճառերը միասնական ուժերով նոր ու ազնիվ երկիր կառուցելու մասին, ազգային բարձր գաղափարների ու իդեալների արծարծումները, որ երկիր ու ժողովուրդ էին պեկոծում, վաղուց մոռացվել են... Դրանց մասին ի՞նչ խոսեն, իրենք էլ են ամաչում, որ խոսեն... Եվ ինչպե՞ս կխոսեն, իրենց կյանքով, վարքով ու վարքագծով, ունեցվածքով, հարստությամբ և այսպես սաստ «տնտեսական գործունեությամբ» շա՞տ են տարբերվում, շա՞տ հեռու են իշխանավորներից և օլիգարխներից... Այսպես, մեր իրականության մեջ հայտնվեցին նոր մարդիկ, նոր կերպարներ... հենց սրանք էլ ներկայացնում են այսօրվա կուսակցությունները:

Եվ ահա, Վահագն Գրիգորյանի վեպը պատկերում է մեր կյանքի այս ընթացքը, որ ծնունդ է տվել, ի թիվս այլ կուսակցությունների, նայել վեպի հերոս «Ընթացք» կուսակցությանը: Վեպի բուն նյութը «Ընթացք» կուսակցության պանծալի առաջնորդ, մեծ ազգասեր և հայրենասեր Վասակ Չոփուրյանի հերոսական կյանքն է ու մահը: Ընթերցողը զուր կփնտրի իրական դեմքեր ու նախակերպարներ «Ընթացք» կուսակցությունը Վահագն Գրիգորյանի երևակայության արդյունքն է, իր հորինած, բայց այնքան բնորոշ ու հավաստի, այնքան որոշակի ու տիպական, որ նրա գեղարվեստական պատկերի մեջ ընդհանրանում-ճանաչելի են դառնում սնկի պես աճած բոլոր մանր ու մեծ կուսակցությունները:

Վեպը, իհարկե, երգիծական-սատիրական վեպ է: Այլ կերպ, հավանաբար հնարավոր էլ չէ պատկերել այդ երևույթը, որովհետև այն, ինչի մասին խոսում է գրողը, այն նյութն ու թեմաները, որ արծարծում է նա, մեզ համար այսօրվա դառն իրողություն են:

Վիպասանը եթե կյանք և իրականություն է ներկայացնում, եթե որոշակի իրականություն նկատի ունի, եթե իր գրածը վերացական-պայմանական իրականությունն է, ապա պետք է պատմություն պատմի - դիպաշար ներկայացնի՝ դեպքերի և իրադարձությունների ընթացք, և պետք է կերպար (կերպարներ) ստեղծի: Դրանք միշտ կան կյանքում, իրականության մեջ, մեր շուրջը, բայց պարզ դիտողի համար այդ կերպարները կարծեք հստակ ուրվագծված չեն: Այն բանից հետո, երբ գրողը տեսնում է նրանց, հայտնաբերում է նրանց, ընդգծում է նրանց գոյությունը, նրանք այլևս վավերական գոյությունից վերածվում են գրական իրողության: Վահագն Գրիգորյանը իրաշալի կերպարներ է ստեղծել, կենդանի, իրական, արտահայտիչ, հավաստի ու գեղարվեստական ընդհանրության մեջ ճանաչելի գրական հերոսների մի շարք է անցնում ընթերցողի աչքերի առջև: Հիմնական հերոսները, հիմնական տիպարները և հիմնական գործող անձինք երկուսն են՝ կուսակցության բոցաշունչ առաջնորդ Վասակ Չոփուրյանը և իր, նախ՝ վարորդ, ապա օգնական ու նաև գաղափարական մարտիկ ու հոգեկից ընկեր Պետրոս Ապրեսյանը, միմյանց լրացնող, միմյանց թարգմանող, միմյանց ամբողջացնող հոյակապ մի երկյակ: Մնացյալները մեղ շրջապատն են ու կուսակցական և հանրային միջավայրը: Կուսակցությունը ունի իր քաղաքական խորհուրդը, մեր հայկական «Սրի և խփի միությունը»՝ նշանավոր ու փառապանծ գործիչներով, որոնցից յուրաքանչյուրը գրոտեսկային կերպար է, իրաշալիորեն երգիծված, և մարմնավորում է մեր ներկա իրականության հանրային կյանքի ներքին

ենթաշերտերից մեկնումները:

Խորհրդային երկրի ժողովուրդը խորհրդային ռեժիմն ու խորհրդային հասարակարգը նախապես խորտակել, կործանել էր իր խոսքով ու կամքով իր բանականության մեջ՝ սպանիչ անեկզոտների և զանազան զվարճալի հորինվածքների մեջ նսեմացնելով և դատապարհելով նրանց: Որքան ռեժիմը վերանմաշվել էր ճանաչելով, շքանշաններով ու պարգևատրումներով, կոչումներով, տիտղոսներով ու փառաբանություններով իր պաշտոնյաներին, ռեժիմի ընտրյալ մարդկանց բարձրացնում, երկինք էր հանում, ժողովուրդն այնքան ավելի ռաբլեական ծաղրով նրանց վար էր բերում, նետում էր իր կյանքի առօրեականության մեջ, իջեցնում-դարձնում էր գետնին հավասար, ավելին ժողովրդական սպանիչ խոսք ու գրույցի մեջ դարձնում իր խամաճիկն ու խեղկատակը: Այս ամենը մեծ մասամբ դրսևորվում էր այլաբանորեն, փոխաբերական արտահայտություն էր ստանում: Առասպելը իջեցվում էր կենցաղային, շուկայի հրապարակի խեղկատակության աստիճանի, հերոսը պակասեցնվում էր և վերածվում խեղկատակի... Խորհրդային իրականության առասպելներից մեկն էլ գորավար Վասիլի Իվանովիչ Չապան էր, հրամանատար Չապանը, որ համարվում էր հերոսության ու անձնագիտության բացառիկ օրինակ, ինչպես որ նրան ներկայացնում են Դմիտրի Ֆուրմանովի հայտնի վեպն ու խորհրդային հայտնի կինոնկարներից մեկը՝ Վասիլի եղբայրների «Չապան»-ը: Եվ ահա խորհրդային ժողովրդի բանավոր ստեղծագործության մեջ Չապանի և իր թիկնապահ թե համարյա Պետյայի մասին պատմվող պատմություններում Չապանը միշտ ներկայանում է իբրև ժողովրդական սպանիչ ծաղրի և ուրախ հումորի առարկա, իբրև վայրենի բարքի, կասկածելի հերոսականության, տգետ ու բռի վարքի տրո անկիրք մարդ: Եվ անշուշտ, Չապանը խորհրդային բանահյուսության մեջ շատ խորհրդանշական, իմաստավոր և ընդհանրական կերպար է:

Վահագն Գրիգորյանը սրամիտ հնարք է բանեցրել խորհրդային առասպելական հերոսին պակասեցնող անեկզոտային հարաբերությունը փոխադրելով հայկական հողի վրա: Ուստիստ քաղերմու համար Վասան որդի Յովհաննեսին իհարկե Վասիլի Իվանովիչ է, մանավանդ եթե նա դիրք ունի կամ պաշտոնյա է, և Պետրոսն էլ՝ Պետյա:

Այսպես սկիզբ է առնում «Ընթացք» կուսակցության ղեկավար Վասիլի Իվանովիչի - Վասիլի Իվանիչի և նրա վարորդ, օգնական, քարտուղար, խորհրդատու, սան, ապա կուսակցության ուղեղ և նվիրական գործի շարունակող Պետյայի համատեղ գործունեության պատմությունը: Իրականում Պետյան դառնում է Վասիլի Իվանիչի հերոսական, անձնուրաց և փառահեղ կյանքի անմիջական մասնակիցը, վկան ու ազնիվ կենսագիրը: Ռոբերտ Փենն Ուորենի «Թագավորական ողջ շքախումբը» վեպի հայկական հեռավոր արձագանքը վերածվում է փայլուն գրոտեսկի:

Իսկական վիպասանը պետք է կարողանա վիպել, կյանք-իրականություն-պատմություն պատմել: Վահագն Գրիգորյանը հրաշալի տիրապետում է պատմելու գրողական արվեստին: Եվ իր պատմության հետ աստիճանաբար, հիմնական գործող անձանց կերպարների հետ զուգահեռ, բացվում են մյուս կերպարները:

Գրողը հրաշալի է պատկերել Վասիլի Իվանիչին: Սա նոր երևույթ է հայկական կյանքում, հայ իրականության մեջ: Այս հերոսը մեր նոր ժամանակների «հեղափոխության մակաբույծներ»-ից մեկն է, անշուշտ, ավելի նրբացված, ավելի վարպետ, ավելի խարդախ ու ստոր: Օտյանի Փանջունին, մարմնավորելով շատերին, այնուամենայնիվ անհատ էր: Սրանք Վասիլի Իվանիչներն ու Պետյանները, բազմաթիվ են, բազմաբանակ ու բազմություն, որոնք տասնյակ կուսակցություններ են:

առավելությամբ» (էջ 26-27):

Սպանիչ սարկազմով դառը ճշմարտություն է ասում գրողը «Ընթացք» կուսակցության կառուցվածքի ու կազմի, նրա աշխատանքային «խոհանոց»-ի, գործուն ու եռանդուն անդամների մասին Քաղկուն, Գիտնական, հմբագիր և այլն: Նախկին ռեժիմի անգործ մնացած զաղափարական ու մտավոր գործիչները տեղավորվում են զանազան կուսակցություններում, որոնց ներկայացուցչական նպատակներով այսպես կոչված մտավորականներ են պետք. «Յետներս նաև մեկ-երկու դերասան, բանաստեղծ ու նման բաներ էինք տանում, որոնք էլ իրենց ձևով էին Վասիլի Իվանիչի, ինչպես ասում են, փառքը երգում» (էջ 26): Այդ «նման բաներ»-ից մեկը հմբագիրն է, մյուսը՝ Գիտնականը: հմբագիրը առհասարակ ոչինչ մեկն է, Գիտնականը՝ անսկզբունք ու աննկարագիր, սոված ու անապահով մտավորականության պնակալեզ տեսակը. «Գիտնականի ելույթը, պետք է ասեն, զարմանալիորեն ընդունելություն գտավ: Նրա յուրաքանչյուր երկրորդ բառը որևէ սննդամթերքի անուն էր՝ հաց, պանիր, երշիկ, կարագ, ձու, կաթ...» (էջ 206): Գիտնականի ճառը ընդունելություն է գտնում, որովհետև սոված է ոչ միայն ճառ ասողը, այլև լսողը:

Վասիլի Իվանիչի կերպարը, ինչպես ասում են, բացվում-զարգանում է «Ընթացք» կուսակցության բուռն գործունեության իր մեկը մյուսից անհեթեթ ծրագրերի, դրանց իրագործման ձևերի, միջոցների և ուղիների, ճոռն ու վերամբարձ ճառերի մեջ: Աստիճանաբար բացվում է նաև կուսակցական կյանքի ներքին խոհանոցը՝ ինչպե՞ս են փող հայթհայթում իրենց գործունեության համար, ի՞նչ են մտածում, ի՞նչ են անում...

Եվ այս ընթացքում գրողը պատկերում է մարդկանց, որոնք միայն մեկ անգամ են հայտնվում վեպի էջերում, բայց գեղարվեստական պատկերման հավաստիության և ճշմարտացիության շնորհիվ մնում են ընթերցողի հիշողության մեջ: Ահա, օրինակ, վեպի առաջին էջերում հայտնվող Կոլոտը, նոր իրականության այսպես կոչված «լավ տղաներ»-ից մեկը (կյանքում էլ սրանք ածական անուններով են ապրում), երիտասարդ մարդ, որ շատ փող ունի և «չըրջալու» և ուզում է կուսակցության ցանկերում լավ տեղ ունենալ: Պետյան «հարթում է» այս հողի վրա Կոլոտի և Վասիլի Իվանիչի միջև ծագած անհարթությունը: Այդ հաշտեցումից հետո Վասիլի Իվանիչն ու Պետյան, այսինքն՝ կուսակցությունը, ստանում են 10000 դոլար կանխիկ փող՝ Կոլոտի «օգնությունը» կուսակցությանը, իսկ Կոլոտի անունը կուսակցության ցանկում մի երեսուն անունից առաջ է ընկնում:

Այս «լավ տղան» իրոք ուր տեսալ է: Սրանք նոր երևույթ են հայկական իրականության մեջ և բավական տարածված երևույթ՝ զգալի թիվ են կազմում: Մեծ մասամբ զուրկ կամ շատ հեռու գրագիտությունից ու զարգացումից (բայց դիպլոմներ ունեն, քանի հատ որ ուզեցան), նրանք փող և հարստություն դիզելու գործում անմրցելի են, օրինակակցները են արդիական կողոպուտի իրենց միջոցներն ու եղանակները, ամրագրել են դրանք օրինական փաստաթղթերով և իրավական դաշտով, միշտ շրջում են տասնյակ սափրագլուխ թիկնապահներով և մեկը մեկից շքեղ մեքենաներով և կոչվում են գործարարներ: Իրենց տնտեսական «գործունեությունը» ամեն կողմից ապահովելու համար նրանք անպայման կապվում են նաև որևէ կուսակցության հետ (ըստ օրվա թելադրանքի և պահանջի) և աջակցում են այդ կուսակցությանը՝ փող են տալիս, զանազան օգնություն և այլն:

Մի այլ տիպ է ներկայացնում «հյուսիսային լայնածավալ երկրից եկած ազնիվ գործարարը»: Այս մարդը ծագումով հայ է, և սա էլ իր խաղն է խաղում՝ մարդը երկրի գործող նախագահի անունն անգամ չգիտի, բայց այս կուսակցությանը փող է տալիս և իր պայմաններն է թելադրում: Սա էլ հեռուն գնացող իր նպատակներն ունի: Ընդամենը մի երկու էջում երևացող այս կերպարը նույնպես հրաշալի է գծված: Առհասարակ Վահագն Գրիգորյանը գրողական մանրամասնի վարպետ է: Իբրև թե հայ այս Սլավոմիր Սաֆարովը երևանի օդանավակայանում հեռախոսով խոսում է Ռուսաստանում գտնվող իր սիրուհու հետ և խոսքի մեջ դառնում է իրեն ճանապարհող Վասիլի Իվանիչին և Պետյային «Տղաներ, - արդեն մեզ է դիմում, - ես որ քաղաքից եմ թռչում...» (էջ 49):

Ինքը՝ Վասիլի Իվանիչը, նորոքյա կուսակցականի և կուսակցականության տիպար օրինակ է՝ իր նկարագրով, իր հոգեբանությամբ, իր գործելակերպով: Բնական է, երգիծական ստեղծագործության մեջ շատ բան հեղինակը հասցնում է ծայրահեղության, գրոտեսկի, բայց խորքում միշտ մնում է իրատեսական ու

օրինավոր ու պարկեշտ մարդկանց, որբերին օգնելու պատրվակով կորզելով նրանց՝ ամբողջ կյանքում ազնիվ աշխատանքով հավաքած փողը, որ նրանք տալիս են սիրով և հոժարությամբ: Այսպես է կուսակցությունը «աշխատուն» սփյուռքահայության հետ:

Եվ վերջապես հասնում է օրը, երբ Վասիլի Իվանիչը պետք է մեկնի Զյուսիսային դաշնության մայրաքաղաք: Պաշտոնապես Վասիլի Իվանիչը Մոսկվա է մեկնում բուժվելու, բժշկական քննության ենթարկվելու նպատակով, բայց իրականում մեկնում է «պղտոր ջրերում ձուկ որսալու»: Փայլուն են Մոսկվայից Զայաստան, կուսակցության լրագրին Պետայի ուղարկած տեղեկատվությունները: Դրանք իրենց ձևի ու ոճի մեջ այնքան կատարյալ են, որ թվում է, թե պարզապես արտագրված են օրվա թերթերի էջերից: Բայց, ավա՜ղ, Զյուսիսային դաշնության մայրաքաղաքում կուսակցության առաջնորդի արևը թեքվում է դեպի մայրամուտ: Զյուսիսային մայրաքաղաքում Վասիլի Իվանիչը, Պետայի խոսքով ասած, ասես Կեսարը լինի՝ անզուգական, շքեղ, ծայրահեղ հայրենասեր, քաղաքական իմաստուն գործիչ և այլն: Նա ինքը իրեն գրեթե ֆրանսիական արքա է զգում՝ «Կուսակցությունը, Պետայ, - ասում է, - են են» (էջ 401): Սակայն այս Փանջունի կեսարն ու միջատային Լյուդովիկոս 14-րդը անկարող մարդու իր անփառունակ կյանքը ավարտում է անսպասելիորեն և նսեմացնող մահով: Բայց նա մեռնում է, որպեսզի հառնի մի նոր կուսակցություն մի նոր առաջնորդով: Վասիլի Իվանիչը նոր կերպարով շարունակվելու է տպարանի երեկվա բանվոր՝ հետո գործազուրկ, քաղ՝ Վասիլի Իվանիչի վարորդ, իսկ հետո, արդեն Վասիլի Իվանիչի մահից հետո, մի նոր կուսակցության առաջնորդ Պետրոս Ապրեսյանի մեջ: Նոր կուսակցության առաջնորդը տարբեր կլինի Վասիլի Իվանիչից, իր կյանքով ու գործունեությամբ նա կարբագրի և կխմբագրի Վասիլի Իվանիչի սխալներն ու վրիպումները և իր գործունեության մեջ, այսինքն՝ հանրային իրականության խաբեությունների ու խարդավանքների մեջ շատ ավելի վարպետ կլինի: Պատահական չէ, որ նրա անունը Պետրոս է (գրական նուրբ արձագանք հայ գրականության սքանչելի կերպարներից մեկին՝ քավոր Պետրոսին) և ազգանունն էլ՝ դեռ Ապրեսյան. նա երկար է ապրելու:

«Ընթացք» կուսակցությունը Վասիլի Իվանիչի մահից հետո իհարկե պարտություն է կրում նախագահական ընտրություններում: «Ինչպես սպասվում էր, քվեաթերթիկները կեղծելով, ոստիկանության ու զորքի ակտիվ միջամտությամբ վերընտրվեց նախկին նախագահը» (էջ 147): Վասիլի Իվանիչին փոխարինած պարոն Քաղկոնը չի անցնում նույնիսկ մեկ տոկոսի սահմանագիծը: Այնպես որ շատ շուտով «Ընթացք» կուսակցությունը, միաբջիջ ինֆուզորիայի պես բաժանվում է երկու մասի. մի նոր կուսակցություն է առաջանում «Ընթացք-2» անվանումով: Ամենակարճ ժամանակի մեջ մեր ժողովրդի աչքերի առջև քանի՜ կուսակցություն այսպես կիսվեց ու պառակտվեց:

Վահագն Գրիգորյանը այնքան ճշմարտացի ու հավաստի, մանրամասնորեն ու հանգամանալից է ներկայացրել քաղաքական մի կուսակցության կյանքը, մարդկանց, նրանց առօրյան ու գործունեությունը, թեկուզ երգիծանքի հայելու մեջ, և երգիծելով մատնացույց է արել այնպիսի մանրամասներ և իրակություններ, որ կարող է թվալ, թե գրողն ինքը նման առնվազն մի երկու կու-

սակցության հայտնի գործիչ կամ առաջնորդ է եղել: Զասկանալի է, որ այս պարագային վեպը գրողի տաղանդի և ուժի, թափանցող հայացքի և կարողության արդյունք է:

Կուստան Զարյանի հայտնի վեպի հերոսներից մեկը մի առիթով ասում է, որ մեր մեծագույն չարիքը մեր կուսակցություններն են: Վահագն Գրիգորյանի վեպը հավաստում է, որ այսօր «Ընթացք» կուսակցության նման տասնյակ կուսակցություններ են հայտնվել մեր ժողովրդի կյանքում և դժբախտաբար անվերադարձ: Եվ մեր ժողովուրդը այդ կուսակցություններից այլևս փրկություն չունի:

Ըստ իս, Վահագն Գրիգորյանի «Առաջնորդի կյանքն ու մահը» վեպը իրոք արժեքավոր ու մնայուն գործ է, գեղարվեստական փայլուն վավերագիր, որովհետև իրականությունը՝ իրականություն, բայց առավել կարևորը գեղարվեստականությունն է, իսկ այս վեպում իշխողը իրոք գեղարվեստականություն է:

Իմ ըմբռնումով վեպ գրող արձակագիրը պետք է հրաշալի լեզու ունենա, գրողական խոսքի վարպետություն, սքանչելի պատմող լինի և վարպետորեն տիրապետի երկխոսության արվեստին: Վահագն Գրիգորյանը ճիշտ այդպիսի արձակագիր է: Նրա գրքերում վիպական պատմության պատումի խոսքային ընթացքի և լեզվի միջև որևէ խզում չկա: Նրա ստեղծագործությունների լեզուն իսկական արձակի լեզու է՝ բնական հոսումով, սահուն, ինքն իրենից աճող և ընդարձակվող: «Առաջնորդի կյանքն ու մահը» վեպը գրական նուրբ, երբեմն հազիվ նշմարելի արձագանքներով ու ծայրահեղությամբ, ծաղրանմանակային հատվածներով, զանազան հասցեատերերի ուղղված գրական սուր երգիծանքով և տեղ-տեղ էլ առօրյա կյանքի ուրախ հումորով լեցուն գիրք է: Այսպես, օրինակ, ահա իր գրական արձագանքը «Արարատյան դաշտի առավուտը» դասական գրականության հայտնի էջին: Վասիլի Իվանովիչը Արմավիրում է, Արարատյան դաշտում: Արարատյան դաշտում ամեն ինչ երևում է, «չէր երևում միայն մարդ» (էջ 191): Իլֆի ու Պետրովի անմահ հերոսի գրական հիշողությունն էլ կա վեպի էջերում՝ «Սառույցը շարժվել է, ընկերներ...» (էջ 207):

Իսկական գրողը չի կարող ապրել իրականությունից մեկուսացած, իրականությունից դուրս: Վերջին մեր երկու տասնամյակը ներկայացնող ու պատկերող գրական փորձեր եղել են անշուշտ: Վավերագրական գրքերի հետ գրվել են նաև արձակ ծավալուն ստեղծագործություններ, բայց ցավոք սրտի դրանք գեղարվեստական լուրջ արժեք չներկայացնող գործեր են: Մի բանաստեղծ էլ մի ծավալուն վեպ գրեց, վեպը թմբկահարությամբ ու աղմուկով ասպարեզ հանելով: Ինձ թվում է, որ նա մտադրված է եղել անհաջող վեպ գրելու, և դա նրան լիովին հաջողվել է:

Մենք մեր առօրյա խոսք ու գրույցի մեջ երբեմն դժգոհում ենք, թե արձակ չունենք, թե լուրջ արձակ չի ստեղծվում: Անշուշտ, ծայրահեղություն է: Երեք տարբեր սերունդների երեք գրողների՝ Կարպիս Սուրենյանի, Վահագն Գրիգորյանի, Լևոն Խեչոյանի և էլի մեկ-երկու գրողի գրականությունը բավական է, որ մենք այսօրվա մեր արձակի մասին խոսենք մեծ հարգանքով:

Վահագն Գրիգորյանի «Առաջնորդի կյանքն ու մահը» վեպը վերը ասվածի լավագույն հաստատումներից մեկն է:

Յուրի ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ
13-15 օգոստոսի 2007, Փարիզ

Получить гражданство РФ в упрощенном порядке соотечественники из постсоветских государств смогут до 1 января 2009 г.

Возможность получения гражданства РФ в упрощенном порядке для соотечественников из постсоветских государств, которые не успели воспользоваться действующей до 1 января 2008 года льготой, Государственная дума РФ продлевает до 1 января 2009 г. Соответствующие поправки в закон «О гражданстве РФ» депутаты Госдумы одобрили в ходе пленарного заседания 14 ноября в первом, во втором и в третьем чтениях.

Законопроектом продлевается до 1 января 2009 г. упрощенный порядок принятия гражданства заявившим о своем желании его приобрести иностранным гражданам и лицам без гражданства, имевшим гражданство СССР, прибывшим в РФ из государств, входивших в состав СССР, и зарегистрирован-

ным по месту жительства в РФ по состоянию на 1 июля 2002 г., либо получившим разрешение на временное проживание в РФ или вид на жительство.

Отметим, объявленная политика привлечения российских соотечественников, проживающих за рубежом, на постоянное жительство в Россию осуществляется через Государственную программу по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом.

377 депутатов поддержали законопроект.

Աղասի ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՔԱՅԼԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՎ

Գնելը տառապալում էր անքնությունից: Պայքարում էր դրա դեմ ամեն միջոցներով: Ցերեկը չէր ննջում, երեկոյան ուշ էր մտնում անկողին, փորձում էր քնաբերների բոլոր տեսակները. չնայած դժվար էին ձեռք բերվում, բայց Գնելը ճարպկում էր մի կերպ պոկել այստեղից-այնտեղից: Դրանց թվաքանակը ամեն անգամ ավելացնում էր, սակայն մարմինը ընտելացել էր այդ հաբերին և ընդունում էր շաքարի նման:

Մնում էր մի միջոց. քնելուց առաջ մտաբերել անցյալը: Դա էլ մաշվեց, կորավ գալարների խորխորատներում: Վերջին ժամանակները ինքնեկ առաջացավ դրական ազդակների մի վիճակ, որը, կարծես թե, քնաբերի դեր էր կատարում... Դա անսպասելիորեն գործեց... Բանն այն էր, որ Գնելը, որը շատ էր սիրում իր մայրաքաղաքը, պառկելով քնելու, սկսում էր մտովի քայլել Երևանի փողոցներով: Դեռ քայլում էր Յուսիսային պողոտայի նորակառույցների միջով: Երբ վերջանում էր արդեն կառուցապատված մասը, Գնելը քայլում էր շինարարական փոսի վրայի օդով, մինչև դուրս էր գալիս Աբովյանի վերջը, հրապարակի մոտ: Հաճույքը մեծ էր և, կարևորը, անդորրություն էր բերում: Անդորրությունը ծնունդն էր երևանի նոր ու հին փողոցների սիրո: Հանգստանում էր Գնելը...

Դեռ քարձրանում էր Սարշալ Բաղրամյան պողոտայով, Ամերիկյան համալսարանի մոտ թեքվում դեպի աջ, գնում ժամացույցի գործարանի կողքով, ապա դուրս գալիս Վաղարշյան փողոց, քայլում, նորակառույցները ըմբռնելով շարժվում առաջ, հասնում մինչև Դավիթբենի կամուրջը, որի կառուցման հենց առաջին օրվանից նա մասնակցում էր իր ներկայությամբ: Անցնում էր կամուրջը՝ նայելով ձորի երկու պռունկներին, որտեղ խոյացել էին գեղեցիկ տներ: Շեշտակի փոխում էր երթուղին, սկսում էր քայլը թունանյանի փողոցով, թունանյանի թանգարանի առջևից և քայլում, քայլում օպերայի և Յուսիսային պողոտայի արանքով, անցնում էր Տերյանի անկյան հոյակապ կիսակառույցի մոտով, նորեն հրժվում, հասնում մինչև Աբովյանի անկյունը, որտեղ կոնստրուկտիվիզմի ժամանակ կառուցած ֆիզկուլտուրայի տան կողքին նորեն հոգին պարարող բարձրահարկ է արդեն խոյացել... Շուտ, շուտ վերջացրեք այս գեղեցկուհու ձևավորումը... Քիչ է մնացել... Գնելի մարմինը ընդարմանում է... Սակայն նա շարունակում է իր քայլը... Մատենադարանի առջևից սկսում է նոր քայլը. Մաշտոցի պողոտայով իջնում է ցած, դիտում է երկու կողմը՝ ո՞ր շենքն է նոր... Շարունակում է դեգերումը, մոտենում է Կենտրոնական շքեղագարդ շուկային, որը դեռ սովետների ժամանակ Գնելի ազգային հպարտությունն էր: Իսկ ստորգետնյա անցումը կառուցվեց նորեն իր ներկայությամբ, երբ նա հետևում էր յուրաքանչյուր քարի դրամը:

Հաճախ իր կողքին էր հայտնվում Դեմիրճյանը, և նրանց հայացքները միևնույն ուղղությամբ էին սևեռվում: Հաղթանակի կամուրջ հասնելը խնդիր չէր. մի բան որ քայլումը մտքի մեջ էր... Կամուրջի սկզբում «Սետրոպոլ» հյուրանոցն է, որը Գնելի համար անսպասելի կառուցվեց, քանի որ Գնելը հոժար էր նույնիսկ այնտեղ կառուցված փոքրիկ տնակին: Գնելի հավակնությունը մեծ չէր, նա համաձայն էր ամեն տեսակի նորակառույցի, միայն թե երևանը դուրս գա իր գավառային վիճակից: Ո՞ր մնաց ցեխի մեջ պագած պարսկական չախանան, որտեղ Գնելը թեյ էր խմում միայն Երևանում գոյություն ունեցող ստեպլիցի շենքով, որ կոչվում էր «Գյազարի մուրաբա»: Փափազյան փողոցում մեքենայի միջոց հայանցիկ նկատել էր մի նոր եվրոպական շենք: Գնալ էր պետք և նրա մոտ, վայելել շենքը, շոյել հայացքով, սիրել նրա լինելությունը... Եվ անդորրը թաքուն մտցնում էր դեռ նիրհի, ապա և քնի մեջ: Այդպես քնում էր Գնելը:

Մյուս անգամ, մտնելով անկողին, մտովի ճամփու սկիզբն էր ընտրում Փափազյան փողոցը, որը տանում էր դեպի նախկին երկաթգիծը, ուր այժմ պողոտա պիտի բացեն նրա տեղում: Ուղեձողերը արդեն հանել են, և դա առաջին ուրախությունն էր: Գնելը քայլեց դեռևս անմշակ ճամփով... Նրա աջ եզրին շենքեր էին բարձրացել, աչք էին շոյում Երևանը վերածելով պատկառելի

մեզապոլիսի: Թերևս այդ պատկառանքը երկար ժամանակ մրցունակ քաղաքի բացակայությունից էր Գնելի համար: «Աղքատի հաց» մտածում էր Գնելը: Նա հասավ Կասկադի գլխավերևը: Հարթակից բացվում է այլևս ժպտաշուրթ, խայտակն Երևանի համայնապատկերը, իսկ աջ կողմում, ներքևում Վերածնունդի գործերի հանգույն տպավորություն են թողնում նորակառույց շենքերը Գնելի վրա: Իջնում է աստիճաններով և մինչ թամանյան փողոցը, թերևս ծաղկագարդ պուրակը, և Մորփեսոսը քնքշորեն, առանց զգուշացնելու վերցնում է իր գիրկը:

Այդպես Գնելը սկսեց քուն մտնել՝ նախօրոք գիտեմալով, որ մեծ ջանքեր պետք չեն հանգիստ քնի համար, քնաբերների կարիքը չկա այլևս... Բացի այդ, նա երջանկություն էր մտովի ճամփորդությունը Երևանի փողոցներով... Եվ նա արդեն անհամբեր սպասում էր երեկոյին ու կամխազգում այն մեծ կամակությունը, որ սպասում էր իրեն և փափուկ թևերի վրա տանում էր դեպի քուն...

Չարենցի փողոցն ու նրա բոլոր «վտակները», փակուղիները, Չարբախը, որ Գնելի մտքի մեջ կառուցվում էր իր «նախագծով», Սարյանի փողոցն ու նրանից ելնող ու նրանում մտնող նրբափողոցները, Տիգրան Մեծի պողոտան... Կենտրոնական հրապարակից Գնելը մտավ պողոտա... Եվ քայլեց մինչև կայարան, որտեղ անգամ գնալվեց Քոչարի գլուխգործոցով, հետո անցավ բոլոր փողոցները, սակայն որոնք արդեն մշուշապատվում էին, մոտեցնում էին քնի... Վերջապես Գնելը հասավ գերեզմանոց: Անցավ Աղասի Խանջյանի շիրմաքարի մոտով, անցավ Արսեն Տերտրյանի, Դրաշյա Աճառյանի, Դերենիկ Դեմիրճյանի, Արմեն Ջարյանի, Դրամտ Թամարյանի, Հենրիկ Մալյանի, Ռաֆայել Արամյանի, Արուս Ոսկանյանի, Դրաշյա Քոչարի, Սինաս Ավետիսյանի շիրմաքարերի արանքներով... Մտածեց, որ երևի թե ժամանակին Դեր Լաշեզի մակատեսքն է ստանալու հայկական գերեզմանոցը... Սա էլ է շինություն, սա էլ է Երևանը... Կոպերը փակվում էին, և Գնելը քուն մտնելու երանելի խաղաղավետության մեջ էր... Մտովի քայլը շարունակեց. Գրիգոր Դավանցյան, Արմեն Գուլակյան, Հովհաննես Ադամյան... Մնացած դամբանաքարերը քնի մշուշաքողի մեջ էին երևակվում այլևս... ու քնեց Գնելը...

Ասում են նույնիսկ ամենաերկար երազը մի քանի վայրկյան է տևում, սակայն իր հագեցածությամբ առնվազն մի քանի օրվա նյութ է պարունակում: Այդպիսին էր Գնելի երազը. հավաքվել էին նրա գլխին Արմեն Ջարյանը, Դերենիկ Դեմիրճյանը, Աղասի Խանջյանը, Դրաշյա Աճառյանը և մոտենում ու մոտենում էին բոլորը, բոլորը... Երբ արթնացավ, դեռ երկար ժամանակ չէր կարողանում սթափվել երազից, հետո ուզում էր մտաբերել՝ միայն ի՞նքն էր պատմում Երևանի մասին, թե՞ նրանք էլ էին հարցնում... Իհարկե հարցնում էին՝ այն էլ ինչպիսի՞ ոգևորությամբ ու կարոտով: Արուս Ոսկանյանը անընդհատ հարցնում էր՝ «Ինչպե՞ս է մեր Մայր թատրոնը», Արմեն Ջարյանը Գլխավոր պողոտայի մասին էր անհանգստանում, «Ո՞նց է կինոն», - հարցնում էր Ավետ Ավետիսյանը... Երևի թե՛ հարցնում էին, որովհետև իր շատախոսությունը համր էր... Սի բան էր անկորուստ մնացել Գնելի ուղեղում, որ նա անընդհատ կրկնում էր. «Դե դուք կգաք, ինքներդ կտեսնեք, ինքներդ կհիանաք»: Եվ պատմում էր, պատմում մանրամասն փողոցների մասին, շենքերի մասին, ամեն քունջուպունձախի մասին...

Երազը այնքան իրական էր, մարմնական, որ արթնացումը մի պահ պատրանք թվաց: Շարունակել էր ուզում խոսել Մինասի հետ. նա սիրում էր Երևանը, հաճախ էին զբոսնում նրանք միասին Երևանի փողոցներով, մտնում շատերի համար անհայտ վայրեր, հնաբույր բակեր... և հարցեր պիտի ունենար: Գնելի ուղեղում քիչ բան էր մնացել: Ընդհանուր խանդավառության և համասփյուռ կարոտի մեջ հետզհետե կորչում էին, մշուշապատվում խոսքերը...

Արև հայտնվեց հորիզոնում... Գնելը գործի էր գնում և ամբողջ ճանապարհին փորձում էր չկորցնել երազի շոշափելիությունը...

270

թե ես դաժան եմ, ու գուցե լավ չէր, որ ես ուրախացել էի, որ մայրիկը դավաճանում էր հորս: Թող այդպես մտածեն: Դրա համար երբեք այդ մասին չեմ խոսում: Ձեզ հետ ուրիշ է: Դուք սիրում էիք նրան: Ու դա ինձ համար հաջողության նման մի բան էր: Որովհետև նա արժանի էր, որ սիրեն իրեն: Դուք սիրել էք նրան, սիրել էք, չէ՞: Ես ձեզ շատ եմ տեսել միասին ու համարյա վատահ եմ դրանում: Իհարկե, բիծային էլ եմ փորձում հասկանալ: Դժվար է, բայց փորձում եմ: Երբեք չեմ կարողացել ատել նրան, հասկանում եմ ինձ: Երևի, որ չնայած, թե ինչ է արել, շարունակում է հայրս մնալ: Երբ մեզ ծեծում էր՝ ինձ ու Միրտային, կամ երբ հարձակվում էր մայրիկի վրա, սարսափի հետ մեկտեղ խղճահարություն էի գգում: Խղճահարություն իր, մայրիկի, Միրտայի և ինձ համար: Հիմա էլ եմ դա գգում, հիմա, երբ նա սպանել է մայրիկին, ու

ով գիտի, թե ինչքան ժամանակ կալանված կլինի: Սկզբից չէր ուզում, որ գնամ, բայց արդեն մոտավորապես մի ամիս է, ինչ գնում եմ Միգելետե՝ նրան տեսնելու, ու համաձայնվում է ընդունել ինձ: Տարօրինակ է նրան բնական տեսնել, ուզում եմ ասել չհարբած: Նայում է ինձ, ու հիմնականում ոչինչ չի ասում: Կարծում եմ, որ երբ դուրս գա, ինձ էլ չի ծեծի: Բացի այդ, ես արդեն մեծ մարդ կլինեմ, երևի ամուսնացած, նույնիսկ երեխաներ կունենամ: Բայց ես իմ երեխաներին չեմ ծեծի, այդպես չե՞ք կարծում: Ու նաև համոզված եմ, որ հայրիկը չէր անի այն, ինչ անում էր, եթե այդքան հարբած չլիներ: Թե՞ Դուք հակառակն եք կարծում: Դուք կարծում եք, որ նա ամեն դեպքում մայրիկին կսպանե՞ր այն երեկո, երբ, ինձ հետևելով ու պատժելով՝ ի վերջո երկուսիդ գտավ: Ինձ այդպես չի թվում: Այ տեսեք, Ձեզ ոչինչ չարեց: Միայն ավելի ուշ, երբ սովորականից ավելի շատ խաղողի օղի խմեց, հարձակվեց մայրիկի

վրա: Ես կարծում եմ, որ այլ հանգամանքներում, նա կհասկանար, որ մայրիկը սիրո, համակրանքի կարիք ուներ իսկ նա, ընդհակառակը, միայն հարվածներ էր տվել: Որովհետև մայրիկը բարի էր: Դուք դա պետք է նույնքան լավ իմանաք, որքան ես: Դրա համար, մի քանի րոպե առաջ, երբ Դուք ինձ մոտեցաք ու հրավիրեցիք բոված հաց ու կապուչինո ուտելու, այստեղ, այս նույն սրճարանում, որտեղ ժամադրվում էիք նրա հետ, ես զգացի, որ պետք է Ձեզ պատմեմ այդ ամենը: Երևի Դուք չգիտեիք, կամ էլ միայն մի մասը գիտեիք, որովհետև մայրիկը չափազանց լուռ էր ու, հատկապես, չէր սիրում իր մասին խոսել: Հիմա համոզված եմ, որ ճիշտ եմ վարվել: Քանի որ Դուք լաց եք լինում, ու, որովհետև մայրիկն արդեն մահացած է, սա նրա համար պարզևի մեծ մի բան է, որովհետև նա երբեք լաց չէր լինում:

թարգ. իսպ.՝ ԱՆԻ ՎԱՐԴԱՋԱՐՅԱՆԻ

Իրացման գույի

«Անեծքի վրա տուն չեն կառուցի»,-
 Սիրում էր ասել տատս ողորմած:
 «Վայիս չեն լինի ուրիշի հացին»,-
 Միշտ խրատում էր պապս ողորմած:
 Բայց նոր տերերին դա չեն բացատրել,
 Ու մեծացել են նրանք աչքածակ,
 Քաղաքն առել են, դարձել հողատեր
 Ու իրենք էլ են կարգին զարմացած:
 Թունդ թիկնապահված ջիփատերերն են
 Հիմա անդադար վիտում քաղաքում,
 Հին Երևանը նրանք կերել են,
 Նրանց քիմքով է քաղաքը քանդվում:
 Ու «քեշով» թափած փողերով կանաչ
 Վայ-ճարտարապետ տարբեր գյաղաներ
 Իրենց գեղջկամիտ «ճաշակով» ճանաչ
 Գծել են... անեծքի՝ պողոտաներ:
 Ու Երևանը հասակ է առնում,
 Բետոն, ապակի, արկղեր էլիտար,
 Հղփացած փողի քաղաք է դառնում,
 Դառնում է շքեղ ու դառնում՝ օտար...
 Քաղաքը սարքած իրացման գույի՝
 Արցունք ու ցավ են թափել մայթերին,
 Հիմա նայում են իրճվանքով հորթի
 Իրենց պատրաստած «կարկանդակներին»:
 Այդքան անեծքի տակ որ մտել են,
 Իրենց թվում է, թե Աստված չկա,
 Թե հաշիվները բոլոր փակել են,
 Մինչդեռ հատուցման պահը դեռ կգա:
 Կգա՝ ասթմատիկ հազի նոպայով,
 Ասֆալտի բույրով, օդով փոշոտված,
 Մորթված ծառերի վրեժով այրող,
 Ու քինոտ կընկնենք՝ Աստծուց մոռացված:

02.08.2007թ. Արմեն ՀԱՎՈՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻՆԵՐԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՄ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը 2003 թվականից մինչ օրս ՀՀ-ից ստացել է 479 դիմում: Ինչպես երեկ ասաց եվրոպական դատարանում Հայաստանը ներկայացնող դատավոր Ալվինա Գյուլունյանը, եվրոպական դատարանը սեպտեմբերի դրությամբ Հայաստանից ստացել է 32 նոր դիմում, որոնք դեռևս չեն քննվել: Ստացված գործերից 87-ը սպասում է դատավորների կոմիտեի, իսկ 22-ը՝ պալատի քննարկմանը: 42 գործի շուրջ դատարանը Հայաստանի կառավարության հետ հաղորդակցության մեջ է: Առկա է մեկ որոշում՝ գործն ընդունելի համարելու վերաբերյալ:

Ներկայումս եվրոպական դատարանը քննարկում է Ա1+ հեռուստաընկերության, Հյուսիսային պողոտայի և Բուզանդի փողոցի բնակիչների սեփականության հետ կապված տասնյակից ավելի գործեր:

◆ Հոկտեմբերի 26-ին Ազատության հրապարակում հրավիրված հանրահավաքում ելույթ է ունեցել ՀՀ առաջին նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանը, որը հայտարարել է վերստին ՀՀ նախագահ դառնալու իր մտադրության մասին: «Այս պահից ինձ հայտարարում եմ ՀՀ նախագահի թեկնածու», - ասել է Լ. Տեր-Պետրոսյանը: Առաջին նախագահը իր ծավալուն ելույթում քննադատել է իշխանություններին, խոստացել, որ իր իշխանությանն ուղղված մեղադրանքներին կապտապախանի հետագայում:

«Մաշտոց» հանդեսը 10 տարեկան է

Տասը տարի առաջ թարգմանչանց տոնին լույս տեսավ «Մաշտոց» հանդեսի առաջին համարը:

Այս տարի արդեն ամսագիրը նշում է իր **10-ամյա տարելիցը**, ինչին նվիրված միջոցառումը տեղի ունեցավ Վանաձորի Սուրբ Գրիգոր Նարեկացի եկեղեցու սրահում:

Կազմակերպությունն իր գործունեության տասը տարիների ընթացքում կյանքի է կոչել ու իրականացրել բազում կրթամշակութային ու բարեսիրական ազգաշահ ծրագրեր, ինչն էլ հավուր պատշաճի կարևորվել ու արժևորվել է:

Եկեղեցու սրահում ցուցադրված էին հանդեսի ցուցադրություն 10 տարիների ընթացքում հավաքված նկարները:

Տոնակատարության հյուրերը հնարավորություն ունեցան տեսնելու եզակի գործեր Կարինե Գլոյանի, Խաչիկ Ղարաբեկյանի, Գեորգի Թովմասյանի, Կարեն Դավթյանի և այլոց աշխատանքներից:

Գուգարաց թեմի առաջնորդ, տեր Սեպուհ եպիսկոպոս Չուլջյանի անունից օրհնության խոսք ասաց Սուրբ Գրիգոր Նարեկացի եկեղեցու հոգևոր հովիվ, տեր Վահան քահանա Ազարյանը՝ մասնավորապես նշելով, որ «Մաշտոցը» տասը տարվա պատմություն կերտած հանդես է: Այսօր թարգմանչաց տոնն է, իսկ այս հանդեսը հարիր է այս տոնին:

Արդեն 5-րդ տարին է, որ «Մաշտոց» հանդեսը գտնվում է ՀՀ մշակույթի նախարարության բարձր հովանու ներքո: Կարևորելով հանդեսի անուրանալի դերակատարությունը կրթության ու մշակույթի բնագավառի հիմնահարցեր արծածելու գործում՝ ՀՀ մշակույթի նախարարությունը հատուկ պատվոգիր էր շնորհել ամսագրի խմբագրակազմին:

Աշխատակազմի ղեկավար Վարդան Բարսեղյանը ՀՀ մշակույթի նախարարության կողմից շնորհավորեց «Մաշտոց» հանդեսի խմբագրակազմին և խմբագիր Գագիկ Աթաբեկյանին՝ մաղթելով նրանց հետագա բուռն և արգասաբեր գործունեություն:

«Մաշտոց» հանդեսի անցած ուղին լուսաբանող խոսքերին հետևեց գնահատանքի շնորհանդեսը: Ամսագրի 10-ամյակի կապակցությամբ խմբագրական խորհրդի 5 անդամների անուրանալի վաստակը գնահատելով՝ նրանց արժանացրել էր Ամենայն հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաջին հուշանվագով:

Հուշանվագի ներկայացվածները Հայի տեսակ են, որոնց առաքելությունը կրթության ու մշակույթի զարգացման սրբազան գործին ծառայելն ու անմնացորդ նվիրումն է: «Մաշտոցը» մեծարեց հերթական արժանիներին, որոնք հանդես են գալիս որպես ազգի և հայրենիքի հարատևության, ազգային արժեքների ներդաշնակ զարգաց-

ման ջատագովներ: Նվիրյալներ, որ թռիչքի մեջ ապրած մարդիկ են, լի՝ հարուստ կյանքով ու կենսագրությամբ:

Հանդեսի խմբագիր Գագիկ Աթաբեկյանը վերոհիշյալ հուշանվագները հանձնեց Գեղագիտության ազգային կենտրոն Գյումրիի մասնաճյուղի տնօրեն Սուսաննա Մկրտչյանին, Վանաձորի մասնաճյուղի տնօրեն Կարինե Գլոյանին, «Մաշտոց» հանդեսի գիտական խմբագիր, ՀՀ մշակույթի նախարարության աշխատակազմի մշակութային քաղաքականության վարչության պետական ծրագրերի վարչության պետ Գառնիկ Գուլյունջյանին, գեղանկարիչներ, «Մաշտոց» հանդեսի գեղարվեստական խմբագիրներ Խաչիկ Ղարաբեկյանին և Կարեն Դավթյանին:

Ակամայից հպարտանում են նրանցով, քանզի նրանց քրիստոնեական և ազգային անշահախնդիր նվիրումը գնահատվում է ըստ արժանվույն, ու նրանց ջանքերի արդյունքը դառնում է ոգեղեն արժեքներ, մնայուն ներդրում մեր քաղաքի շարունակվող պատմության մեջ:

Ավելացնենք, որ առաջիկայում «Մաշտոց» հանդեսը կընդգրկվի բարձրագույն որակավորման հաստատության (ԲՈՂ) գիտական աշխատանքների ցանկում, հետևաբար նրանում տպագրված մշակութային, արվեստի տարբեր ճյուղերին, մանկավարժությանը վերաբերող հոդվածները գիտական ուժ կստանան:

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 19-ԻՆ Թեկնածուները կսկսեն առաջադրվել նոյեմբերի 21-ից

Հայաստանի նախագահի ընտրությունները տեղի կունենան **2008-ի փետրվարի 19-ին**: «Ընտրական օրենսգրքի 88-րդ հոդվածի երրորդ մասի համաձայն, հանրապետության նախագահի ընտրությունների օրը հայտարարվում է ոչ աշխատանքային օր»: Ընտրված նախագահը իր պաշտոնը կըստանան իր արժեքի 9-ին:

Նախագահի թեկնածու կարող է առաջա-

դրվել 35 տարին լրացած, վերջին 10 տարում Հայաստանի քաղաքացի հանդիսացող և վերջին 10 տարում հանրապետությունում մշտապես բնակվող, ընտրական իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր անձ: Համաձայն գործող օրենսգրքի, ՀՀ նախագահի թեկնածուն կարող է առաջադրվել կուսակցության կամ քաղաքացիների նախաձեռնող խմբի կողմից:

ՆՎԱԳԱԽՄՔԻ ԵՎ ԴԻՐԻԺՈՐԻ ՀԱՐՅՈՒՐԱՄՅԱ ՀՈՔԵԼՅԱՆԸ ԿԱՄ 40 + 60

Ընդունված կարծիք է. նվագախումբը կատարյալ է հնչում միայն այն ժամանակ, երբ իր դիրիժորի հետ մեկ ամբողջություն է կազմում: Իսկ երբ վերջինս հորեյանն էլ է նշում այսպես ասած «երկուսը մեկուն», դա արդեն գրեթե իդեալական տարբերակ է, ինչպիսին և դարձավ Հայաստանի հեռուստառադիոընկերության և ստրադայի-սիմֆոնիկ

նվագախմբի և նրա գեղարվեստական ղեկավար Երվանդ Երզրանյանի հորեյանական համերգը ֆիլիարմոնիայի «Արամ Խաչատրյան» մեծ դահլիճում: Նվագախումբը 40 տարեկան է, ղեկավարը՝ 60: Միասին պատկառելի տարիք է՝ մեկ դար:

Տեղեկանք. Հայաստանի հեռուստառադիոընկերության էստրադային-սիմֆոնիկ նվագախումբը, որ մեր երկրի լավագույն նվագախմբերից մեկն է համարվում, ստեղծվել է 1966-ին կոմպոզիտոր և խմբավար Մարտին Վարդազարյանի կողմից սկզբում որպես Բիգ Բենդ, ապա 1978-ին կոմպոզիտոր և խմբավար Մելիք Մավիսակալյանի կողմից ընդլայնվել և վերակազմավորվել է որպես սիմֆոնիկ նվագախումբ՝ ներշնչանքի աղբյուր ծառայելով շատ ու շատ հայ կոմպոզիտորների համար: 1986-ից նվագախումբը ղեկավարում է կոմպոզիտոր և խմբավար Երվանդ Երզրանյանը՝ ակտիվացնելով նվագախմբի միջազգային գործունեությունը. համերգային շրջայցեր Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Իտալիայում, Հարավսլավիայում, Բուլղարիայում, Հունգարիայում, Կանադայում, Արգենտինայում, Ուրուգվայում և ԱՄՆ-ում...

Տեղեկանք. Երվանդ Դավիթի Երզրանյանը ծնվել է 1947թ. հունիսի 19-ին երաժշտական ընտանիքում. մայրը՝ դաշնակահարուհի, վոկալիստ Ծովիկ Գուրգենի Զանիբեկյանը, աշխատում էր Պարոնյանի անվան երաժշտական կոմեդիայի թատրոնում, հայրը՝ Դավիթ Ավետի Երզրանյանը, նույն թատրոնի գլխավոր դիրիժորն էր: Ավարտել է Ն. Ստեփանյանի անվան երաժշտական դպրոցը, ընտանիքում՝ Սայաթ-Նովայի անվան երաժշտական դպրոցը, ընտանիքում՝ Պոլիտեխնիկական ինստիտուտ, կիրառական տեխնիկայի ֆակուլտետը: Զինվորական պարտքը հայրենիքի առջև կատարելուց հետո ընդունվել է կոմսերվատորիա և ավարտել էրգատր Գովհաննիսյանի կոմպոզիցիայի դասարանը: 1972-ից աշխատել է հեռուստառադիոպետկոմի էստրադային-սիմֆոնիկ նվագախմբում սկզբում որմի էստրադային-սիմֆոնիկ նվագախմբում սկզբում և, վերապես բաս կիթառահար, ապա՝ երկրորդ դիրիժոր է: Հայաստանի կոմպոզիտորների միության անդամ է: 1984-ից ջապեն, դրա գեղարվեստական ղեկավար: 1984-ից 1997թ.-ից ղեկավարում է Կոմիտասի անվան երաժշտա-նոցի էստրադայի և ջազային երաժշտության ամբիոնը: Նոցի էստրադայի և ջազային արվեստի գործիչների վաստակավոր գործիչ, ջազ փառատոների և մրցույթների դափնեկիր:

Համերգի հաջորդ օրը Երվանդ Երզրանյանը, արդեն հորեյանական տրամադրությունը փոքր-ինչ թթափած, հարցազրույց տվեց մեր ամսագրին:
- Բենջամին Ֆրանկլինն ասել է. «20 տարեկանում մարդուն իշխում է ցանկությունը, 30-ում՝ բանականությունը, 40-ում՝ ողջամտությունը»: Իսկ 60-ում:
- Բոլորը միասին: Դե երևի սրանց կարելի է գումարել նաև իմաստությունը:
- Օր օրի իմաստանում եք: Երեկ համերգից հետո նույն հարցին

պատասխանելիս իմաստության մասին բառ իսկ չասացիք:

- Երեկ շփոթված էի... Այո, ես իմաստուն մարդ եմ: Երկի գեներով է եկել: Ամեն ինչ 5-6 քայլ առաջ եմ տեսնում: Կինս ասում է. «Մեկ-մեկ բաներ ես ասում, որոնք առաջին հայացքից իմաստություն են թվում: Բայց որոշ ժամանակ անց համոզվում եմ, որ ճիշտ էիր»: Իմ իմաստությունը նրանում է, որ քաղաքականության մեջ չեմ խցկվում: Երկրորդ՝ ձգտում եմ աշխատել ու շփվել բարձրակարգ մասնագետների հետ: Երրորդ՝ ձգտում եմ հեռու մնալ անհաջողակներից: Եվ, չորրորդ, երբեք չեմ լսում խորհուրդները: Անգամ մտերիմներիս տվածները: Դեկավարի առաջին խնդիրը առողջ կոլեկտիվ ունենալն է: Հենց սկսում ես խորհուրդներին ականջ դնել, կոլեկտիվում խմբավորումներ են ստեղծվում, ինչն ի վերջո վատ ավարտ է ունենում: Կոլեկտիվը ղեկավարելու առաջին իսկ օրից հետո եմ այս կանոնին... Ոչ ոք ինձ չի կարող ասել, թե ինչու այս համերգին երգում է այս երգչուհին և ոչ թե այն մյուսը: Այդ հարցում լսում եմ, թերևս, միայն Մարտին Վարդազարյանի խորհուրդը: Այսօր նա միակ մարդն է, ով ինձ հետ հավասար, տեխնիկական հարցերը եթե չհաշվենք, աշխատում է նվագախմբում: Բոլորին հայտնի է, որ նա հիանալի մասնագետ է և շատ մեղմ մարդ: Եվ մեր տանդեմը լավ է աշխատում, որովհետև ես երբեմն ավերից դուրս եմ գալիս, ես «չարն» եմ աշխատանքում: Իսկ նա իմ «սամբերը քաշում է», կամ էլ նրան եմ փոխանցում «փայտիկը»: Կարծես պահապան հրեշտակ լինի, նրա դերը շատ մեծ է: Գիտեք, երիտասարդներով լի կոլեկտիվ է, ստիպված ես դաստիարակել: Եվ դա ստացվում է նաև շնորհիվ Վարդազարյանի:

Գործունեության ամենակզբում մի պահ կար, որ կարող էի թողնել կոլեկտիվը. իմ դեմ տարատեսակ դավեր էին նյութում, անգամ նամակ էին գրել... Այդ ամենի միջոց կարողացա անցավ անցնել իմաստության շնորհիվ: Երբ ինչ-որ բան չի ստացվում, պատճառն իմ մեջ եմ փնտրում: Դա էլ է իմաստության նշան: Բախտս նաև բերել է, որ իմաստուն ղեկավարներ են ունեցել...

Այժմ էլ ինձ համար ղեկավարելը հեշտ չէ: Ստիպված եմ կոլեկտիվը պահելու համար անընդհատ ինչ-որ բան անել: Ես նվագախմբում պրոդյուսեր եմ, տնօրեն, ադմինիստրատոր, վարորդ, ցրիչ, մի քիչ ռադիստ, ղեկավար, դիրիժոր, կիթառահար, երբ պետք է՝ թմբկահար և այլն:

- Իսկ ծա՞նր է Մոնոմախի գլխարկը:
- Կուզենայի ուրիշ մեկի գլխին դնել, բայց դեռ չկա նման գլուխ: Ձահել, գործունյա պրոդյուսեր եմ փնտրում:
- Ինչպե՞ս եք ներկա մրցակցության ու ոչ բավարար ֆինանսավորման պայմաններում երաժիշտներ հավաքագրում:
- Նվագախմբում մշտապես ստաժյորներ ունենք: Մրցակից նվագախմբեր կան, որոնք շատ ավելի լավ են զինված, ֆինանսական հիմքն էլ շատ լավ է: Բնականաբար, նրանք, հենց լավ երաժիշտ և աճում, կարող են նրան հրապուրել-իրենց կողմը քաշել: Խախտելով բարոյական նորմերը: Երբ նոր-նոր էի սկսել նվագախմբի ղեկավար աշխատել, Կոնստանդին Օրբելյանի հետ միանգամից պայմանավորվեցինք, ընդ որում, նախաձեռնությունը նրանն էր: Նա ինձ ասաց. «Վանդիկ, սիրելիս, արի այսպես անենք. եթե իմ կոլեկտիվից որևէ մեկը ուզենա քեզ մոտ աշխատել կամ քո մոտից՝ իմ մոտ, ապա դա պիտի լինի մեր գիտությանը»: Ահա մենք այդպես բաժանեցինք ոլորտը: Այժմ նման բաժանում, ցավոք, չկա: Ես միշտ պարտադրվում եմ այն բանին, որ իմ աճեցրած երաժշտին կարող են հրապուրել-տանել: Ճիշտ է, նման բան հազվադեպ է լինում, բայց լինում է: Ես միշտ կարևոր երաժիշտների համար փոխարինողներ ունեմ:
- Բայց չէ՞ որ Ռախա Սկրտչյանն էլ էր, օրինակ, այդ ժամանակ ելույթ ունենում Օրբելյանի նվագախմբի հետ:

- Ռախսան մեր նվագախմբում աշխատում է դրա ստեղծման առաջին օրից, թեև նրան Կոնստանդին Օրբելյանն էլ է քանիցս հրավիրել հանդես գալ իրենց հետ, և դա նորմալ երևույթ է: Ռախսա Սկրտչյանը մինչ օրս մեր կոլեկտիվի ամենանվիրված անդամներից է: Ուզում են նշել նաև տրոմբոնահար Խոսրով Վարդանյանին, նվագախմբի կոմպոզիտորներ Ջուլիանյանի, Ջուլիանյանի, Ջուլիանյանի, ֆլեյտահար Կոստանդին Մանուկյանին, մեր սոլիստին, այս ժամանակում այսօր լավագույններից մեկին՝ ջութակահար Հակոբ Շիրինյանին, ջութակահար, երկրորդ ջութակների կոմպոզիտորներ Ար-

մեն եմյանին, փողիար, արդեն 10 տարի մեր նվագախմբում աշխատող Սամվել Սկրտչյանին, ով ժամանակին Օրբելյանի նվագախմբում առաջին շեփորն էր: Այս մարդիկ են պահպանում նվագախմբի ավանդույթները:

- Երիտասարդ սերունդն էլ կարծես թե ոչնչով չի զրոյանում: Երեկ ձեր մենակատար աղջիկների ելույթը լսելուց հետո հանդիսատեսներից մեկն ասաց. «Երևում է, որ սոլֆեջիո» սովորած աղջիկներ են»: Այսպիսի վրկալիստներ դաստիարակելով, այնուամենայնիվ, չեք հրաժարվում տարատեսակ շուռ նախագծերի մասնակցությունից: Ձեզ դո՞ր է գալիս այսօրվա մեր էստրադան:

- Մասնակցում են ըստ անհրաժեշտության: Երեկ համերգի ժամանակ Մարտին Վարդապարյանն ու ես փորձում էինք կատակ երգ երգել, իսկ մեր աղջիկները օգնում էին մեզ: Այդ երգը սովորել էինք համերգից 20 րոպե առաջ: Լուսինե Կոնյանը կոնսերվատորիայի ասպիրանտ է, իսկ Էլյա Թասչյանը և Իլոնան ուսանում են կոնսերվատորիայի ջազային բաժնում, շատ տաղանդավոր երգչուհիներ են: Ինչպես չնշենք Ինգո և Անուշ Արշակյաններին: Բարձրակարգ երգչուհիներ են, լուրջ, խորը երաժիշտներ: Ինգոյան, օրինակ, մեկ-երկու օրում յուրացրեց կարծես թե իրեն ոչ հատուկ ժանրի երգը: Եթե առաջ դուռտով էին երգում և հիմնականում հայկական ժողովրդական, ֆոլկլորային երգեր, այս անգամ ելույթ ունեցան նոր ամպլուայով: Որպես երաժշտի բարձր են գնահատում և Հայկոյին: Ինչ վերաբերում է ոչ պրոֆեսիոնալիզմին, ապա, իհարկե, այսօր էստրադայում շատ է դա: Ժամանակին ինքնագործունեության ու պրոֆեսիոնալ բեմի սահմանազատում գոյություն ունեն: Ինքնագործ բեմից պրոֆեսիոնալ բեմ տեղափոխվելու համար անհրաժեշտ էր երկար ժամապարհ անցնել: Ռաիսա Սկրտչյանը ևս սկսել է ինքնագործունեությունից: Ներկայիս երիտասարդ կատարողների մեծ մասին կարելի է լավ կամ միջակ ինքնագործունեության ներկայացուցիչներ համարել: Պրոֆեսիոնալները շատ չեն: Նրանցից շատերը լավ գումարներ են աշխատում: Այսօր մեծ է երգիչների բազմազանությունը:

Բայց, երևի, առանձնապես վատ բան չկա դրանում: Քանակն, այնուամենայնիվ, որակ է տալիս:

- Եթե տաղանդը պատվերով լինե, ի՞նչ կընտրեիր: - Երաժշտականը: Եթե հիմա ուրիշ բան ասեն, կեղծ է հնչելու: Կու-

զենայի ավելի տաղանդավոր լինել, քան եմ:

- Փորձենք վերացարկվել երաժշտությունից...

- Կուզենայի լավ ֆուտբոլիստ լինել: Կուզենայի լավ նկարել: Շատ են նախասնծում նկարիչներին: Նրանք չեն հասկանում ինչպես ենք մենք կարողանում միաժամանակ այդքան հնչյուն լսել: Իսկ ես չեմ կարող հասկանալ... Բայց արժե՞ այդ մասին խոսել: Անեն մեկին իրենն է տրված:

- Լայն հասարակության ներ շրջանակներում ձեզ Վանդիկ են ասում: Կարծես թե մեծ տղամարդ եք, 60 տարեկան, բայց դեռ Վանդիկ եք մնացել: Դա ձեզ չի՞ շփոթեցնում:

- Նախ և առաջ, ես ինձ 60 տարեկան չեմ զգում: Երկրորդ՝ դա այնքան էլ հաճախ չի պատահում: Այդպես ինձ անվանում են միայն հին ընկերներս: Պոլիտեխնիկականում սովորելիս մենք ստեղծեցինք «Երազողներ» համույթը: Հինգ հոգի էինք՝ Հրայր Կոտոյանը, վոկալիստ Ջավեն Սարգսյանը, սոլո կիթառահար Հակոբ Պետրոսյանը, ես և թմբկահար Արմեն Ջաքարյանը: Նրանցից ավելի մտերիմ ընկերներ չունեն: Հոգով մենք միանգամայն ջախել ենք: Հաճելի է, երբ ինձ այդպես են անվանում:

- Ջախելությանը հատուկ է խենթությունը: Նման բաներ անո՞ւմ եք:

- Սիմոն բաներ՝ ոչ: Բայց կինս ասում էր, որ իմ ամբողջ կյանքը խենթություն է: Հեշտ բաներ, ստանդարտ իրավիճակներ ու ոչ ինքնատիպ լուծումներ չեն սիրում: Պիտի անպայման դժվարություններ ստեղծեն ու հետո սկսեն դրանք հաղթահարել:

- Բացի նրանից, որ երկու հոբելյանը 100-յակի վերածելու որոշումը, ինչպես կատակեց Մարտին Վարդապարյանը, կատարվել էր Սիմոնի մտածածը: Գազարի կազմակերպության թախանձալի խնդրանքով, կարելի է Եմբաղել, որ դրանում լավ մշան եք տեսել:

- Հոբելյանները մեկտեղեցինք ուղղակի այն պատճառով, որ «երկուսը մեկում» և էժան է, և կոմպակտ... Մինչև 100 տարեկան ապրել չեն ուզում, եթե դա նկատի ունենք: 80-ից հետո պետք չեն լինելու: Մինչև 85-ն էլ ոչ ոք չի թողնի աշխատել: Բայց ինչ-որ բան կկարողանան անել: Չնայած, իհարկե, յուրաքանչյուր դիրիժոր առանց նվագախմբի մարդ չէ... Նվագախումբն էլ առանց դիրիժորի նվագախումբ չէ: Ես անպայման ուզում եմ փոխարինող գտնել, բայց դեռ չեմ կարողանում...

Հարցազրույցը՝ Յանա ԱԿՉԻՅԱՆԻ

ՎԵՐԱԿԱՆԳՆԵՆՔ ՀԻՆԸ

Մեզանում եկեղեցաշինությունը նոր թափ է հավաքում. մարդիկ այսկերպ փորձում են ամմահացնել իրենց ամունները: Այնինչ եկեղեցիներով, վանքերով ու մատուռներով հարուստ Հայաստանը վաղուց է համարվում թանգարան բաց երկնքի տակ, և ժամանակների փորձությունը կրած շատ կիսավեր եկեղեցիներ, վանքեր ու ժամեր սպասում են վերականգնող վարպետին: Եղածը վերականգնելու, պահպանելու գիտակցությամբ են առաջնորդվել Ապարանի Հարթավան (Ղարաթիլիսա) գյուղի բնակիչները, որոնք ջանքերով ու միջոցներով վերականգնվել է գյուղի 19-րդ դարի եկեղեցին: Խորհրդային իշխանության տարիներին, կիսելով շատ եկեղեցիների ճակատագիրը, 1869-ին կառուցած այս եկեղեցին ևս վերածվել էր պահեստի: Այժմ այն նորոգ է ու կանգուն, տեղադրվել են զմբեթն ու զանգ, փոխվել են կաղնու փայտից կրող սյուները, վերականգնվել է բեմը: Գիշտ է, ամեն շաբաթ չէ, որ այստեղ ժամերգություն է տեղի ունենում, բայց հարկ եղած պահին գործուղված հոգևորականը կատարում է հայ եկեղեցու բոլոր արարողությունները պսակ, կնունք:

դրել են Տարոնից, Խոյից, Բայազետից գաղթածները 1828-1830 թթ., գտնվում է Ապարան-Երևան մայրուղու վրա՝ շրջվենտրոնից 14 կմ հարավ: Այս նույնն են պատմում նաև հարթավանցիները, սակայն մանրամասներ են հաղորդում նաև եկեղեցու մասին: Գյուղի հիմնադիրներից մեկի՝ Հակոբի ժառանգներից Անանիա Խաչատրյանն ասում է, որ այն Սուշի Թուլս Մանուկ եկեղեցու կրկնօրինակն է, որ կառուցել են ներգաղթածները՝ երգրի կարոտն առնելու հրամայականով: Ցավոք, չի պահպանվել կառուցողի անունը:

Գյուղի հին գերեզմանոցում պահպանվել է Բոզոյ Մնացականի տապանաքարը (1829-1899 թթ.): Բոլոր հարթավանցիները գիտեն, որ Սուշից տեղափոխվելիս Մնացականը բարուրի երեխա է եղել: Իսկ գյուղը հիմնել է Մելիք Պողոսն՝ իր չորս եղ-

բայրների՝ Պետրոսի, Ջաքարի, Կարապետի ու Հակոբի հետ: Մինչդեռ գյուղի 12-րդ դարի գերեզմանոցը ու 13-րդ դարի կիսավեր մատուռը վկայում են, որ տարածքը բնակեցված է եղել ավելի վաղ: Մատուռը վերջնականապես ավերվել է 1988-ի երկրաշարժից. փլվել է կամարի աջ թևը: Այն կառուցվել է 1212-1224 թթ. հայտնի իշխան Քուրդ Վաչուկյանի ու տիկնոջ՝ Խորիշայի պատվերով ու միջոցներով (վերջիններիս պատվերով ու հովանավորությամբ են կառուցվել Սաղմոսավանքի ու Աստվածընկալ եկեղեցիական համալիրները): Ի դեպ, հին գերեզմանոցի ցանկապատին և մատուռի վրա պահպանվել են խորհրդային ժամանակներում փակցված ցուցանակները՝ «Պահպանվում է պետության կողմից», ինչը վկայում է իրենց հնությունների հանդեպ հարթավանցիների վերաբերմունքի մասին: Հարթավանց այսօր ունի շուրջ 1030 բնակիչ: Ինչպես Հայաստանի շատ բնակավայրերից ու գյուղերից, Հարթավանցից ևս շատերը արտագնա աշխատանքի են մեկնել Ռուսաստան: Ուզում ենք հավատալ, որ հայրենի գյուղի նորոգված եկեղեցու զանգերի կանչով նրանք անպայման կվերադառնան:

Անուշ ԱՆԱՆՅԱՆ

Հարթավանց գյուղի մասին «Հայկական սովետական հանրագիտարանը» կըցկտոր տեղեկություններ է տալիս. հիմնա-

Жерар ДЕПАРДЬЕ: Я хочу, чтобы через много лет обо мне вспоминали как о человеке, который любил жизнь во всех ее проявлениях: семья, женщины и, конечно, вино...

27 октября 2007 года, по приглашению президента Фонда поддержки международных экономических и гуманитарных программ Мецо Игитяна, Москву с деловым визитом посетил прославленный актер и винодел Жерар Депардье. Знаменитый француз представил в Москве свои анжуйские вина, которые уже в ноябре появятся на российском рынке.

Жерар рассказал о главной цели своего нынешнего визита в Россию – начале поставок на российский рынок вин из его замка «Шато де Тинье».

Отвечать на вопросы журналистов Жерару Депардье помогал сидящий рядом Президент Фонда поддержки международных экономических и гуманитарных программ Мецо Игитян.

Ланы Анурии, газета «Новые известия».

- Господин Депардье, скоро Вам исполнится шестьдесят лет, согласны ли вы со своим возрастом?

Ж. Депардье.

- Я готов принять этот возраст (с улыбкой сказал актер) ...шестьдесят лет для мужчины - это еще молодость, так что я пока, пожалуй, останусь «плохим парнем», а затем признался, что съедает за обедом ягненка, запивая его, как минимум, двумя бутылками вина.

Казенов Алексей, канал «Домашний».

- Не боитесь ли Вы, господин Депардье,

подделки своих вин в России?

- Вряд ли, в любом случае, это дорогое вино, и подделать его очень сложно. Но если найдется тот, кто сможет это сделать, я лично его отправлю! (Сразу после этого он рассмеялся, а вслед за ним и журналисты.)

- Двойник – это уже подделка. Были ли случаи, когда подделывали Вас?

- Нет, таких случаев я не помню. Все кто меня знают - не спутают. Были случаи в прессе - обо мне рассказывали небылицы. C'est la vie - это законы жизни и я не обра-

щаю внимание на подобные факты.

Представитель журнала «Гастроном».

- Вы автор гастрономической книги. Скажите, пожалуйста, какие Ваши рецепты лучше всего сочетаются с винами из Вашего замка?

- Есть много хороших рецептов, все зависит от вина, которое Вы любите употреблять. Если Вы легли очень поздно и проснулись очень рано, советую приготовить бутерброд из заячьего паштета и небольшого кусочка хлеба, сочетая это с бокалом белого вина. В полдень - большой стэйк с 1-2 бутылка-

ми вина (пошутил Жерар) ...и хорошая компания – вот что самое важное!

- Принято считать, что виноградарство – наследственная профессия, знания передаются от отца к сыну, далее и далее. Были ли у вас предки – виноделы. А, если нет, как Вы собираетесь сформировать эту традицию?

- Во Франции в начале века все занимались виноградарством так же, как в России все выращивали картошку (подчеркнул актер), каждой стране присущи свои традиции. Я начал заниматься виноделием с двадцати лет. Вино – это живой продукт, подобно земле, на которой он выращен. И мы постоянно совершенствуем технологию его производства. Замок «Шато де Тинье» находится в восьмидесяти километрах от моря, эта земля засажена виноградниками, начиная с VI века. Я стараюсь продолжить эти традиции и прикладываю к этому максимум усилий. Надеюсь, что вкус моего вина запомнится Вам надолго.

Светлана, телекомпания «Росбизнесконсалтинг».

- Какую память о себе Вы хотели бы оставить спустя, скажем, 50 лет. Как актера или винодела?..

- Я хочу, чтобы через много лет обо мне вспоминали как о человеке, который любил жизнь во всех ее проявлениях: семья, женщины и, конечно, вино...

- Говорят, чтобы понять вкус вина – достаточно сделать глоток и прислушаться к ощущению, а сколько времени нужно мужчине, чтобы понять женщину?

- Женщина, к счастью, гораздо загадочнее, чем вино... В женщине все гораздо сильнее и глубже... Но многое мы можем

разделить с ней за бутылочкой хорошего вина. Мне известно, что вкусы мужчин и женщин по отношению к еде и вину во многом не совпадают. Когда женщины пробуют мое вино, стараюсь прислушиваться к их мнению – это для меня очень важно.

- Месье Депардьё, Вы очень удачно дополняете друг друга с Пьером Ришаром на экране. Он, по-моему, тоже сейчас занят производством вина. Не будет ли у Вас с ним конкуренции?

- Не думаю. У него очень хорошее вино, именно я ему посоветовал купить эти виноградники. Я рад за него, потому что он получил возможность познакомиться с землей, с людьми, которые на ней работают – открыть для себя эту жизнь, занимаясь виноделием.

Владимир Цапелик (винный эксперт).

- Я читал, что у Вас появились виноградники в Бордо – два гектара. Это может означать, что наряду с теми сортами, которые мы сегодня пробуем, появятся бордовские сорта?

- Есть много территорий, которые мне интересны. У меня есть компаньоны в Испании, Аргентине, Италии, в различных регионах Анжу... Я занимаюсь этим, чтобы открыть для себя новые территории, культуры и технологии производства вина. Бордо знают все, виноградники в Бордо и Анжу, на самом деле, одинаковы. Анжуйские вина очень хороши, и мне приятно, что Мецо проводит такое начинание в России именно с ними. Анжуйские вина отличаются своей мягкостью и нежностью. В Анжу мы специализируемся на винах «Rosé». Эти вина любят россияне, особенно женщины. Но я вам советую попробовать и анжуйское красное вино.

Эдуард Петросян, журнал «Горцарар».

- Месье Депардьё, Ваш друг Мецо Игитян наверняка угощал Вас армянскими винами. Есть ли сходство между армянским вином и вином из замка «Тинье»?

- Вино есть вино. Больше всего в процессе виноделия меня привлекают путешествия и встречи с людьми. Я чувствителен к различным культурам. Армянское вино для меня это, прежде всего, армянский дух!

- Вас необыкновенно любят в России, как нигде в мире! Как вы к этой любви относитесь?

- Я чрезвычайно тронут той любовью, с которой меня всегда встречают в России. Я сам по характеру очень похож на русского, мне близка ваша неумность, у вас все «слишком», вы как ветер, которым невозможно управлять.

Журнал «Luxury».

- Как Вы относитесь к биодинамическому виноделию, которое сейчас начинает распространяться?

- Почему вообще возник этот метод? Потому что мы чувствуем – существует экологическая опасность для нашей планеты, для ее ресурсов. Поэтому люди начали искать другие способы производства. Но, тем не менее, я сторонник традиционных методов производства вина. Просто нужно бережнее относиться к винограду и к земле, на которой он произрастает, нужно разрабатывать и применять новые технологии. На самом деле на планете много стран, которые занимаются виноградарством. Земель для выращивания винограда хватает для того, чтобы удовлетворить все запросы ценителей вин.

Жерар Депардьё, сыгравший некогда роль гениального кондитера в фильме «Ватель», поражающего своим искусством самых искушенных гурманов, на этот раз сам наслаждался кулинарными шедеврами, успевая при этом раздавать автографы и фотографироваться со всеми желающими. Из Еревана было доставлено два оригинальных торта. На первом – изображение старинного замка, а второй выглядел как изящный сундучок, внутри которого располагалась шоколадная бутылка вина «Шато де Тинье». Бутылка с этикеткой выглядела весьма правдоподобно, актер даже отломил кусочек шоколадного шедевра, чтобы удостовериться в его кондитерском происхождении.

Вина из замка, жизнь которым дали благородные анжуйские лозы, произвели на гостей самые яркие впечатления. Широкая палитра ароматов и мягкое, длительное послевкусие оценили по достоинству. Публика с удовольствием наслаждалась легкостью и прозрачностью белых вин Кото дю Лэон (Coteaux du Layon) и Шардоне-Л'Энсуми, разгадывала неожиданные загадки анжуйских красных вин «Вьей Винь», «Ле Ланд», «Сирано», «Вэн де Пэи Жардэн де ля Франс»... Ягоды, пион, пряности, неуловимое дыхание морского бриза глубины вековых тайн, хранимых землями замка Жерара Депардьё – это лишь некоторые ноты благородных вин «Шато де Тинье»...

Мнение винного эксперта, президента «Независимого винного клуба» Владимира Цапелика: «Российские потребители давно знакомы с розовыми анжуйскими винами, и они пользуются устойчивым спросом, особенно летом. Однако Жерар Депардьё решил удивить нас и представил красные вина «Chateau de Tigne» из ви-

нограда Каберне Фран, порадовавшие легкостью, фруктовостью и свежестью. Все эти качества делают их незаменимыми партнерами для самых разных блюд – от мясных под соусами, до рыбных, как это ни удивительно...».

В тот же день, в Национальном комитете общественных наград России, Жерару Депардьё был вручен орден «Петра Великого 1 степени с лентой». Этой награды он удостоился за большой вклад в мировой кинематограф.

В церемонии награждения участвовали председатель президиума Комитета общественных наград России Виктор Шевченко, президент Фонда поддержки международных и гуманитарных программ Мецо Игитян, посол Франции в России Станислас де Лабуле и другие официальные лица. Он тепло поблагодарил за оказанную ему честь и признался, что ему «очень лестно получить столь почетную награду на русской земле».

Во время церемонии награждения Жерара Депардьё поздравили кадеты, вручив прославленному актеру и виноделу необычный подарок – кадетские погоня.

Двумя часами позже, в самом крупном элитном винном бутике Европы «Коллекция вин» на Кутузовском проспекте, состоялось открытие винной стойки Депардьё. Мероприятие проходило в торжественной обстановке. У российских гурманов в тот день также появилась замечательная возможность познакомиться с винами из замка «Шато де Тинье».

Утром 28 октября, Жерар Депардьё дал интервью «Первому каналу» и уже в полдень на частном самолете вернулся в Париж.

Материал подготовил Эдуард ПЕТРОСЯН.

Исторические анекдоты

Бесстрашный король короля

Знаменитый шведский король Карл XII - тот, кого воевавший с ним Петр I считал своим учителем в военном деле, был заядлым шахматистом, не расстающимся с шахматной доской даже в дальних и трудных военных походах. Ввиду своего монаршего ранга он особенно любил эндшпили, в которых, как правило, сам шахматный король активными действиями играет решающую роль в достижении победы. Желание поскорее обменяться фигурами и перейти в эндшпиль часто подвигало Карла выступить своим королем в гущу сражения уже в миттельшпиле или даже в самом дебюте, что повергало в смятение его партнеров-царедворцев. Последние предпринимали все усилия, чтобы по рассеянности случайно не поставить мат бесстрашному королю Его Королевского Величества. Поэтому фигуры противника бросались врасыпную от отчаянно наступающего короля монарха...

В наше время многие политические деятели являются ценителями и любителями шахмат. Потому что, во-первых, это показывает их высокий интеллектуальный уровень, следовательно, повышает имидж. И, во-вторых, шахматы учат, что победы часто достаются жертвой своих значимых фигур, вплоть до ферзя, вместо которых порой можно форсированно провести свою облюбованную пешку до восьмой горизонтали. А ведь умение в решающую минуту пожертвовать для победы любой фигурой или неожиданным маневром вывести на восьмую горизонталь незаметную до того пешку и

превратить ее в выгодную для ситуации фигуру есть вершина мастерства политического деятеля.

Роковое название

В советские времена имя Спартака - предводителя восставших в I веке до н. э. гладиаторов - стало восприниматься как символ отваги, мужества и борьбы за свободу. В честь этого персонажа римской истории в СССР называли многих мальчиков. Особенно много Спартаков было в Армении. Здесь, наряду с Маратами, Спартаки стояли во главе целой армии революционных имен - Робеспьеров, Кромвелей, Дантонов, Жоресов, Либкнехтов и др. Однако, в отличие от остальных, именем Спартак называли не только младенцев, но и целые... спортивные общества. Причем спортобществ «Спартак» было такое множество, что соревнования между ними стали называть спартакиадами - по аналогии с олимпиадами. Скоро это название перешло к межреспубликанским соревнованиям. Например - «Спартакиада народов СССР». Название довольно нелепое и анекдотичное с исторической точки зрения. Разве народы СССР состязались в гладиаторском искусстве? Может, оттого и произошли впоследствии вооруженные стычки и кровавые столкновения в Карабахе, Средней Азии, Южной Осетии, Приднестровье? Прав был киногогерой Г. Данелии Мимино, когда по-хорошему советовал: «Прежде чем говорить что-нибудь, подумай!».

Роберт ОГАНЯН.

Будут ли дети любить свой город, если они его не знают?

Знать свой город обязан каждый. А уж такие элементарные вещи, как, сколько ему лет или названия улиц, должны быть известны со школьной скамьи. Я беседовал с некоторыми учениками разных школ Еревана и провел тест на тему «Знаешь ли ты Ереван?».

«Жертвами» опроса стали 12-16-летние ученики. Конечно, много требовать от них рановато, но, с другой стороны, в родном городе живут, на экскурсии ходят, значит, азы усвоены. Тест состоял из 12-ти вопросов. Признаюсь сразу, очень легких. Например, «Всегда ли Ереван был столицей Армении?», «Какие города были ее столицами?», «Кто автор памятника Давиду Сасунскому?», «Как звали лошадь Давида Сасунского?», «Чей памятник стоит напротив кинотеатра «Айратат?» и другие. Но даже такие элементарные вопросы ввели

многих школьников в ступор. На вопрос «Когда в столице открылось метро?», дети ответили, что это произошло 10 лет назад.

Были у меня в запасе и каверзные вопросы. «Кому поставлены памятники у Матенадарана?».

Видимо, памятники в Ереване не впечатляют подрастающее поколение.

Но самым непосильным стал вопрос «Какой музей расположен на площади Республики?».

Если беседа происходила в школе, то каждый преподаватель разводил руками, убеждая меня, что класс совсем недавно был там на экскурсии.

Знание своей малой родины - это одна из форм воспитания патриотизма. Получается, что столичные власти вкладывают в это большие деньги и... «все мимо кассы».

Лев ОГАНЕЗОВ.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

**АВТОР ПРОЕКТА-
ВАГРАМ БЕКЧЯН**

Зам. гл. редактора -
Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер

ПИ № 77-5015

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.

**Материалы со знаком ♣ публикуются
на правах рекламы.**

**Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.**

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 2964.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

**В номере использованы материалы
«АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР»,
«ԿԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ», «ԻՐԱՎԱՆԿ»,
«ՉԻ», «НОВОЕ ВРЕМЯ», «ВОЗНИ».**

Цена свободная.

Адрес редакции:

248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.

Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.

E-Mail: gortsarar@mail.ru

факс (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru